Poštarina plaćena u gotovu.

NOVA REVIJA
VJERI I NAUCI

NOUVELLE REVUE

de vie religieuse et intellectuelle

Izdavaju profesori franjevačke bogoslovije u Makarskoj

Uređuje Dr. fra Božo Vucić

Izlazi 6 puta na godinu. Cijena D 60. Za đake D 30. Za inozemstvo D 75. Uprava: Franjevački samostan Makarska. Nova Revija parait six fois par an. Les questions de vie religieuse et intellectuelle dont elle s'occupe, y sont traitées en croate ou en slovène; les résumés et les titres de tous les articles ainsi que la cronique religieuse en Yougoslavie sont aussi en français ou en latin. Prix d'abonnement: Yougoslavie, 60 Etranger, 75. Rédaction et administration: Makarska, Couvent des Franciscains Dalmatie, Yougoslavie.

Br. 5 Makarska 1937 God. XVI

SADRŽAJ:

Str.

O. Petar Dr. Grabić: *Slom materijalističke antropologije* — La banqueroute de l' antropologie matérialiste. . . . . 297—319

Dr. O. A. Crnica: *Kritika prvoga sveska moga »Kanonskog prava Katoličke Crkve«* — La critique du premier volume de mon »Droit canon de l' Eglise catholique. . . . . 320—342

Bajić O. Leonard: *Sličice iz borbe oko konkordata* — Quelques détails de la campagne anticoncordataire en Yougoslavie. . . . . 343—351

Dr. fra Arhanđeo Nuić: *Njemački bankar, mistik naših dana* — Jérôme Jaegen, un fénomène extraordinaire des temps modernes. 352—360

Kulturni pogledi: 200 godišnjica proglašenja svetim sv. Vinke Paulskoga, prijatelja sviju siromaha i bolesnika. — Freudova psihoanaliza — jedna bolesna pojava i u našim stranama. — Romanopisac koji hoće pošto poto da bude etnolog. — Odjek teofobije u naučnoj propagandi. — Duhovne struje na području prirodnih znanosti. — II. Kongres franjevačkih profesora u Krakovu. — Collectanea franciscana slavica. — Liječnici propovjednici vjere i čudoređa. — Nazor Lusseau - Collomb-a o postanku i auktorima »Misli Salamonovih«. . . . . 361—377

Književni pregled . . . . . 378—387

Vjesnik . . . . . 388—390

Cronique religieuse en Yougoslavie 391—392

NOVA REVIJA

God. XVI Makarska 1937 Broj 5

O. Petar Dr. Grabić:

Slom materijalističke antropologije

RÉSUMÉ. — La banqueroute de l' antropologie matérialiste. — Le principe matérialiste exigeant l' évolution intégrale, n' est nullement prouvé dans le domaine de la vie. L' origine de l' homme ne peut être expliqué par ce principe de l' évolution apsolue. — Les opinions de Gorjanović-Kramberger, Zarnik, Babić et Cie n' ont rien à faire avec l' anthropologie scientifique. — Les fantaisistes arbres généalogiques de Haeckel, Schwalbe... La théologie et l' anthropologie. — Ce que sont les resseblances entre l' homme et le singe. — Qu' est ce que le »pithecanthropus erectus?« — Et le »homo crapinensis?« — La rasse paléontologique de Neanderthal n' est aucun argument pour l' anthropologie intégrale. — L' homme préhistorique tel que l' extige l' évolutionisme exagéré n' a jamais existé. — La création de l' âme humaine. — La vie morale des primitifs est assez élevée. — Les hipothèses déjà abandonées sur l' origine de la religion. — La théorie de Lang sur le monothèisme primitif. — La victoire de la doctrine de W. Schmidt sur le monothéisme primitif.

1. Načelo integralne evolucije u području života

U naše vrijeme vjera je u moć — štoviše kod nekih svemoć — evolucije, životnog razvoja, i to na području svega života, vrlo velika. Kažem: vjera, baš s toga razloga, jer mnoge evolucionističke teorije niču i propadaju, premda ne iznose mnogo, što bi se moglo čistim znanstvenim postupkom potvrditi. Danas je načelo evolucije u području znanosti priznato; ali, dokle se moć njezina prostire, vrlo je teško dokazati. Koliko samo u bilinskom carstvu ima vrsta i redova? Tu su biljke steljnjače s resinama i gljivama, mahovine, cijevnjače s papratima, preslicama, crvotočinama. Ima golosjemenjača, krijosjemenjača s jednosupnicama i dvosupnicama. A gdje su biljke bezlatičnice, sulatičnice i prostolatičnice? Veoma je bogat i krasan bilinski svijet!

Za bilinskim carstvom ne zaostaje ni carstvo životinjsko u mnogolikosti i u šarolikosti. Imamo jednoćelijske i

mnogoćelijske životinjice. Stručno se nazivlju protozoa i metazoa. Imamo beskičmene životinje: spužve, dupljare, gliste, pamekušce, bodljare, mekušce, zglavkare, kordate. I kičmenjaci su (vertebrata) brojni: ribe, dvoživci, gmazovi, ptice, sisari. Stručnjaci osim životinja poznaju još oko jedan milijun životinjskih vrsta. U tom broju uključeno je 750.000 vrsta kukaca, 20.000 vrsta riba, 28.000 vrsta ptica i 13.000 vrsta sisara. Zašto sve to navodim u svojoj apologetičkoj raspravi? Zato da bolje istaknem nauk evolucionista od najstarijih vremena do danas, koji su za sve bogatstvo života upotrebili zakon razvoja, govoreći, da je vas ovaj život potekao samo iz jednog protozoa (monofiletizam) i da se susljedno razvio do najsavršenije životinje. Drugi, nasuprot, tvrde, da se taj razvoj u takom opsegu ne da i ne može da dokaže, nego da se vas taj život razvio iz više (polifiletizam) životnih i prvotnih praoblika i rasuo se po carstvu i bilinskom i životinjskom. Tako po toj teoriji ne bi baš direktnim putem potjecali kičmenjaci od beskičmenjaka, iako bi se mogao i morao, na pr., i vol i pas i konj svakako svrstati u krvno srodstvo s ribama. Koliko će našim hrvatskim krajevima još proteći Save, dok pristaše evolucione teorije dokažu ontogenetsko i filogenetsko stanje života, po sebi je jasno. Uza vas današnji napredak prirodnih znanosti malo je što uspjelo konačno znanstveno utvrditi, iako su simpatije za teoriju descendencije nesumnjive. No te simpatije — bar u širokim slojevima kulturnih ljudi — nijesu uvjetovane znanstvenim promatranjem i proučavanjem prirode nego propagandističkom akcijom materijalističke filozofije (Büchner, Haeckel, Momes, Lenjin i dr.). Kada bi temelj apsolutnog razvoja života samo iz jedne prvotne ćelije i znanstveno bio utvrđen, ipak naša vjera ne bi imala ništa protiv toga u primjeni na cijelo područje života, s jedinim izuzetkom, da ona ne će i ne može prihvatiti, da se i čovjek kao duhovno biće uključi u taj evolucioni zakon.

2. Postanak čovjeka u današnjoj nekršćanskoj kulturi

U odluci vatikanskog sabora, gdje je govor o Bogu Stvoritelju, nalaze se zaključne riječi, prema broju Denzin-

ger-Bannwart 1783, da je Bog stvorio u početku vremena duhovnu — anđeosku — i tvarnu prirodu, a kasnije i samoga čovjeka, sastavljena od tijela i duše. Evo što nas jedino priječi, da kao vjernici nikako ne možemo prigrliti apsolutni stav evolucione teorije obzirom na čovjeka.

Neka mi vjernici i kršćani, uz najopravdanije razloge vjere i znanosti, držimo, da se ne može i ne smije tako lako postanak čovjeka svesti na prirodni evolucioni postupak, koji uostalom nikakvim znanstvenim dokazom nije utvrđen, ipak naše laičko, kulturno opće mišljenje, ne će da pristane uz načelo naše svete vjere, po kome je Bog sam čovjeka stvorio.

U svojim prenaglim zaključcima predaleko su pošli i naši, inače zaslužni, prirodoznanci, kao što su dr Dragutin Gorjanović — Kramberger, dr Boris Zarnik, dr Krunoslav Babić. Posljednji veli o postanku čovjeka: »Da se čovjek razvio iz organizama (?), što su prije stanovali (?) na ovom planetu i da sa svim živim stvorovima stoji u bližoj (?) ili daljoj (?) krvnoj srodnosti te da po descendentalnoj opće priznatoj (?) teoriji i od mnogo daljih (?) po građi bića negoli su sisavci, nema danas nikakove (?) sumnje. Po građi su čovjeku danas najbliži majmuni... nas ovdje zanimaju u prvom redu antropomorfni majmuni, koje danas među živima zastupaju: gorila, čimpanza, orangutan i gibon; ovaj posljednji imade tako duge ruke, da mu se prsti i kod uspravna držanja dotiču tla.«[1]

Ova jednostrana i kriva teorija putem srednjih škola i naše hrvatske zagrebačke univerze duboko se zasjekla u duše naše liberalne inteligencije, tako da i naš jedini leksikon Minerva, koji je lani izašao, zastupa integralnu evoluciju kao naučni rezultat, i obzirom na tijelo i obzirom na ljudsku dušu. Bolje je reći: za te ljude duša i ne postoji. Minerva pod imenom »čovjek« piše: »Čovjek (homo sapiens) živo biće na najvišem stepenu duševnog života i s najbolje razvijenim tjelesnim funkcijama, spada u kolo kičmenjaka i u razred sisara, potječe od zajedničkog (?!) korjena s antropomorfnim (čovjeku sličnim) majmunima...« Tu istu i vjersku i znanstvenu zabludu u interesu komunističke pro-

[1] Nastavni Vjesnik, Knjiga XXXI, Zagreb 1923, str. 401.

pagande dr. Đuka Šivak[2] ovako u svijet tura: »Tako se znade i za čovjeka, da postoji između današnjeg ljudskog oblika i onog nekadašnjeg, majmunu sličnog, čitav niz prelaznih oblika, koji praoca vežu s današnjim čovjekom poput neprekinutog lanca... Kao neke primjere o čovjeku i njegovu majmunskom praocu spomenut ćemo dva svojstva, i to pogrbljen hod i koso čelo. Majmuni su najvećma pogrbljena hoda i kosa čela. Nasuprot tome, čovjek je uspravna hoda i ravnog čela. Učenjacima je uspjelo pronaći (?) prelazne oblike između majmuna i čovjeka. Ti su se prelazni oblici sačuvali u zemlji kao ostaci kostura, kao maločas spomenute okamenine... Ti iskopani kosturi pokazivali su oblike, koji nisu imali tako koso čelo kao majmun, ali niti tako uspravno kao čovjek. Kosina je njihova čela bila po srijedi između čovjeka i majmuna, isto je tako i s hodom. Bili su uspravnijeg hoda nego majmuni, ali pogrbljenijeg nego čovjek. Dakle opet sredina. Time je sigurno dokazano, da postoji siguran vez između majmunskog predhodnika čovjekova i današnjeg čovjeka, a ujedno i to, kako su se vrste postepeno u toku vremena mijenjale.«

3. Haeckelovo rodoslovlje

Da vidimo, u boljem izdanju drugih kulturnijih naroda, tobožnje dokaze, za ljudsko i majmunsko srodstvo, kako oni prolaze na sudu nedvojbenih stručnjaka.

Za naše prilike najuglednije i najuvaženije lice u službi bezboštva i materijalizma bez sumnje je njemački prirodoznanstveni falsifikator E. Haeckel (1834—1919). On je tobože na znanstvenoj osnovi izradio rodoslovno stablo i svijetu je kazao, kako je čovjek ovim filogenetičkim putem postao od majmunskog podrijetla. Ljudski šukundjedi bili bi majmuni lemuridi, za njima bi došli, kao naši pradjedovi, majmuni širokonosci (platyrrhini), kao djedovi uskonosi majmuni (catarrhini), a kao naši ocevi imali bi da budu čovjekoliki majmuni (antropomorfni). Među ovim se ističu orang-utan (Borneo, Sumatra), šimpanzo i gorila (Afrika). Prirodoslovlje je došlo kao naručeno u Zagreb i u hrvatske krajeve. Ponajbolji su mu pobornici bili Davorin Trstenjak i mnogi učitelji naših osnovnih škola pod vodstvom Davorinovim, koji je vas svoj život uložio da potkopa temelje kršćanstva u našem hrvatskom narodu. Mnogi ga još i mrtva svojim vođom priznaju. Stručnjaci (antropolozi od zanata) odmah su opazili, da je to rodoslovlje puki plod Haeckelove mašte, koje se ne da ni s kakvim znanstvenim dokazom potkrijepiti. Njima je bilo jasno, da su i same vanjske razlike između ljudi i njegovih tobožnjih majmunskih pređa tako velike, da se Haeckelovo rodoslovno stablo u ime i zoologije i antropologije nikako ne može da prihvati. Danas su Haeckelovo rodoslovlje svi uvaženi njemački prirodoznanci i antropolozi potpuno napustili. No, nekim njemačkim Haeckelovcima ipak uspijeva svoje staro i ponošeno odijelo pod svaku cijenu prodavati u našem nekulturnom središtu.

[2] Kako je postao svijet? — Zagreb, 1935.

4. Pokušaj Gustava Schwalbea

Njemački anatom i antropolog Gustav Schwalbe (1844—1916) izmislio je drugo rodoslovno stablo, koje nije u prvi mah tako fantastično kao Haeckelovo. Kod nas mu je propagator sveuč. prof. dr. K. Babić. Schwalbe je današnje ljude i sve ljudske rase: evropidnu, negridnu, mongolidnu — isključio iz bližega srodstva s bilo kojom vrsti majmuna. Jasno mu je bilo i kao anatomu i kao antropologu, da se taka maštanja ne dadu u znanosti održati. Ipak jer je htio da ostane vjeran teoriji descendencije i čovjeka iz niza životinjskog, kazao je, da današnji ljudi imaju za šukundjede antropoidne majmune, a kao djedovi služe ljudima: pithecanthropus i homo primigenius — prvorođeni čovjek — kao otac današnjeg čovječjeg pokoljenja. Dakako, ni njegova teorija nije se znanstvenom svijetu mogla nametnuti. I druge su teorije nicale; tako na primjer teorija Engleza Kohlbruggea, Njemaca Haackea, Klaatscha. Niti jedna od tih teorija nije se mogla, radi svojih manjkavosti i u anatomskom i u fiziološkom obziru, nametnuti pozvanim stručnjacima u antropologiji i paleontologiji. Što odatle slijedi? Eto to, da se danas, posebno, pred širu publiku ne bi smjela iznositi izvještačena rodoslovlja, koja nemaju oslona. Tim više je prijekora vrijedno, kada su te neistine i laži u naj-

užoj vezi s današnjom i komunističkom propagandom u cilju bezboštva.

5. Teološki obziri

Kada bi se ovake teorije i znanstveno mogle da utvrde, to još ne bi bio nikakav dokaz za bezboštvo, iako bi možda, časovito, napravilo težih neprilika našem kršćanskom shvaćanju o jedinstvu roda ljudskoga, o istočnom grijehu i otkupljenju. Kažem »časovito«, jer bi i u tom ljudski um i Božja pomoć, koja se traži pri rješavanju teških teološko-znanstvenih poteškoća, našli načina, da to u sklad dovedu. Istina je to, da smo mi danas u vjeri radi sv. Pisma, koje opisuje stvaranje čovjeka i po duši i po tijelu uplivom neposrednog Božjeg djelovanja, pripravniji, da vjerujemo, kako nije moguće protumačiti postanak čovjeka ni po tijelu, a nikako po duši — što se može i filozofski dokazati na osnovi evolucione teorije. Prirodoznanci pak i antropolozi u velikoj većini — bez obzira na vjeru — skloniji su da vjeruju, kako je i čovjek — bar što se tiče tijela — prirodnim putem potekao, kao što potječu i sve druge životinje. Trude se da to i dokažu. Ali do danas nijesu mogli da uspiju. Mi im ne ćemo ni poricati apsolutnu mogućnost, jer su takova proricanja kao i oprečne nade prilično izvan našega dohvata. Preuzetno je i neznanstveno, kada se u ime znanosti šire onake zablude, koje se danas bilo neznanjem ili zlom voljom na silu guraju u svijet.

Današnji teolozi nijesu tankoćutni na sentimentalne razloge, kao da bi bilo tobože nedostojno Božjega veličanstva, da je stvorilo naše tijelo u smislu evolucije, pa i od samih majmuna, samo kada bi to bilo znanstveno utrđeno, jer danas još bolje poimljemo, da nijedno stvorenje pred Bogom nije nisko ni zlo. Kada je Gospodin mogao da stvori čovjeka — kao što kaže sv. Pismo — iz blata, kala zemaljskoga, u pretpostavci da sv. Pismo mi i razumijemo — tada je zaista Bog mogao, a da to ne bude ispod njegova dostojanstva, uzeti za podlogu pri stvaranju čovjeka bilo koju životinju, pa ako baš hoćete i majmuna. Mi imamo za sebe i praktične razloge, s kojih nam se ovaka teorija danas i gadi, jer nam je materijalističko bezboštvo, koje je

proglasilo čovjeka u svemu i po svemu jednakim životinji i majmunu, razložito ogadilo i inače izvrsna Božja stvorenja.

6. Zazorne sličnosti

Vidjeli smo, kako nam rodoslovna stabla do danas nijesu ništa dokazali o našim pravim precima. Bolje sreće nijesu ni drugi pokušaji u tom pravcu. Ipak je dobro spomenuti te pokušaje. Nema sumnje, da nijesu bez svakog razloga pomišljali na neko srodstvo majmuna — osobito čovjekolikih majmuna — sa čovjekom, jer su im vanjske sličnosti već na prvi pogled očite. No pri tom su smetnuli s uma neke razlike, vrlo velike, koje promatraoc već na prvi pogled zapaža. Čovječji uspravni hod posve je drukčiji od majmunskoga. Njegove noge nijesu kao majmunske. Položaj lubanje, njezin kapacitet, njezin odnošaj u pravcu očnoga kuta vidno se razlikuju. Ima još stotine i anatomskih i morfoloških razlika. Stručnjaci vrlo dobro to označuju kao neke konvergentne pojave, koje obzirom na neke bliže genetičke veze ništa ne znače. A komunistički propagator ipak tvrdi bez daljih dokaza na temelju pogrbljena hoda i kosa čela, kako je tobože time ujedno znanstveno utvrđena genetička zajednica ljudi i majmuna!

Njemački biolog Friedenthal otkrio je srodnost naše krvi sa majmunskom t. j. s onom čovjekolikih majmuna. Naša ljudska krv vrlo ubitačno djeluje na crvena tjelešca majmunske krvi svih osim antropoidnih majmuna. Čim su tu činjenicu uočili, odmah su je neupućeni u obrani svoga bezboštva upotrebili za »neoboriv« dokaz, da ljudi potječu od antropoidnih majmuna, koji su s čovjekom tobože u krvnom rodstvu. Kad bi bilo Friedenthalovo otkriće i potpuno točno utvrđeno — a o tom se još stručno raspravlja — ta i takova srodnost u pitanju rodnog postanka ništa ne znači, jer bi sličnost majmunskog i ljudskog kostura uglavnom uključivala i sličnost krvi i krvnog optoka; no to samo po sebi niti dokazuje niti može dokazati zajedničke roditeljske zajednice, kakove su između oca i sina; a to se baš s pravom traži i hoće od naših vjerskih protivnika.

7. Pithecanthropus erectus

U znanstvenom i pučkom svijetu mnogo je prašine uzvitlao Pithecanthropus erectus, s kojim se usko

veže ime čuvenog antropologa Dr. E. Dubois. On je još 1895 na otoku Javi, najmanjem od velikih Sundajskih otoka u uvali Bengavan, u mjestu Trinil naišao na tjemenu kost uz nekoliko zubi sa gornjim gnjatom noge. Zubi i gornji gnjat noge nađeni su u udaljenosti tjemene kosti u okrugu oko 15 metara. Dakako stručni i nestručni listovi iz toga nalaza počeli su koješta da gonetaju. Tako je na pr. zagrebački profesor univerziteta dr. Krunoslav Babić to otkriće ovako pozdravio: »Pithecanthropus je za riješenje problema čovjeka najvažnije otkriće dosad, a otkrio ga je 1894 Holandez E. Dubois. Utvrdili su, da je Pithecanthropus međuoblik između čovjeka i majmuna i da ispunjava prazninu, što ju je još pračovjek pokazao i ostavio u nizu naših organičkih predaka.« [3]

Razni su razno mislili i često puta su umišljenim zakonima komparativne anatomije na podlozi tog nalaza pravili likove i prvih ljudi ili njihovih praroditelja. Također su držali, da bi se tu moglo raditi o ostacima roda majmuna, koji se nazivlju giboni. Konačni rezultat: prema mišljenju čuvenih antropologa Klaatscha, Alberga, Bumülera, Herwiga, Rankea, Brance) kod P i t h e c a n t h r o p u s a ne radi se ni o čovjeku ni o kakvom prelaznom obliku između čovjeka i majmuna nego o razvijenijem majmunu, koji je sličniji čovjeku. Ali se nikako znanstveno ne može kazati, da je Pithecanthropus pozitivni prilog za antropogenetski postupak.

8. Krapinski čovjek

I u našoj se javnosti iznose kao dokazi čovječjeg majmunskog podrijetla okamenine nekih kostura, koji bi imali služiti kao prelazni oblici i imali bi dokazivati njihovu tvrdnju. I mi Hrvati zaslugom našeg geologa, paleontologa i paleoantropologa Dragutina Gorjanovića — Krambergera (1858—1936) s ostatcima krapinskog čovjeka stupili smo u kolo drugih velikih naroda, koji se sa sličnim predmetima zalažu za životinjsko podrijetlo ljudi. Što je zapravo taj »Krapinski čovjek«? Evo što o njemu čitamo u Minervinom leksikonu: »Krapinski čovjek fosilni preostaci neandertal-

[3] Nastavni Vjesnik, Knj. XXXI, Zagreb 1923.

skoga čovjeka, nađeni u polupećini iznad Krapine 1899. Do 1905 vršio iskapanja Gorjanović — Kramberger i našao oko 500 komada što cijelih što odlomljenih kosti od 10 ljudi razne starosti. Karakteristika: nisko natrag upravljeno čelo, prignuta zatiljna kost, odebljali nadočni rubovi i donja čeljust prednjim dijelom više ili manje koso upravljena natrag sa prvim zametkom brade. Bio ljudožder, poznavao vatru, kremeno oruđe tipa musterjenskog. Crtarije nije poznavao. Znanstveni naziv: homo neandertalensis (primigenius) varijanta krapinensis. Svi preostaci krapinskog čovjeka pohranjeni u geološko-paleontološkom muzeju u Zagrebu.« Dakako da imademo i likovnu rekonstrukciju paleontološkog krapinskog čovjeka, koju su izveli Th. Komos i E. Hillebrand. U Minervinu opisu krapinskog čovjeka kazano je dosta arbitrarnog i svojevoljnog, bez dokaza. Prije svega samo ime »Krapinski pračovjek« nije ispravno, jer za to nema dokaza. Onakih ljudi, kao što je bio krapinski čovjek, ima i po drugim mjestima. Prema tome ne može se kazati da je pračovjek. Suviše i danas imamo sličnih ljudi (pigmeji?) koji se približuju i svojim vanjskim osobinama krapinskom čovjeku. Profesor Gorjanović u svojoj brošuri: »Život i kultura diluvijalnog čovjeka iz Krapine u Hrvatskoj« (Zagreb 1913), str. 35 ustvrdio je, da je krapinski čovjek bio ljudožder i da svojim pokojnicima nije iskazivao nikakve počasti. Te obje tvrdnje oprovrgao je naš uvaženi etnolog dr Aleksandar Gahs, sveučilišni profesor na teološkom fakultetu u Zagrebu, u svojoj knjižici: »Krapinski čovjek i njegovi suvremenici« (Zagreb 1928).

Budući da je »Krapinski čovjek« samo jedna čest fosilnih nalaza u kulturnom svijetu, radi toga ćemo navesti i druge nalaze, na koje su se ljudi u borbi protiv vjere rado pozivali.

9. Paleološka neandertalska rasa

Među okamenjene ostatke tako zvanih praljudi osim našega »Krapinskoga čovjeka«, koji je u našim krajevima najpoznatiji, posebno je došao na glas Neandertalski čovjek, nađen u istoimenoj dolini kod Mettmanna u rajnskoj njemačkoj provinciji. Radi se o nalazu tjemene kosti i nešto bedrenih kostiju. Oskudni ostaci i položaj samog nala-

zišta zadavali su stručnjacima mnogo brige, dok su iskonstruisali tip Neandertalskog pračovjeka. Ipak se što komparativnom anatomijom što učenom poredbom drugih fosilnih nalaza u Evropi, današnjem znanstvenom svijetu neandertalski čovjek nametnuo bar kao primitivac prema drugim ljudima, od koga starijega nema.

U vezi s nalazom u Neandertalu imamo i druge: La Naullette u Belgiji (donja čeljust s ručnim kostima), Arcy u Francuskoj (donja čeljust), Gibraltar u Španjolskoj (lubanja bez donje čeljusti), Clichy u Francuskoj (gornji dio lubanje, natkoljenica, golijen i podbedro), Marcilly u Francuskoj (lubanja), Brechamp u Francuskoj (lubanja), Gourdan u Francuskoj (donja čeljust), Puy-Moyen u Francuskoj (tri donje čeljusti), Spy u Belgiji (dva kostura), La Chapelle aux saints u Francuskoj (jedan kostur), Lu Moustier u Francuskoj (jedan kostur), Tilbury u Engleskoj (razni kosturni ulomci), Bury St. Edmond u Engleskoj (gornji dio lubanje), Taubach u Württenbergu (dva zuba), Mauer-Heidelberg-Baden (donja čeljust).

Osim spomenutih nalaza, imamo ih i novijih. U znanstvenom je svijetu poznat nalaz pod imenom **Sinanatropus pekinensis.** God. 1929 u Ču-Ku-Tienu otkrili su nekoliko lubanja sa kostima. 1934 našli su i donju vilicu. Bez većih poteškoća stručnjaci su vidjeli u tim nalazima sve bitne ljudske oznake. Rekli su, da je Sinanatropus pekinensis suvremenik ostalim ljudima neandertalske rase da je on pravi čovjek (»comme un homme authentique).

Znamo za nalaz poznat pod imenom Javantropus Sololensis. Njega je našao paleontolog W. Oppenooth na otoku Javi a na obalama rijeke Solo u kvaternerskim naslagama. Njegov obretnik htio bi u njemu da nađe neki prelaz između Pithekanthropa i Neandertalca dok uvaženi antropolozi ne vide u njemu nego običnog Neandertalca, kao što su i drugi gore spomenuti mnogi nalazi.

God. 1934 našli su ostatke čovjeka u Vezere — Barbeau (Francuska). Stručnjak Breuil ustanovio je istovjetnost nalaza sa neandertalskom rasom. Isti je učenjak dokazao i o nalazu u Italiji na sjeveroistoku Rima u mjestu Saccopastore, da i taj nalaz (1929) ima usku vezu sa neandertalskom rasom.

Francuski vicekonzul u Jeruzalemu R. Neuville u rujnu 1935 u pećini Djebej Kafzeh na jugu od Nazareta našao je brojnih ostataka od sedmorice ljudskih bića iz kasnijeg paleolitika pa je i o njima on sam rekao, da se tu radi o ostacima neandertalskog čovjeka, koji je istovjetan sa drugim ljudima, koje moramo da nazivljemo razumnim »Homo sapiens«.

God. 1932 na brdu Karmelu u pećini Es-Soukhoul Th. M. Cown našao je drugih osam nalaza. U nekoj bližoj pećini našast je drugi kostur (Garrod). Ovi i slični nalazi poznati su pod imenom **Paleanthropus palestinus.** Slavni P. M. Perier: Les races humaines préhistoriques. — Revue Apologétique, LXV (1937) 260—262.

10. Pračovjeku nigdje traga!

Antropolozi su pronašli da svi ti nalazi imaju ove značajne anatomske oznake: ponešto natrag upravljeno čelo, jake nadočne rubove, očne izdubine velike i okrugle, dosta široke nosne otvore, istaknute usne kosti, bradu slabo razvijenu, a zube jake.

Razvila se duga i živa rasprava među samim stručnjacima antropolozima i etnografima, šta se može kazati na temelju okamenjenih nalaza o tim bićima, koja su živjela u staro preistoričko i paleolitsko doba. Neupućeni ljudi, kao što su od reda svi materijalistički i monistički apostoli od Haeckela pa sve do današnjih komunističkih propagatora, u tim su nalazima bez teškoće našli »nepobitne« dokaze za životinjsko podrijetlo čovjeka. No pravi stručnjaci i antropolozi davno su zabacili tu materijalističku bajku. Priznati auktoritet u antropološkim pitanjima Njemac Klaatsch dokazao je, kako se sve te tobože značajne oznake antropoloških fosila nalaze kod današnjih ljudskih rasa, posebno kod Australaca. Nijedna okamenina ljudskog kostura, koja se dosada istraživala, ne može da znači kakvi prvotni oblik ljudi, iz kojih bi se današnji ljudi razvili, nego se u njima čita i gleda čovjek, kakav je danas s vrlo malim i neznatnim razlikama. Za znanost ne postoji ni homo primigenius — tobože prvobitni čovjek — ni čovjek bez sposobnosti govora — homo alalus — ni pračovjek Pithecanthropus erectus. Sva je ta maštanja znanost davno zabacila. Takva maštanja mogu da cvatu u nenaučnom i pokvarenom svijetu. Danas se stručnjaci ni u tom ne slažu, da li su baš ti okamenjeni ostaci sa svojim značajnim oznakama dokaz primitivnosti ili čak i sekundarnosti obzirom na ljudska bića. Danas se sa stalnošću ne može da kaže, koja bi se ljudska rasa mogla uzeti za najprimitivniju i najstariju. Čini se da se učenjaci i antropolozi priklanjaju mišljenju, da su to tako zvani pigmeji, patuljci u centralnoj Africi (Bambuti — Aka, Eve) visoki oko 1.40—1.50, svijetlije prljave kože, kovrčaste kose; jugoistočno azijski (Semang na Malaki, Andamanci, Aeta na Filipinima); ovi su tamnije kože. Prastanovnici Ceylona (Veda). Pigmoidna rasa (Bušmani u

južnoj Africi), pa i neka manja plemena u jugoistočnoj Aziji i Novoj Gvineji (Isp. Leksikon Minerva).

11. Poteškoće vjerske prirode

U atmosferi evolucije žive današnji stručni ispitivači. Oni nijesu uspjeli da dokažu životinjsko podrijetlo čovjeka. To je činjenica. Možemo li isključiti mogućnost takova dokaza? O tom se može također koješta i negativna i pozitivna nagađati. Metafizičku mogućnost prema tome ne možemo isključivati. Što se pak tiče fizičke mogućnosti, na temelju činjenica, možemo je pobijati, pogotovo s toga, što smo u boljem položaju, budući da znamo i po našem današnjem znanstvenom iskustvu i po rezultatima paleozoologije i paleoantropologije, da nema slučaja ljudskog pokoljenja od bilo koje životinjske vrste. Prema tome još danas su vjernici i teolozi u boljem položaju, jer im ne treba falsifikata kao Haeckelu, da dokažu ono što se prirodi protivi. Ne će biti suvišno, da znamo i vjerske razloge, s kojih ne možemo postati pristaše evolucione teorije u njezinu integralnom značenju. Za nas su odlučne vjerske istine, pa ne znamo, kako bismo ih mogli spojiti s tom teorijom. Ne bi nikako bilo razborito odricati se stalnih dogmatskih istina za volju nekih svojevoljnih, makar i najomiljelijih, fraza. Znamo i vjerujemo, da je Bog stvorio prvoga čovjeka i prvu ženu: Adama i Evu. Vjerujemo i to, da su oni u Raju zemaljskom sagriješili i da je taj grijeh — kao istočni grijeh — prešao na sve ljude. Vjerujemo, da je Krist Gospodin — Bog-Čovjek Otkupitelj svih ljudi na zemlji. Te bi istine bile vrlo teško spojive u evolucionoj teoriji, kad bismo bili pristaše evolucije samo obzirom na tijelo prvoga čovjeka, jer o duši u nikakvom slučaju ne može biti govora. Evolucija pretpostavlja da se čovjek razvio od životinje. Kada bi to bilo, kako ćemo spasiti fizičko jedinstvo ljudskoga roda od jednog oca i od jedne majke? Vrlo bi bilo nevjerojatno — u znanosti gotovo nepojmljivo — da se samo jedan životinjski par dotle fizički razvio i po sebi postao sposoban, da Bog u njega stavi neumrlu dušu! Takovih, fizički sposobnih, životinja u određeno vrijeme zrelosti evolucije bilo bi na hiljade, na milijune, ako ne i

više. Uostalom tu hipotezu ni znanost ne može da nametne. Kada bi bio ovako brojan razvoj životinja — pa bi bila samo dva para praroditelja, onda ne spasismo svoje vjerske istine, koje su Božjim auktoritetom zajamčene, za ljubav nekih više manje materijalističkih i bezbožnih hipoteza. To od nas ne može da traži ni znanost, ni razum, jer se ne nameću ni očevidnošću ni razlozima. Uostalom vjernici i teolozi mogu biti mirni, štoviše mogu i prirodne pojave vedro i stvarno proučavati bez bojazni, da će vjera i znanost ikad doći u sukob. Kada bi se taj sukob kasnije i otkrio, bio bi sukob našeg ograničenog razuma, što bi kasnije dobra volja i zdrav razum ljudi opet na svoj način izgladili, uvjereni o ograničenosti ljudskog uma na obe strane, a čvrsto osvjedočeni, da se Božja istina i Objave i Prirode potpuno podudaraju. To je naše shvaćanje i naša sloboda, koja ne priječi ni razvoj znanosti ni razvoj kršćanske teologije.

12. Ljudsku dušu Bog neposredno stvara

Snaga pitanja o postanku čovjeka nije baš u njegovu tijelu nego mnogo više u njegovoj duhovnoj, besmrtnoj duši. Dakako, i komunisti i materijalisti ne će da vide dušu kao duhovno, nezavisno biće od samoga tijela; oni drže, da se sve razvilo pod utjecajem svemoćne evolucije: iz tvari život, iz života i osjećaji i misli i htijenja i sva ljudska pregnuća. Tko nije potpuno zapao u kal materijalističkog života, taj se ne će i ne može da zadovolji s praznim i površnim materijalističkim tvrdnjama. Zdrav razum vidi veliku i nepremostivu razliku između životnog principa kod nerazumnih životinja i kod čovjeka. On zna da čovjek misli, sudi, hoće i to nesamo o tvarnim, vidljivim stvarima nego i o onima, koje nemaju veze sa vanjskim i unutarnjim životom običnih živih i osjetnih bića. Čovjek misli o istini, o ljepoti, o dobroti, o kreposti. Štoviše u tom pravcu zna da potroši važniji dio svoga zemaljskoga života. Takove su pojave posve isključene iz života nerazumnih bića, makar se one nazivale i antropoidnim životinjama. Pitanje o postanku ljudske duše nije zanimalo samo kršćane nego i pogane. Poznata je Platonova teorija o predopstojnosti —

preekzistenciji — svih ljudskih duša. I on je jasno vidio, kako nije moguće, da ljudske duše potječu akcijom roditelja, nego je naučavao, da su one još mnogo prije postojale kao duhovna bića, koja su se tekar kasnije sjedinile sa svojim tjelesima. Ne smeta ništa, što nam se Platonova teorija ukazuje kao bajka. Značajan je njezin prirodni spiritualizam.

Postanak ljudske duše pokušali su — a kušaju ga i danas — tumačiti na dva načina: ili tako zvanim generacionističkim (Tertulijan, Apolinar, posebno današnji materijalisti), ili kreacionističkim teorijama.

Generacionizam je nemoguć, u koliko uči da duše djece postaju na isti način, kao što i njihova tjelesa od oca i majke. Duša nije tjelesno biće, pa kao takova ne može da postane tim putem. Bez ikakva je temelja — i protivi se svakom znanstvenom iskustvu — da bi naša duša postajala ili emanacijom ili kreacijom od roditeljske duše. Takove se fantazije ne mogu zdravom mišljenju da nametnu pri negativnim, štoviše i pozitivnim dokazima, da duše nemaju stvaralačke moći niti su li one svijesne, da bilo šta od njih u duhovnom pogledu potječe. Za svakoga filozofa — ovaka pitanja i ne mogu drugi učenjaci da riješavaju — ostaje čvrsto utvrđeno mišljenje, da ljudske duhovne i neumrle duše stvara, svaku pojedinu, Stvoritelj prirode, i to neposredno.

Ne vrijedi se pozivati na neke svete Oce, da su bili skloni generacionističkoj teoriji, jer su kod njih bile odlučne teološke prilike onoga doba. Teško im je bilo složiti opstojnost istočnoga grijeha u svih ljudi sa neposrednim stvaranjem duša. Stoga su neki mislili da je s vjerom više u skladu generacionizam nego kreacionizam. Još u to doba bilo je izrazitih kreacionista. Tako je bio sv. Jerko i Laktancije, koji je još onda ovako sjajno zastupao kreacionističku nauku: »Je li duša od oca ili majke ili od oboje. Reci, kako god hoćeš, ja ti kažem, da tjelesa od tjelesa mogu da nastaju, jer su djeljiva; ali da duša može na taj način postati, koja je duhovna i nedjeljiva, to ne može biti. Glede postanka duša moramo da zaključimo, da njih samo nebeski Otac, Bog stvara.« I danas zdrava filozofija može da stoji samo na tom ispravnom stanovištu. O nauku katoličke Crkve, koja ustrajno i dosljedno stoji na kreacionističkom temelju, ne treba posebno ni govoriti. U tom je značajna i stilizacija dogmatičke bule Pija IX »Ineffabilis Deus«, u kojoj se proglasuje člankom vjere bezgrješno Začeće Majke Božje, pa se kaže, »kako je ona bezgrješno začeta u prvom času stvaranja njezine nevine duše i u prvom času ujedinjenja duše sa tijelom«; a ta se dva časa podudaraju. Istočni grijeh nama danas ne pravi nikakvih poteškoća, jer je teološka znanost još od 13 stoljeća tu poteškoću riješila na taj način, što su svi podvrgnuti istočnom grijehu, koji lozu vuku od Adama; a vuku je svi ljudi. Dakle su svi ljudi po zakonu o istočnom grijehu njemu podložni. Dade se u sklad dovesti, i to vrlo dobro, stvaranje ljudskih duša i istočni grijeh, jer se on ne odnosi na dušu kao takovu nego na potjecanje čovjeka od Adama, koji nas u istočnoj ljagi kao naš praroditelj zastupa.

Kada bi nas znatiželjnost nukala da saznamo, u kom času Bog stvara duše pojedinih ljudi, tada bismo mogli kazati, da to čini u času začeća u majčinoj utrobi. Ne osvrćemo se na razna starija bajoslovna mišljenja, koja su stavljala razlike prema spolu djeteta. To se, dakako, s ničim pozitivnim nije moglo uskladiti.

13. Integralni evolucionizam neodrživ

Integralni antropološki evolucionizam neodrživ je ne samo pred zahtjevima vjere i razuma, nego još više i pred rezultatima pozitivnih znanosti. Govori se: čovjek je jednak životinji i od nje potječe. Paleontološki dokazi protivno kažu. Otkad znamo za čovjeka, u svojim ljudskim osebinama jednak je samom sebi: i po tijelu, a još više po duhu. Ozbiljni psiholog ne može da kaže na temelju običnog promatranja duševnog života životinja i ljudi, da tu radi jedna te ista duševna snaga. Kada i gdje je koja životinja prekoračila granice čisto osjetnog života, koji se neposredno razvija u tijelu i po tijelu i za tijelo? Koja je igda životinja došla do apstraktnih pojmova, da može razabrati odnošaj između uzroka i učinka, da može suditi, zaključivati, svoje misli jezikom izražavati, slobodno se određivati ili ne određivati za ovu ili onu akciju? To može samo čovjek, razumno biće, i nitko drugi. Neka se ne kaže, da je tu neka manja, sporedna, razlika između ljudske i životinjske

duše. Kada bi to bilo, mi bismo morali opaziti bar i najgrublje i najsavršenije pojave prave životinjske inteligencije. Ali baš to u realnom životu manjka. Nitko nije našao u zoologiji početne tragove logike, kriteriologije, etike i estetike. To bi ipak netko morao naći po načelima samih materijalističkih evolucionista. Da izbjegnu poteškoćama vjere, znanosti i filozofije oni su se utekli nekim panpsihističkim maštanjima. Po tome bi naime sve stvari morale imati dušu i razum, bile one žive ili mrtve. Ali ovake priče mogu da vjeruju samo naivdžije i zanešenjaci, koji nemaju smisla za realno promatranje. Ovakove su priče još nepristupačnije zdravom razumu. Stoga oni koji ih prihvaćaju, upadaju i u gora zla od samih materijalista. Treba priznati, da je oskudno naše znanstveno poznavanje paleontološkog čovjeka i njegovih rasa. Makar se stručnjaci neumorno trude da ga prouče, ipak će jednostranost i fragmentarnost našeg poznavanja trajna ostati, jer je zub vremena zauvijek pokopao veći dio dokaza o duševnom životu najstarijih ljudi. Premalo kažu paleolitička kremena oruđa. Iz njih ne možemo da pročitamo bogatu sadržinu ljudske duše u ona prastara vremena. Nego ima jedno pristupačnije sredstvo, po kome možemo da proučimo ljudsku dušu naših davnih pradjedova. To je sredstvo u današnjoj etnološkoj znanosti, koja se bavi proučavanjem svih kulturnih i nekulturnih naroda. Kazali smo, kako su, po općem mišljenju antropologa, pigmejske rase i antropogenetski i etnološki najbliže primitivcima, kako smo ih upoznali po starim, već napomenutim, okameninama neandertalskog i krapinskog čovjeka. Stoga nije čudo, što se posljednjih decenija pokazala i u nas Evropejaca osobita volja i želja, da upoznamo ove primitivne narode. I naše su se spoznaje, doista, znatno i umnožile i usavršile. Dok su materijalisti i bezbošci svih vrsta tražili u etnologiji »nesumnjive« dokaze za svoje svojevoljne tvrdnje, pa su opisivali tobože divlje narode kao neke poluživotinje, dotle su nepristrani posmatrači nastojali upoznati njihovo pravo duševno i kulturno stanje. Kao plod nepristranih etnoloških istraživanja treba istaći nepobitne dokaze, baš za pigmejske rase, da se u temeljnim pitanjima ćudoređa i vjere mnoge rase nalaze na

visini našeg današnjeg kulturnog shvaćanja o vjeri i o moralu.

14. Ćudorođe primitivnih naroda

Evolucionisti Haeckelova kova objeđivali su, pa to i kod nas danas čine, ove tobože divlje narode s okrutnosti, zvjerstva i svakovrsnih zločina. Nemaju niti jedne pravedne riječi o nesumnjivim prednostima plemenitosti tih naroda, kojoj bi morali, u mnogo slučajeva, i loši kršćani zaviđati.

I ovi ljudi imadu svoje prirođene slabosti. Ali je divljenja vrijedno, što kod njih ne nailazimo na bratoubilačke svađe kao kod kulturnoga naroda. Mnogi ne znaju za krvave tučnjave, za ubijstva; štoviše etnolozi vele, da im manjka i oružje za obranu od loših susjeda. Bajke su, što se općenito govori o ljudožderstvu, sakaćenjima, o ljudskim žrtvama. Ne poznaju mnogi ni ropstva. Individualna je sloboda kod mnogih u tolikoj mjeri zaštićena, da je se nitko ne usuđuje prikraćivati. A šta bi danas ljudi u komunističkim, fašističkim, pa i u demokratskim državama imali da kažu?!

Najveća nedaća našega vremena bez sumnje je u pomanjkanju bratske ljubavi u obitelji, društvu i cijelom čovječanstvu. To se vidi iz kriza svake vrsti. Kod mnogih pigmejskih pokoljenja u tom je pravcu mnogo bolje. Pri diobi hrane bolesni i siromašniji bolji dio dobivaju nego oni koji su zdraviji i bogatiji. To je zapovijed rodbinske ljubavi. Roditelji su dužni da se skrbe za svoju djecu u ljubavi. A djeca su dužna poštivati, ljubiti i slušati svoje roditelje. Ocoubistvo je nepoznato. Nepoznata je tako zvana bijela kuga i abortus. Ovaj obiteljski socijalni moral proteže se i na druge. Djeca se odgajaju u ljubavi i saučešću prema starcima, slabim i bolesnima, prema udovicama i sirotama. Ta ljubav nije samo na jeziku nego i u gostoprimstvu i njezi. Tužimo se i s punim pravom, da danas nismo sigurni ni za život ni za svoj posjed. A etnolozi kažu o mnogim pigmejcima, kako je njima nepoznata krađa i otimačima. — Mnogi ne lažu, ne kleveću; pouzdani su i vjerni. — Strašan je i pogibeljan naš današnji seksualni ne-

moral. Pogibeljan i za dušu i za tijelo. Nepoznate su im noćne orgije: barovi, nećudoredni plesovi, ne znadu za razne vrsti onanije, ni konkubinate. Vlada čednost kod muških i kod ženskih u odijevanju. Taj običaj s pravom pripisuju prirođenom osjećaju stidljivosti i pristojnosti. To se dade i odatle zaključiti, što se na to osobito pazi kad pubertet nastupi. Iako ima plemena, gdje se predbračna čistoća točno ne drži, ali ima i takovih, u kojima se slična sloboda najteže kazni.

Ženidbena vjernost jednaka je dužnost i muža i žene. Bračna nevjera vrlo je rijetka; a ima slučajeva, da se kod nekih plemena i sa smrću krivac kazni. Rastava je također rijetka; a nerazriješivost braka mnogo je čvršća nego kod drugih kulturnijih naroda. To se tumači i tim njihovim običajem, što je ženidba posao prave i iskrene ljubavi zaručnice i zaručnika. U toj stvari su samo oni slobodni. Na njih ne uplivaju drugi čimbenici, kao roditelji i drugi razni snubioci. Pristaše su u velikoj većini jednoženstva. U braku je jednakost, ali takova, koja nije na štetu nekih prirođenih muških prednosti.

15. Žrtve hipoteze o postanku religije

Evolucionističko-materijalistička teorija prema načelu, da se čovjek bitno ne razlikuje od životinje, udesila je sve svoje poglede na osnovnije pojave ljudskoga kulturno-duševnog života. Budući da pristaše te teorije drže prema materijalističkom umišljanju, da su praljudi bili poluživotinje i poluljudi, dali su im oblike našeg današnjeg kulturnog života tek u početnom stadiju, iz koga se imao da utre put kasnijem razvoju. Budući da nas posebno zanima, radi svrhe našeg razlaganja, vjersko pitanje, vjera primitivaca kažu, nije mogla biti ni najmanje slična našemu današnjem monoteizmu, t. j. vjeri u jednoga Boga. Prema evolucionizmu vjera u jednoga Boga bio bi posljednji ili pretposljednji stadij dugog i postepenog vjerskog razvoja. Tome su imala da posluže i gotovo sva starija etnološka istraživanja. U pravcu evolucionizma, i biološkog i psihološkog i kulturnog, kulturna povijest poznaje toliko teorija, koje niču i izumiru. Slična je sudbina zatekla i sve važnije

teorije o postanku vjere u ljudskom životu u 19 i 20 vijeku. Najnovija etnološka otkrića dala su pravo starom kršćanskom nauku, da je čovjek oduvijek razumno biće, također oduvijek i vjersko biće. Čovjek je po prirodi svoje razumne naravi upućen na vjerovanje samo u jednoga Boga, ako mu ta težnja nije bila spriječena kakvim degenerativnim postupkom. I kod nas hoće da se nametnu neka kriva mišljenja o postanku vjere, koja u drugih kulturnih naroda iščezavaju. Valja da ukratko bar glavnije spomenemo.

Na jezikoslovnoj podlozi indogermanskih jezika iznikla je teorija prirodno-bajoslovna (naturmythologisch) koja je naučavala, da je prva vjera ljudi štovanje sunca, mjeseca, zore, oblaka i oluja. Zastupnici te teorije — bar uvaženiji — jesu W. Schwartz (1860), A. Kuhn (1865), M. Müller, M. Breal. Oni su htjeli naći razlog svojoj teoriji u tom, što kod indogermanskih narodnih mitologija posebnu ulogu igraju gore spomenuti objekti i pojave. Ova teorija nije računala toliko s primitivnim narodima, koliko s kulturnim i polukulturnim, ukoliko su imali svoje pismo i svoju, kako tako, razvijenu književnost.

Francuski filozof August Comte (1798—1857), osnivač pozitivizma, zalagao se za tri glavne faze religijskog razvoja. Prvo razdoblje religijskog života bilo bi fetišističko — štovanje raznih predmeta sa čarobnom moći — drugo politeističko — višeboštvo — a treće bi bilo monoteističko — štovanje jednoga Boga.

Teorija Herberta Sprencera (1820—1903) naišla je na općenitije priznanje nego teorije prije njega. On je bio propagator manističke teorije o postanku vjere. To je tim važnije za naše prilike, jer se i jedina naša enciklopedija »Minerva« još zalaže za Spencerovo riješenje, koje se sastoji u štovanju pokojnika od straha pred štetnim djelovanjem umrlih.

Manističku teoriju podkopava animistička teorija engleskog antropologa Tylora (1832—1917). Prema njoj treba početak vjere tražiti u ljudskom snu. Čovjek u snu, makar spava i leži u postelji, sanja o svim životnim pojavama: sada uči, sada plače, sad se razgovara, sada je u drugom gradu, na putu, u željeznici, parobrodu, i aeroplanu. Sni i predodžbe sna porodile su misao o duši (anima). Odatle potječe vjera, da sve stvari, žive i mrtve, imaju dušu. Po dušama eto nas do pojma čistih duhova; a od čistih duhova, eto nas i do bogova, a od bogova nije dalek put samo do jednoga Boga.

Među teorijama o postanku religije pojavila se i totemistička teorija: Roberston, Smith, S. Reinach. Po njoj su se sve vjere razvile iz primitivnog kulta nekih plemena, koja su u svom plemenskom interesu štovala razne životinje, bilje, štoviše i druge nežive predmete, koje su nazivala svojim zaštitnicima ili totetima. Stoga se te svete životinje ne smiju ni ubijati niti su smjeli njihovo meso jesti.

Amerikanac King stavio se na sredinu sa svojom psihološkom teorijom primitivnih ljudi. Po njoj primitivni ljudi svim predmetima, koje nijesu znali ni mogli da protumače, pripisuju vanredne i nadnaravne uz-

roke i učinke. Ta prirodna dispozicija primjenjivanja tajinstvenih natprirodnih sila kasnije je radala i oličavanjima u smislu vještica, vila, čarojica itd. To se tumačenje dosta širilo — osobito početkom XX vijeka — i u Francuskoj (Hubert, Maus), i u Engleskoj (Maret, Frazer), i u Njemačkoj (Preuss, Vierkandt) pod raznim oblicima, i znatno je ugrožavalo animističko mišljenje.

16. Uspjeh Engleza A. Langa

Engleski književnik Andre Lang (1844—1912) poslije tolikog uzaludnog lutanja po animističkom carstvu, došao je do ispravnog riješenja, da se ne može tražiti postanak vjere u nikakvoj dosad iznesenoj teoriji, jer nijedna ne vodi računa o etnološki dokazanoj činjenici. On je u svom djelu »The Making of Religion«, proučavajući vjerski život Južnoaustralaca, Andamana, Bantu i Suda crnaca, sjeveroameričkih indijanskih plemena, našao da oni štuju neko najviše biće, i to prije dolaska bilo kojih i bilo kakvih kršćanskih misionara. Po tom je opravdano zaključio, kako je i primitivac mogao i došao po svom zdravom razumu, gledajući ovaj vidljivi svijet, u njegovoj šarolikosti, u redu i krasoti, i do Stvoritelja. Sama činjenica postojanja vrhovnog Bića kod primitivnih naroda ruši sve iznesene krive teorije o postanku religije. Lang oštroumno zapaža, kako je čovjeku — primitivcu — mnogo pristupačnija misao o Bogu, stvoritelju i uzdržatelju ovoga svijeta, nego li je i sam pojam duše. Stoga je i logično i duševno i znanstveno daleko razložitije zaključiti, da su baš gornji religiozni oblici i manizma i animizma i totenizma i sve mitološke vjerske pojave kasnijeg doba, kada se već čisti vjerski život pod raznim bezvjerskim i manje vjerskim utjecajima počeo da rastvara.

Langovu, jedino dokazanu teoriju, koja više nije teorija nego utvrđena istina, pobijali su svi bezvjerci i integralni evolucionisti, jer su i sami uvidjeli, da se pri snazi Langove teorije ruše sve njihove najmilije osnove. Nije ništa pomagao ni auktoritet W. Wundta (1832—1920), njemačkog filozofa i psihologa, koji je u animističkom, ponešto preinačenom pravcu, htio da spasi animistiko-mitološku teoriju u svom velikom djelu (Völkerpsichologie 1909) tvrdeći, da primitivni narodi nijesu mogli doći ni do pomisli o Bogu, nego da se vjera na taj način porodila, što je čovjek,

znajući za svoju dušu, iz nje izvodio i pojmove o đavlima, umišljao bogove, gospodare neba i zemlje i drugih prirodnih pojava kao ljude sa nadljudskim snagama. Po njegovu mišljenju samo su kulturni narodi mogli da se dignu do spiritualnoga poimanja Boga iz prebogatoga carstva bajki i mitologije.

Dok je Wundt pred samu svoju smrt dovršavao djelo o psihologiji naroda, najveći danas živući etnolog W. Schmidt S. V. D. iznio je najnovije znanstvene rezultate o primitivnim narodima. U to isto vrijeme već je objektivnim i kritičkim stručnjacima bilo jasno da su svi integralni evolucionisti — pa i sam Wudt — beskorisno trošili vrijeme i sile za neodrživu materijalističku tezu o postanku religije. Kao što smo vidjeli, primitivci su i u ćudorednom životu često puta napredniji nego li su i sami kulturni narodi; tako isto možemo kazati na temelju prokušanih dokaza, da je i vjera primitivaca daleko i čistija i vedrija od svih današnjih tobože naprednih, ali bezbožnih, teorija.

17. Pobjeda Schmidtovog primarnog monoteizma

Tako uglavnom W. Schmidt u svojoj raspravi: »Die Uroffenbarung als Anfag der Offenbarungen Gottes« pod naslovom: Die wirkliche Religion der ältesten Völker, o vjeri najstarijih i najprimitivnijih naroda i na temelju paleontologije i na temelju etnologije.

Primitivci priznaju jedno vrhovno biće. Nazivlju ga sad »gromom«, sad »nebom«, sad »gospodinom«, a sad opet »našim ocem«. On je na nebesima. Na zemlji nema stalna boravišta. Niti ga štuju u crkvama niti ga slikaju. On je njima posvuda prisutan. Božja duhovnost nije uvijek čista i nenatrunjena. Kod Semanga je kao vatra. Kod nekih plemena Bog jede, pije i spava. Njegova ženidba sa djecom iz kasnijeg je mitološkog izvora. On je prije svih stvari i besmrtan. Najveći je gospodar i svijeta i ljudi. Semang i Južnoaustralci poznaju posrednika, ali je posrednik sasvim pod vlašću najvećeg Bića. Andamansko najviše biće Puluga kazni grijeh i nakon smrti, a dobro nagrađuje. Štoviše On je zakonoša cijelog moralnog života.

Kod nekih plemena poznaje i tajne srca. Bog ne zlorabi nikada svoju moć za zlo. U njih nema rimskih bogova: nepristojne Venere, pijanog Baka, okrutnog Marsa, osvetljivog Neptuna i Poseidona. Prema ljudima je dobar i sustretljiv.

Posebno valja kazati, kako primitivci Boga štuju kao moralnog zakonošu, makar ih njihove društvene prilike baš na to ne upućuju. Kod njih nije ni državni ni društveni život, Bog zna kako, razvijen, a ipak eto štuju Boga. To je štovanje i praktično. Zaista su ćudoredniji i boljeg ponašanja od mnogih modernih ljudi. Po njihovu životu se razaznaje, kako su na krivu putu oni, koji hoće da odijele vjeru od morala. Vjeru spojenu s moralom nalazimo kod primitivaca. Ovi nijesu mogli da stoje niti su stajali pod utjecajem modernih teorija o razlici, štoviše i o prirodnoj opreci između vjere i morala.

Sigurno je da liturgični život primitivaca nije tako razvijen kao što je razvijen na primjer kod nas kršćana sa crkvenom godinom, liturgičnom Misom, brevijarom, dnevnim pobožnostima i ophodima. Ali je jasno da primitivci znaju usrdno Boga moliti i da mu znaju svesrdno žrtvovati najbolju lovinu i najsvježije voće: njemu na čast i sebi za preporuku. S ovim posljednjim otkrićem o žrtvama primitivnih naroda stubokom je oborena i ona evolucionastička teorija, koja je učila, da su se žrtve Bogu razvile iz poštovanja, prema mrtvima, uz koje bi zakopavali razna jela za drugi život. Schmidt veli, da veći dio pigmejskih plemena ne zna za neko posebno štovanje mrtvih i da ne znadu za polaganje hrane u mrtvačke grobove. Ipak svi znadu za dužnost prvinske žrtve, koju treba prikazivati najvećem Biću. Iz tog je jasno, da primitivci imaju vjeru sa svim njezinim bitnim oznakama. Tu je vjera u Boga, tu je moralni život, a tu je i bogoštovlje — kult sa najvažnijom bogoštovskom značajkom žrtvovanja Gospodinu Bogu.

18. Znanost ne traži znanstvenih romana

Materijalizam bi se, po svojim načelima, morao držati činjeničkog stanja u prirodi i životu. On se toga ne drži. Možda je on više nego ikakav idealistički pokret — u čisto znanstvenim pitanjima — pustio uzde svojoj neobuzdanoj

mašti. Svoje maštanje htio je da proda uz skupe novce kao dokazane znanstvene istine. Znanstveni svijet vidi tu varku. I mi smo je djelomično otkrili u ovoj našoj raspravici. Posljednjih sam dana čitao (Revue Apoloogétique, Mars 1937, p. 283), kako je čuveni fancuski prirodoznanac Dr Lucien Mayet, sveučilišni profesor u Lionu, sličnim ljudima očitao poštenu bukvicu. On je uglavnom rekao: »Ne trebaju nam, gospodo, vaši prećerani zaključci ni bilo kakve vaše uspostave (restaurations) u sadrenim otiscima, u pomanjkanju stvarnih dokaza. Takove vaše teorije nemaju granica nego se rađaju i rastu prema moći i granicama vaše mašte. Ne trebaju nam znanstveni romani ni hipoteze u zraku. Mi tražimo samo činjenice i stalna otkrića. Naše je današnje znanje vrlo oskudno. Ali ono što znamo, treba da je utvrđeno, da tako pružimo budućim naraštajima stvarnu i čvrstu podlogu znanstvenim istraživanjima«.

Dr. O. A. Crnica-Makarska:

Kritika prvog sveska moga „Kanonskog prava Katoličke crkve"

RÉSUMÉ. — La critique du premier volume de mon »Droit canon de l' Eglise catholique. — Toute notre presse s' est exprimée avec une grande sympathie pour le premier volume de mon ouvrage »Droit canon de l' Eglise catholique, Introduction et Normes générales«. L' exception y font le collaborateur de »Vrhbosna« Mr. I. F., et le professeur à l' université de Zagreb Dr. F. Herman. Or, Mr. I. F. n' a que feuilleté mon livre; le Dr. Herman l' a lu, mais avec distraction énorme. C' est pour cela qu' il a fait des remarques aux affirmations qui ne sont pas les miennes, et qu' il n' y a pas vu des choses qui s' y trouvent. Certaines observations qu' il fait, prouvent qu' il ne connait pas bien la littérature du droit canon ou même les prescriptions du Code; quelques unes en sont fausses ou contradictoires, tandis que les autres sont si minutieuses qu' il ne vaut pas la peine d' y faire attention. Telles sont aussi presque toutes les remarques qu' il fait à la terminologie, à la langue, et au style qu' il reconnait, d' ailleurs, bons. La même chose, l' on peut dire des remarques faites à la technique du livre et aux fautes typografiques. La critique du Dr. Herman est trop partiele, parce qu' il a omis de faire mention des sentences, de nouvelles vues, et des déductions que j' avais exprimées, ainsi que presque de tous les autres bons cotés de mon livre.

O prvom svesku moga »Kanonskog prava kat. Crkve« sva se je naša javnost, ukoliko je meni poznato, vrlo pohvalno izrazila. Jedini u tome čini iznimku I. F. u »Vrhbosni« br. 7—8 o. g. i Dr. Franjo Herman u »Bogoslovskoj Smotri« br. 3 o. g.

Gosp. I. F. najprije donosi moj oglas, kojim sam bio najavio, da mislim izdati tumač kanonskoga prava i kazao, kakav će mu biti sadržaj; pa sada, kad vidi taj tumač, konstatira, da je moja tvrdnja o sadržaju tumača bila malo pretjerana, jer da nije onako originalan kako sam tobože bio obećao. Ali gospodin nije vidio drugog oglasa, kojim sam javio, da sam, na želju prijatelja, odustao od izdavanja tumača i da ću, mjesto tumača, izdati sistematsko djelo kanonskog prava u 3 sveska. Suviše, da je pročitao predgovor, bio bi vidio da ne izdajem tumača, nego priručnik;

a da je malo bolje pogledao sadržaj knjige, odnosno da je bio malo nepristraniji, bilo bi mu jasno, da se ne radi o tumaču, nego o sistematskom djelu. Opći izrazi kojima se izrazuje o mom djelu kao i neke sitnice koje zapaža, pokazuju, da moje knjige nije ni pročitao, nego samo prolistao i ovdje ondje malko se ustavio; jer da ju je pročitao, bio bi još što slična zapazio, a o knjizi bi stvarnije govorio. Stoga nema svrhe na ovu se kritiku ustavljati. Kad poštovani gospodin moju knjigu pročita, nek se onda, ako smatra za uputno, javi.

Daleko važnija imala bi biti kritika sveučilišnog profesora u Zagrebu Dra Franje Hermana. On je moju knjigu pročitao, iako, možda, ne svu. Ali je pri čitanju bio silno rastresen. Jedino tako može se prijateljski stvar uzimajući, protumačiti, da je u mojoj knjizi našao stvari kojih ja nijesam onako rekao, a nije našao onoga što se tu nalazi; zapazio je neke stvarčice, a nije opazio da se na mnogo drugih mjesta govori protivno njegovim primjedbama, itd.

Otvoreno priznajem: kad sam pročitao kritiku Dra Hermana, ostao sam iznenađen. Ja sam se od njega nadao ozbiljnijoj i nepristranijoj kritici. Iz poštovanja prema prečasnom gospodinu, s kojim sam u dobrom poznanstvu ima već 15 godina, htio sam da se na kritiku uopće ne osvrnem; jer ni meni ni njemu nije ugodno da ga javno oprovrgavam i da iznosim kako mu je kritika sitničava. Ali, na želju prijatelja, da se osvrnem radi same stvari, osvrćem se, a molim prečasnoga i veleučenoga gospodina da mi ne uzme za zlo.

Dr. Herman ima o mom djelu i nekoliko pohvalnih riječi. Tako kaže, da onaj dio kanonskog prava obrađujem strogo na temelju legalnoga sistema u Kodeksu, služeći se pri tome do sada objavljenom literaturom, napose velikim komentarima van Hovea i Michielsa; da zadržavam svagdje u kritičnom i stručnom pogledu potrebnu naučnu samostalnost i neovisnost; da je metoda moga rada u osnovi znanstvena, ali u razgrađivanju materijala da prelazi redovito u popularno i svakom pristupno prikazivanje s mnogo praktičnih primjera i primjedaba; da će knjiga zato vrlo dobro poslužiti dušobrižnom svećenstvu i svima

koji, po svojoj službi, moraju poznavati i primjenjivati kanonske propise; da je u knjigu uložen ogroman trud i veliko kanonističko znanje i da će ona bez sumnje zadovoljiti jednoj našoj hitnoj potrebi; zato da je naišla na neobično dobar prijem u našoj javnosti i da je obasuta pohvalama. Ali odmah nakon toga prelazi na loše strane knjige i na punih 11 stranica petita donosi toliko »omašaka, grešaka i nedostataka«, da ono nekoliko pohvalnih crta potpuno iščezava, a čitatelj, koji nije stručnjak i ne sravni njegove primjedbe s mojom knjigom, dobiva dojam da su pohvale, kojima je obasuta knjiga, nezaslužene.

»Omašaka, grešaka i nedostataka«, koje je našao, ima 5 vrsta, i kod svake vrste dosta velik broj: u stvarnom pogledu 43, u terminologiji 34, s jezične i stilističke strane 30, gledom na način, tehniku i vanjsku opremu nema broja, i napokon tiskarskih pogrješaka 14. Za me je važnije ono što primjećuje u stvarnom pogledu. Stoga ćemo se u prvom redu na to osvrnuti, i to na ono što je važnije. Ostalo ćemo pogledati više manje letimično.

1. „Omaške, greške i nedostaci" u stvarnom pogledu

1. Dr. Herman piše: »Dioba na javno i privatno pravo (str. VII, 4, 64 itd.) ne može se odobriti. Ovu diobu ne pripuštaju ne samo neki stariji pisci (na pr. Porubsky kojega autor citira), nego se ona danas općenito zabacuje, jer je cijelo kanonsko pravo javnoga značaja; može biti govora samo o pravu javnoga i privatnoga i n t e r e s a. »Weil die Scheidung in öffentliches und privates Recht dem kirchlichen Recht unbekannt ist und in dieses daher nicht hineingetragen werden soll«. (vd. *Dr. R. Köstler*, Das österreichische Konkordats-Eherecht, Wien, 1937, str. 32).

Najprije pripominjem, da ja nijesam pravio razlike između starijih i novijih pisaca, nego sam naprosto naveo, da »neki pisci« ne pripuštaju diobe kanonskog prava na javno i privatno. Ali, kad Dr. Herman tako slobodno tvrdi, da ovu diobu »ne pripuštaju ne samo neki stariji pisci, nego da se ona danas općenito zabacuje«, to jasno pokazuje, da mu je slabo poznata koliko starija toliko novija literatura kanonskog prava. Prvi je ovu razliku počeo nijekati Jacobson.[1] Za njim su se poveli neki njemački pisci, kao Phillips,[2] Vering,[3] Scherer,[4] Singer,[5] Sägmüller.[6] Ali ni Vering ni Scherer ni Sägmüller nijesu odlučno protiv ove diobe. Mišljenje onih koji diobu niječu uspješno je pobio Wernz, jer daju krivo značenje izrazu privatno pravo, kao da ga privatnici mogu slobodno kršiti.[7] U stvari se može i sada pitati, da li ova ili ona ustanova spada na javno ili na privatno crkveno pravo, pa i neki noviji njemački pisci, kao Eichmann,[8] Haring[9] o toj diobi izrazuju se nekako neodređeno; ali, da bi se radi toga zanijekala sama dioba, to se nikako ne može pripustiti. Ne samo starija, nego još više novija literatura kanonskog prava ovu diobu općenito donosi ili pretpostavlja. Ispuštam sve one priručnike i udžbenike kanonskoga prava prije Kodeksa, u kojima je donesena ta dioba, a spomenut ću samo imena kanonista koji su prošloga vijeka i prvih godina ovoga vijeka prije Kodeksa pisali djela o javnom crkvenom pravu. Ti su kard. Cavagnis, kard. Tarquini, kard. Soglia, Zallinger, Roquette de Malviel, Salzano, Mauti, Liberatore, Barba, Abraham a S. Susanna, Audisio, Barbato, Pena y Fernandez, Sossi, Scavini, Sota, Solieri, Vizzardelli, Ventura, Rivet, Paquet, Lury, De Luca, Cappello, Bachofen i drugi. Isusovac A. Cercià objelodanio je g. 1867—68 i 1872 u

[1] Kirchenrechtliche Versuche zur Begründung eines Systems des Kirchenrechts, II. Beitrag über den Begriff des öffentlichen Rechts und über das Kirchenrecht, Königsberg 1933, s. 43—128.

[2] Kirchenrecht, 1. Band, 3. Aufl. Regensburg 1855, s. 19 sl.

[3] Lehrbuch des kath. u. protest. Kirchenrechts, Freiburg i. Br. 1876, s. 4 sl.; Lehrbuch des kath., orient. u. protest. Kirchenrechts, 3. Aufl. Freiburg i. Br. 1893, s. 5; Gibt es im Gebiete des Kirchenrechts Rechte welche die Natur von Privatrechten haben? u »Archiv für kath. K. R.« 1857, s. 565—576, gdje u bilješkama navodi protivno mišljenje K. E. Moy de Sons-a, s. 577—581.

[4] Handbuch des Kirchenrechts, I. B. Graz 1886, s. 122 s nekim ograničenjem.

[5] Kirchenrecht u »Staatslexikon der Görresgesellschaft«, Freiburg 1908.

[6] Lehrbuch des kath. Kirchenrechts, 4. Aufl. Freiburg 1925, s. 13 sl.

[7] Ius Decretalium, T. I. Romae 1905, s. 60, bilj. 29.

[8] Lehrbuch des Kirchenrechts, 1. B. 4. Aufl. Paderborn 1934, s. 23.

[9] Grundzüge des kath. Kirchenrechts, 1. B. Graz 1925, s. 8.

Napulju »Lezioni di diritto canonico publico e privato«, a Biederlack u Rimu 1909 »Ius ecclesiasticum privatum«. Nakon Kodeksa ovu razdiobu u svojim djelima donose gotovo svi kanonisti, napose De Meester, Maroto, Prümmer, Chelodi-Bertagnolli, Badii, Raus, Augustine, Bargilliat, Cavigioli, Claeys, Boùùaert - Simenon, Gross - Schüller - Novak, Cocchi, Vermeersch - Creusen, Van Hove, Berutti itd. Posebna djela o javnom crkvenom pravu pisali su nakon Kodeksa Cappello, Munerati, P. M. Conte a Coronata, Ottaviani. Znači li to, da se danas dioba kanonskog prava na javno i privatno općenito zabacuje, ili, naprotiv, da se općenito drži?

2. »Izvodi piščevi (na str. 34) o međunarodno priznatom suverenitetu pape kao nosioca vrhovne crkvene vlasti su netačni i pogrešni . Dobro treba da se razlikuje teritorijalni i duhovni suverenitet: papa je priznat kao subjekt međunarodnoga prava u prvom redu kao duhovni suveren i bez obzira na posjed kakvoga državnoga teritorija. Krivo je pisac izveo da papa kao suveren *i u svjetskom pogledu* šalje poslanike u sve krajeve svijeta, koji će podržavati odnošaje između sv. Stolice i vlada dotičnih država, jer diplomatski pretstavnici sv. Stolice šalju se isključivo u ime duhovnoga suvereniteta sv. Stolice i oni zastupaju papu samo kao vrhovnoga *duhovnoga* poglavara katoličke Crkve«.

Moji izvodi o međunarodno priznatom suverenitetu Pape, kao nosioca vrhovne crkvene vlasti, nijesu netačni i pogrješni, nego potpuno ispravni. Ja sam dobro razlikovao teritorijalni i duhovni suverenitet, samo Dr. Herman nije to dobro pročitao. Ja sam na str. 33 doslovce rekao: *»i sam Kodeks* na više mjesta *naglašuje božanski postanak* koliko katoličke Crkve toliko *vrhovne vlasti u njoj, neovisnost ove vlasti od bilo koje zemaljske vlasti i njezina suverena prava*... Nosioc vrhovne vlasti u Crkvi, nasljednik Petrov, Rimski Papa mora biti *u vršenju svoje vlasti neovisan od bilo koje zemaljske vlasti*... *Potpuna neovisnost* vrhovnog nosioca crkvene vlasti *najbolje je zajamčena,* ako je on subjekt međunarodnog prava, t. j. suvereni posjednik nekoga bilo kako malenog teritorija. Na tu okolnost računalo se u Lateranskom sporazumu, koji je sklopljen 11. II. 1929 između Sv. Stolice i države Italije...

Papa je, dakle, suveren i u svjetskom pogledu. Kao takvom *osigurana* mu je *potpuna sloboda* u upravljanju s Crkvom. Državnici i pravnici koji *računaju samo na ljudske zakone* i za koje odlučuju *samo međunarodne uredbe,* ne mogu mu više nijekati suverenitet prava.« — Jesu li ti izvodi neispravni? Nijesam li dobro razlikovao duhovni i teritorijalni suverenitet?

Neispravno govori Dr. Herman, kad kaže, da sam ja izveo da Papa kao suveren i u svjetskom pogledu šalje poslanike u sve krajeve svijeta, koji će podržavati odnošaje između Sv. Stolice i vlada dotičnih država. Ja toga nijesam tvrdio, nego sam rekao: »... odnosno sva prava koja posjeduju drugi suvereni, posjeduje ih i poglavica katoličke Crkve. *Pojedina od tih prava naglasuje i Kodeks.* Rimski Papa ima pravo da, *neovisno od civilne vlasti, šalje poslanike u sve krajeve svijeta,* koji će podržavati odnošaje između Sv. Stolice i vlada dotičnih država, ili će bdjeti nad stanjem Crkve u povjerenom im kraju.» Za dokaz pozvao sam se u bilješci na kan. 265, 267. Dakle? — Ali, sve da sam i ustvrdio da bi Papa i kao suveren u svjetskom pogledu mogao slati poslanike vladama drugih država, što bi tu bilo neispravno? Ne bi li to bilo u skladu s načelima međunarodnog prava?

3. »Izvodi piščevi (na str. 38) o *državi gdje ima više vjeroispovijesti* vrlo su oskudni i površni. To je za nas jedno važno i aktuelno pitanje, o kojemu je trebalo tačno označiti stajališta. Nikako nas ne zadovoljava tvrdnja piščeva, da kod nas u Jugoslaviji vlada stanje slično stanju u Holandiji (!). O paritetnoj državi i o jednakopravnosti vjeroispovijesti prema Ustavu u nas se je dosta pisalo (Galić, Lanović, Gjurić, Zec itd.), ali od toga pisac nije ništa upotrebio«.

Mene zaista čudi, da je Dr. Herman mogao nešto takova napisati. Kod nas je Ustavom doduše načelno priznata ravnopravnost vjeroispovijesti, i ona se ima u djelo provesti. Ali se u djelo provađa posebnim zakonima, za nas katolike konkordatom. Konkordat još nije konačno izglasan. Ako se je dosada ko podavao iluziji o stvarnoj naime o već provedenoj ravnopravnosti vjeroispovijesti kod nas, zar mu događaji prigodom glasanja o konkordatu

nijesu otvorili oči? Zar mu nečuveni nastup nekdašnjih ministara i pretsjednikâ vlade u skupštini i van skupštine protiv konkordata ne kaže dovoljno, kako su oni primjenjivali načelo Ustava o ravnopravnosti konfesija dok su bili na vlasti i kako ga misle primjenjivati, ako opet dođu na vlast? I još hoće Dr. Herman da ja upotrebim literaturu, koja je javnost opsjenjivala s kojekakvim frazama o stvarnoj ili već provedenoj ravnopravnosti konfesija kod nas! — Da je kod nas sada stanje slično stanju u Holandiji, to sam vidio svojim očima za vrijeme svoga boravka u Holandiji g. 1930. A je li Dr. Herman vidio protivno?

4. »Posve je *kriva* tvrdnja piščeva (na str. 40) da su konkordati ukinuti prema izjavi Pape *Benedikta XV* »In hac quidem« od 21. XI. 1921, mučkim odobrenjem jedne i druge strane i dalje ostali na snazi na područjima za koja su bili sklopljeni. Ti su konkordati bili ovom izjavom stavljeni van snage kao međunarodni ugovori, a obvezivali su na odnosnim područjima samo još ukoliko su ondje i dalje važili kao *državni* zakoni.«

I ja sa svoje strane kažem, da je posve kriva tvrdnja Dra. Hermana, da su dotični konkordati stavljeni van snage ovom izjavom Pape Benedikta XV, jer međunarodni ugovori ne gube snage samo izjavom jedne od ugovarajućih stranaka. Ovi konkordati prestali su važiti, ne zato što je to Papa izjavio, nego zato što su izmijenjene prilike za koje su bili sklopljeni i jer su prestali čimbenici s kojima su sklopljeni, kako je izjavio sam Papa Benedikt XV. Sv. Otac je to svojom alokucijom samo konstatirao. Ali je čudno, kako Dr. Herman može tvrditi, da su ti konkordati za Crkvu, koja ih se je u praksi držala, bili obvezni kao *državni* zakoni.

5. »Nije ispravno što pisac tvrdi (na str. 41) da crkveni zakoni *redovito* ne vežu one, koji su kršteni izvan kat. Crkve. Ispravno je, da ih redovito vežu, osim kada su izrijekom izuzeti. Uopće ovdje pisac nije s dovoljnom preciznošću izložio, ko je pripadnik Crkve s crkvenog stajališta i prema crkvenim propisima, koji se u tom pravilu bitno razlikuju od stajališta i propisa državnih. Već je ovdje bilo na mjestu da pisac tačno izloži, ko pripada Crkvi i ko je katolik prema crkvenom zakonu, jer je pozna-

to da Kodeks uzima izraz catholicus u *četverostrukom* opsegu i značenju.«

Dr. Herman nije dobro pročitao što sam ja na tom mjestu napisao. Ja sam na str. 40 sl. rekao: »Kad budemo govorili o podložnicima crkvenih zakona, vidjet ćemo da katolička Crkva smatra svojim podložnicima sve one koji su kršteni. Prema kan. 87, neko postaje članom Crkve krštenjem. Time stiče sva prava i dužnosti kršćana, t. j. dužan je na sve na što su dužni svi koji su kršteni, te uživa sva prava i povlastice koje oni uživaju, ako ne postoji zapreka koja smeta njihovu jedinstvu s Crkvom ili su upali u crkvenu cenzuru. Stoga *u nekim slučajevima Kodeks naglasuje da su na njegove propise dužni ne samo* oni koji su kršteni katolici pa su kasnije prešli na krivovjerje ili skizmu, nego *i oni koji nijesu kršteni kao katolici*«. To sam rekao, pa sam završio: »No redovito ove zakoni *čisto* crkveni ne vežu«. Je li to neispravno? Međutim Dr. Herman iz mog je teksta ono »čisto« ispustio. Zašto?

Čudnovato mi je, što Dr. Herman hoće da je na ovom mjestu trebalo tačno izložiti, ko pripada Crkvi i ko je katolik po kanonskom pravu, jer da Kodeks riječ »katolik« uzima u četverostrukom opsegu i značenju. To nije spadalo na ono mjesto; stoga nijesam ni donio. Ali mi je čudnovato stoga, jer mi na drugom mjestu prigovara tobožnje anticipiranje nekih odredaba Kodeksa i da sam time porušio »ono sveto pravilo« da se pisci drže reda Kodeksa.

6. »Netačan je (na str. 5, sic!) prijevod odredbe kanona 1 (»nisi de iis agatur, quae ex ipsa rei natura etiam Orientalem afficiunt«), da istočnu Crkvu jednako kao i zapadnu vežu oni kanoni koji rade *»o stvarima koje se i nje tiču«*. Ima dakako biti *»u stvarima koje se po prirodi stvari* i na nju odnose«, što je dakako uži smisao.«

Moj prevod dotične odredbe kan. 1 nije netačan, nego tačan, pače ljepši od prevoda Dra. Hermana, samo ga Dr. Herman nije vjerno prenio. Ja sam naime na str. 54 (a ne na str. 5, kako glasi njegova tiskarska pogrješka) pisao doslovno: »istočnu Crkvu veže (Kodeks) samo u onim stvarima koje se *po svojoj prirodi* i nje tiču«, a Dr. Herman je iz mog teksta ispustio ono »po svojoj prirodi«. Zašto?

7. »Iura aliis quaesita (u kanonu 4) prevodi pisac (na str. 64) sa *»privatna prava«*. To je pogrešno, ima biti »po drugima *stečena* prava«. Nerazumljivo je i to, zašto pisac ondje kaže: »Mnoge fizične a osobito moralne osobe stekle su *na taj način* mnoga prava, povlastice i indulte«, kada tu nema govora o *načinu sticanja«*.

Da je veleučeni gospodin pomnjivije čitao moje riječi, ne bi rekao da je pogrješno ono što sam ustvrdio, niti da nema govora o onomu o čemu je tu zaista govor. Latinski izraz »iura aliis quaesita« ja nijesam preveo sa »privatna prava«. Izraz »privatna prava« odnosi se na čitav sadržaj 4. kanona, pa sam ga stavio i u naslov § 5, a u tom paragrafu govor je na više mjesta o izrazu »iura aliis quaesita« kao »stečenim pravima«. Ja sam naime pisao: »Kodeks može biti u sukobu s *privatnim pravima, odnosno s povlasticama i indultima, koje je neko stekao dozvolom Sv. Stolice ili zakonitom preskripcijom.* Da li su i ta prava Kodeksom dokinuta? Kan. 4 određuje da ta prava ostaju netaknuta, ako nijesu izričito dokinuta. Mnoge fizične, a osobito moralne osobe *stekle su na taj način* mnoga prava, povlastice i indulte.« Što vam se čini, veleučeni gospodine? O kojim je pravima tu govor? A nije li tu govor i *o načinu sticanja* privatnih prava?

8. »Na str. 81 nije posve ispravno rečeno: »Ako se koji disciplinski zakon itd.« Trebalo je podvući i dodati: Ako se koji *opći* zakon ne nalazi u Kodeksu, on je dokinut, jer u partikularne zakone mimo prava Zakonik ne dira.«

Veleučeni gospodin misli, da bi to bilo ispravnije. Zar opći zakoni ne mogu bit ne samo disciplinski, nego i dogmatski i liturgični itd.? Pa, ako bi se reklo da je »opći zakon koji se ne nalazi u Kodeksu, dokinut«, ne bi li se to odnosilo i na njih? Dr. Herman nije pomnjivo čitao moju knjigu. Ja sam već na str. 75 kazao, da posebni zakoni, koji nijesu u sukobu s Kodeksom, ostaju na snazi. A da je moj vrijedni kritičar bio nešto nepristraniji, on bi na ovom mjestu bio našao ne nedostatak, nego više prednosti moje knjige, između ostaloga to da sam uspješno dokazao protiv Falca i Epplera, da posebni zakoni, koji nijesu u sukobu s Kodeksom, ostaju i dalje na snazi. — Uostalom i sam Kodeks na ovom mjestu, kan. 7 br. 6, upotrebljava

izraz »disciplinski«, a ne »opći«: »si qua ex ceteris *disciplinaribus* legibus . . . «

9. »O konkordatu s Jugoslavijom (na str. 63) iako u vrijeme štampanja Crničine knjige još nije bio predložen skupštini na prihvat, trebalo je makar u opasci pod tekstom donijeti glavne podatke«. »Kod nabrajanja naših Ordinarijata (na str. 91) trebalo je dodati bilješku o novoj podjeli prema jugosl. konkordatu. Ta anticipacija ne bi bila na odmet«.

Moj kritičar ovdje zaboravlja pravila konvenijencije, po kojima kod međunarodnih ugovora ugovarajuće stranke ne objelodanjuju teksta ugovora prije nego dobiju zakonsku snagu, a privatnicima to nije nikako dozvoljeno.

10. »Ne smatramo tačnim navod piščev (na str. 62), da je do Kodeksa sklopljeno upravo 133 konkordata. To nigdje ne kaže ni Mercati (Raccolta), kojega za tu tvrdnju autor citira. Taj broj veoma varira prema tomu, kako se konkordati kao zasebni uzimaju i broje.«

Ova tvrdnja Dra. Hermana pokazuje, da mu nije poznat ni sadržaj Mercatijeve zbirke ni ono što su drugi kanonisti o tom pisali. Nek izvoli prolistati ovu zbirku, pa će na str. IX—XIX naći popis svih tih konkordata. Pripomenut ću, da neki pisci, kao Chelodi-Bertagnolli[10], i Ojetti,[11] ovu zbirku smatraju autentičnom zbirkom. Cicognani, iako je ne smatra autentičnom, ipak kaže da to nije prosti historični dokumenat, nego radije praktični dokumenat, i da je data nekako kao popuna Kodeksa.[12] Izdala ju je, naime, Tipografia Poliglotta Vaticana. Da su pak do Kodeksa sklopljena upravo 133 konkordata, to su prije mene rekli i drugi kanonisti, s kojima se Dr. Herman — čast mu bila! — ne može mjeriti. Tako na pr. Michiels kaže: »Certum est quod *ex concordatis centum triginta tribus*, quae a die 5 Julii 1098 usque ad diem 24 Junii 1914 ab Apostolica Sede cum variis Nationibus inita sunt, cum

[10] Ius de personis, I, str. 60, bilj. 1: »Editio **authentica** omnium concordatorum nuper prodiit: Raccolta di concordati su materie ecclesiastiche tra la Santa Sede e le autorità civili 1098—1914, Roma 1919.«

[11] Commentarium in Codicem iuris canonici, L. I. Romae 1927, s. 33.

[12] Commentarium ad Librum I. Codicis, Romae 1925, s. 22.

Codex obligare incepit, admodum pauca vigebant«.[13] Jednako Cicognani,[14] Vermeersch-Creusen,[15] Berutti[16] i drugi.

11. »Ne smatramo ispravnim mišljenje autorovo (na str. 68) o dopuštenosti imenovanja kapelana u zagrebačkoj nadbiskupiji bez saslušanja župnika, jer S. Congreg. Concilii (13. XI. 1920) rješava načelno i općenito, da se protivni običaj u zagrebačkoj nadbiskupiji mora dokinuti«.

Dr. Herman ne prenosi vjerno mojih riječi. Ja nijesam rekao, da bi imenovanje kapelana u zagrebačkoj nadbiskupiji bez saslušanja odnosnoga župnika bilo dopušteno *u svakom slučaju;* nego sam rekao: »ako bi *u pojedinom slučaju* zagrebačkom Ordinariju bilo teško saslušati *nekog župnika*, on bi mogao slijediti protivni običaj«. »Il Monitore ecclesiastico« 1930, s, 91, i P. Sartori[17] misle, da takovo imenovanje po sebi ne bi bilo nevaljano. Odgovor Sv. Kongregacije nije takav, da isključuje svaki slučaj imenovanja kapelana sa strane zagrebačkog nadbiskupa bez saslušanja župnika. Stoga ja i dalje držim: ako je zagrebačkom nadbiskupu moguće saslušati župnika prije nego mu imenuje pomoćnika, mora ga saslušati; nije li ga pak u stanovitom slučaju moguće saslušati, može se držati odredbe kan. 5, da tolerira stoljetni običaj koji se ne može razborito odalečiti, i takovo imenovanje bit će ne samo valjano, kako kažu »Il Monitore ecclesiastico« i P. Sartori, nego i dopušteno.

12. »Sasvim je neobična, a držimo i neispravna tvrdnja (na str. 93), da su *redovničke starješine,* koji imaju redovitu jurisdikciju in foro externo ispod provincijala niži prelati, a od provincijala viši prelati. Redovničke *starješine* kao takovi nijesu nikakvi prelati, nego se smatraju prelatima i redovnički klerici, ako im se povjeri redovna vlast u izvanjem području (vd. kanon 110).«

[13] Normae generales iuris canonici, v. I. Lublin 1929, s. 56.
[14] N. mj.
[15] Epitome iuris canonici, T. I, ed. 5. Mechliniae-Romae 1933, s. 65.
[16] Institutiones iuris canonici, v. I. Taurini-Romae 1936 s. 49.
[17] Enchiridion canonicum seu Sanctae Sedis Responsiones post Codicem J-C- datae, ed. 5. Vicetiae 1935, s. 108.

Ova primjedba pokazuje, da se Dr. Herman ne razumije najbolje ni u redovničko pravo. Ja bih mogao navesti više kanonista, koji redovničke poglavare s jurisdikcijom in foro externo nazivlju prelatima,[18] a takovim ih smatra i kan. 110. Ali ću spomenuti samo to da se čudim, kako Dr. Herman sebi protuslovi, a toga ne uviđa. On niječe da su redovnički poglavari s jurisdikcijom in foro externo prelati, a u isti mah tvrdi da su prelati redovnički klerici, kojima se povjeri jurisdikcija in foro externo! Dakle redovnički klerici, koji dobiju jurisdikciju in foro externo, jesu prelati, a redovnički poglavari (koji su također klerici, jer drukčije ne bi bili postali poglavarima), koji su već dobili jurisdikciju in foro externo, nijesu prelati!

13. »Opširno rezoniranje autorovo (na str. 104) protiv klasične definicije zakona, koju daje *sv. Toma* ne smatramo ispravnim i prihvatljivim. Tvrdnja, da zakon nije »ordinatio rationis, nego »ordinatio voluntatis« je posve promašena, jer oznaka *»ordinatio* rationis« znači čin volje (odredbu) i smisao je očito *»actus voluntatis rationabilis«*, tj. razložna odredba«.

Meni je zaista neshvatljivo, kako Dr. Herman ne uviđa da sebi i ovdje protuslovi. Ako »ordinatio rationis« znači čin volje, kako onda može biti promašena tvrdnja da je zakon »ordinatio voluntatis«? Ako zakon nije »ordinatio voluntatis«, kako bi htio reći Dr. Herman, onda »ordinatio rationis« ne znači čin volje, pa je contradictio in terminis tvrditi, da »ordinatio rationis« znači čin volje ili »actus voluntatis rationabilis«. Uostalom, da zakon nije »ordinatio rationis«, to je uvidio i sam sv. Toma, pa je malo kasnije u Q. 97, art. 3 ispravio svoje mišljenje. Tu kaže: »Omnis lex proficiscit *a ratione et voluntate* legislatoris; *lex* quidem *divina et naturalis a rationabili Dei voluntate, lex autem humana a voluntate hominis ratione regulata*«. Dakle, u izdavanju zakona ima prednost volja, a ne razum, pa se ne može tvrditi, da je zakon samo ordinatio

[18] V. Prümmer, Manuale iuris canonici, ed. 4. et 5. Friburgi Br. 1927, s. 84; Coronata, Institutiones iuris canonici, v. I. Taurini 1928, 187; Vermeersch-Creusen, n. mj. I, s. 206.

rationis. Neozbiljno je, ako neko kaže, da »ordinatio rationis« i »ordinatio voluntatis rationabilis« znači istu stvar. Da bi ništa drugo, višestoljetna borba između raznih škola, koja to niječe, najbolje pokazuje, da je ta tvrdnja neodrživa. — Neka Dr. Herman bolje prouči razloge koje sam u svojoj knjizi naveo protiv definicije sv. Tome, pa će se osvjedočiti i on, da ta definicija onako kako glasi, ne samo nije klasična, nego da se više ne može ni braniti.[19]

14. »Ne smatramo ispravnom tvrdnju (str. 107), da zakoni, u kojima nije predviđena kazna ne vežu pod grijeh, nego pod kaznu. Zakoni koji vežu pod kaznu jesu čisto kazneni (leges mere poenales) bila u njima kazna predviđena ili ne. Da li takovih zakona uopće ima u Crkvi je dakako sporno pitanje«.

Jedan dokaz više da moj uvaženi kritičar nije pomnjivo čitao moje knjige. Ja sam na dotičnom mjestu razlikovao kaznene i nekaznene zakone, pa sam naglasio, da od kaznenih zakona treba dobro razlučiti one zakone u kojima za prekršaj nije predviđena kazna, nego je sve pripušteno uviđavnosti starešine. Ovi zakoni ne vežu pod grijeh, nego pod kaznu. U poglavlju »Obvezna snaga crkvenih zakona« napose je raspravljeno, kako obvezuju crkveni zakoni uopće, kako Kodeks, kako liturgični zakoni, kako dekreti i instrukcije Sv. Kongregacijâ, kako napokon redovnička pravila i ustanove. Da je moj uvaženi kritičar to bolje pročitao, ne bi mi prigovarao ono što prigovara, niti bi tvrdio, da je sporno pitanje, da li u Crkvi uopće ima zakona koji vežu samo pod kaznu.

15. »Na str. 139. trebalo je glede krštenja kojim se postaje članom Crkve dodati, da se razlikuje više vrsti krštenja (baptismus aquae, voti, sanguinis) i da se samo valjanim krstom *vode* postaje osobom u Crkvi«.

Ne razumijem, zašto je trebalo to dodati. Zar stvar nije jasna? Pa ni Kodeks ne pravi te razlike, nego naprosto kaže: *»Baptismate* homo constituitur in Ecclesia Christi persona...« (kan. 87). To što bi htio Dr. Herman da sam dodao, ne spada na kanonsko pravo, a na drugom mi mje-

[19] Ovo vrijedi i za kritičara u »Vrhbosni.«

stu prigovara da uplićem pitanja koja ne spadaju na kanonsko pravo!

16. »Ne možemo se složiti s tvrdnjom (na str. 195), da kod provedbenih naputaka sv. Kongregacija (instrukcija) zato, što to nisu zakoni u strogom smislu, njihovo *»kršenje ne prelazi laganog grijeha«.*

Moj uvaženi kritičar ili iz nepažnje ili s koga drugoga razloga prelazi preko razlike, koju ja pravim u tom pitanju bolje nego ijedan drugi kanonist: pa je bez svrhe ustavljati se na ovu primjedbu. Samo ću pripomenuti, da mjesto pohvale za tu lijepu razliku, eto, primam prigovor!

17. »Dodatak o zakonima istočne Crkve prema *nacrtu* Kodeksa istočne Crkve (na str. 416 i drugdje) smatramo preuranjenim, jer će posljednja redakcija toga istočnjačkog kodeksa biti bez sumnje uvelike izmijenjena, a povrh toga mislimo, da taj nacrt još stoji *sub secreto Pontificio.«*

Ova opaska moga veleučenog kritičara pokazuje, da mu je nacrt Kodeksa za istočnu Crkvu posve nepoznat. A nije mu poznato ni to, da sam se ja na taj nacrt osvrnuo u sporazumu, pače na izričitu želju grčko-katoličkog biskupa Dra. O. Dionizija Njaradi-ja.

18. »Kraj sve prekomjerne opširnosti, kojom autor prenosi odredbe o državnim taksama u crkvenim poslovima (str. 613) ispušta najčešću iz Tar. Br. 1 »na sve pismene i protokolarne pretstavke ili molbe uopšte« koja sada iznosi Din 10 i taksu iz Tar. Br. 2 »na priloge uz molbe, podneske, žalbe itd.« koja iznosi Din 4.«

S ovom primjedbom nepažnja moga uvaženoga kritičara došla je do vrhunca. Da je bio imalo sabran, bio bi na str. 615 pod br. 9 i 10 našao ono što mi tako zanosno prigovara da sam ispustio, pače i više. Tu sam naime pisao:

19. Za sve pismene ili protokolarne pretstavke, podneske ili molbe uopće, osim onih za koje je određena veća taksa ili su oslobođene od takse, bez obzira na broj i veličinu araka (tabaka) plaća se u ime takse (T. br. 1, 331, Napomena) Din 10.—

20. Na sve priloge uz molbe, podneske i uopće pismene ili protokolarne pretstavke, ako nijesu opterećene većom taksom (T. br. 2) Din 4.«

To su eto glavne »omaške, greške i nedostaci« u stvarnom pogledu, koje je Dr. Herman pronašao u prvom svesku moga Kanonskoga prava. Ako su ove primjedbe tako važne, čitatelj će lako prosuditi, kako su važne one preko kojih sam prešao. Po mom mišljenju, nije vrijedno s njima se zabavljati. Ko se želi o tome uvjeriti, nek ih izvoli pročitati i usporediti s onim što sam u svojoj knjizi pisao.

2. Ostale „omaške, greške i nedostaci"

Veleučeni gospodin Dr. Herman otkrio je u mojoj knjizi i mnoštvo »omašaka, grešaka i nedostataka« gledom na terminologiju, jezik i stil, način, tehniku i vanjsku opremu, kao i znatan broj tiskarskih pogrješaka. Ove primjedbe mene manje zanimaju, a čitatelj će po onim prvima znati izmjeriti važnost ovih drugih. No ipak osvrnut ću se letimično i na njih, da vidimo kakove su.

1. Pri prevađanju latinskih izraza na hrvatski jezik držao sam se terminologije naših kanonista Anđela Dalla Costa i Dra. Ferdinanda Belaja, ukoliko je ima i ukoliko odgovara današnjem duhu hrvatskog jezika. Ali, kako sam spomenuo u predgovoru knjige, budući da moje djelo nije upućeno samo stručnjacima u pravu, nego i drugima, to se nijesam htio, a ni smio uvijek držati stroge pravne terminologije, naročito kad je trebalo istu stvar više puta ponoviti; pa sam upotrebljavao i druge slične ili jednake izraze, samo da me čitatelji lakše razume. Mislim, da mi je to i uspjelo, jer mi i moj uvaženi kritičar priznaje, da je razgrađivanje materije redovito popularno i svakom pristupačno.

Neću nijekati, da se neke stvari nijesu dale i drukčije, možda i ljepše izraziti; neću nijekati ni to, da izrazi koje bi htio Dr. Herman da sam upotrebio, nijesu također dobri. Ali je pitanje, da li su ti izrazi zaista bolji, da li tačnije izrazuju ono što govori latinski tekst. Pitanje je, na pr. da li je bolji izraz za vota simplicia »obični zavjeti«, kako on svjetuje, nego »prosti zavjeti«, kako sam ja preveo; za riječ dispensatio »oprost«, nego »otpust«; za interpretatio authentica »vjerovno tumačenje«, nego »mjerodavno tumačenje«; za impedimentum consanguinitatis »zapreka

srodstva«, nego »zapreka rodstva« ili »rodbinstva«, jer »srodstvo« (svojta, tazbinstvo) označuje »affinitas«; za delictum »zločinstvo«, nego »zločin«, jer da zločin označuje onoga koji zločin počinja, t. j. zločinca (!); za appelatio »žalba«, nego »priziv«; za ius suppletorium »dopunidbeno ili dopuno pravo«, nego »dopumbeno pravo«; za revocatio legis »dokidanje ili stavljanje zakona van snage«, mjesto »opoziv zakona«; za relaxatio legis »dokidanje ili oslobođenje od zakona«, mjesto »otpuštanje zakona«, itd. Ovdje bih mogao upitati moga kritičara, da li u kanonskom pravu »revocatio legis« znači istu stvar što i »relaxatio legis«, kad on jedan i drugi izraz prevađa na isti način. Po mom mišljenju, a tako je i u stvari, to su dva posve različna pojma. Revocatio legis znači opoziv ili dokidanje zakona, a relaxatio legis znači otpust ili dispensu od zakona. Kan. 80 kaže jasno: »Dispensatio, seu *legis in casu speciali relaxatio, concedi potest* ...« U prvom slučaju zakona nestaje, u drugom zakon ostaje, samo mu se za poseban slučaj oduzimlje snaga. Ako su, dakle, to dva različita pojma, onda se moraju i u hrvatskom jeziku drukčijim riječima izraziti.

Ne mogu ipak prijeći preko jednog prigovora, koji mi Dr. Herman pravi na ovom mjestu. On kaže: »Neispravno naziva autor (str. 746) lica koja nemaju ni prebivališta ni poluprebivališta *»putnicima«*, jer putnici u pravilu imaju negdje prebivalište. Ispravno je *»beskućnici«* kako ima i autor (na str. 152).« — Da je moj vrijedni kritičar pomnjivije čitao moju knjigu, bio bi našao na str. 148, kako ja tačno razlikujem pojmove i označujem, ko je stanovnik, ko došljak, ko stranac, a ko beskućnik; bio bi vidio, da ja na dotičnom mjestu, za koje mi spočitava, iznosim mišljenje naučiteljâ prije Kodeksa, kad termini nijesu bili tako ustaljeni kao što su sada.

A što se zar i o beskućniku ne može reći da je putnik? Nije pak potpuno ispravno da putnici, t. j. stranci u pravilu imaju negdje prebivalište, jer mogu imati i poluprebivalište ili privremeno prebivalište, kako kaže kan. 91, a ipak su u pravnom smislu stranci.

2. Gledom na *jezik i stil*, Dr. Herman priznaje mi, da se služim dobrim jezikom i da mi je stilizacija uopće jasna

i dobra. Ali ipak primjećuje neke stvarčice, za koje ne znam, da li bi se trebalo na njih osvrnuti. Na pr. mjesto *poslije nego* je Crkva dobila slobodu (str. 12), da je bolje reći: *pošto* je Crkva dobila slobodu; mjesto Kodeks *ne tiče* u konkordate, *ne kreće* u konkordate (str. 63 sl.), da treba reći: Kodeks *ne dira* u konkordate; mjesto *primijeniti* oproštenje živima, da je trebao reći: *namijeniti* oproštenje živima; da ne valja *vjekova* (str. 723), nego *vijekova;* da ne valja *providi, proviđa,* nego *odredi,* određuje (latinski izraz providit); isto tako za provisio officii da je bolje *popunjenje* službe, nego *proviđanje* crkvene službe; mjesto *kad bi to stalo,* da ide: kad bi *tomu bilo tako;* da ne valja *u kojma* (str. 77) nego *u kojima,* itd.

Pitanje je, da li su izrazi, koje Dr. Herman navodi kao bolje, zaista bolji. Ali, sve da i jesu, zar se jedna stvar mora uvijek istim izrazom izražavati?

Pa čemu ona primjedba: ne valja »u kojma« nego »u kojima«? Zar nije očito, da je to tiskarska pogrješka? Da je Dr. Herman bio pomnjiviji pri čitanju moje knjige, bio bi našao na bezbroj mjesta izraz »u kojima«, pa bi mu bilo jasno, da se na dotičnom mjestu ne radi o jezičnoj, nego u tiskarskoj pogrješci.

Ne znam, zašto je ispravnije »starješina« nego »starešina«, »greška« i »pogreška« nego »grješka i pogrješka«, »jutarnji« nego »jutrnji«, »prijelaz« nego »prelaz« itd. zašto pridjevi muških imenica: »Rimski Papa« »redovnički starešina«, moraju u višebroju doći u ženski rod: »Rimske Pape«, »redovničke starešine«, itd. [20]

Kod nas još nije ustaljen pravopis i način izražavanja, a svaki novi sastanak jezičnih stručnjaka donosi nam nova iznenađenja i novo udaljenje od duha hrvatskog jezika. Čitatelj moje knjige mogao je opaziti, da se ja ne držim u svemu tih novih propisa, koji su nestalniji od onih koje bi htjeli zamijeniti. Ja se uopće držim narodnog jezika, a taj je bogatiji i ljepši u izražavanju, nego onaj koji se uvodi i koji se smatra književnijim. Narodni jezik predstavlja naše jezično bogatstvo, pa je smješno, ako ga se naprosto proglasuje dalmatinizmima, provincijalizmima

[20] To vrijedi i za kritičara u »Vrhbosni«.

itd., kao što to čini i Dr. Herman. Uostalom meni se ne čini zgodnim da jedan pravnik drugom pravniku toliko naglasuje jezične nedostatke, naročito kad ni njegovi sastavci nijesu bez sličnih nedostataka.

3. Što se tiče *načina i tehnike* moga rada kao i *vanjske opreme* knjige, kaže mi, da je to, čini se, najslabija strana djela, kojoj se može mnogo toga zamjeriti.

a) Najprije zapaža: »U tehnici njegovog obrađivanja materija nema ni traga kakove radne ekonomije. Ne vodi ni najmanju brigu o tom, da danas treba i u naučnoj knjizi, da se sa što manje riječi i prostora i mnogo i sve kaže.« — Priznajem, da su se neke stvari mogle i kraće izraziti; ali je sigurno, da ne bi bile tako jasne kao što su sada. To treba imati na pameti, naročito kad se ocjenjuje knjiga koja je upućena ne samo stručnjacima, nego i nestručnjacima. A neka mi bude dopušteno ovu istu primjedbu uzvrtiti momu uglednom kritičaru: da je više pazio na radnu ekonomiju i manje primjedaba pravio mojoj knjizi, manje bi se bio izložio!

b) »U svoj opširnosti obrađuje pitanja i materiju, koja ne spada u kanonsko pravo, nego u moral i pastoral (na pr. cijelo poglavlje IX, str. 338 do 363), napose to važi za liturgična pitanja (str. 185 i 358). Mnogo ima opširnih *anticipacija* materijala, koji se ima kasnije obraditi (na pr. svi oni paragrafi, koji rade o Ordinariju, Generalnom vikaru itd. (str. 89 do 102). Time se narušava ono *sveto pravilo* (»id sancte retinendum, ut non eius libri ordini ordo Codicis, sed huic ille aptetur et accomodetur«) iz dekreta S. Congreg. de Seminariis et Studior. Univers. od 7 aug. 1917. (AAS, 1917, 439), koji spominje i Crnica (str. 48).«

U pogl. IX. raspravljao sam o vršenju crkvenih zakona. Neispravno govori moj kritičar, kad kaže, da to čitavo poglavlje spada na moralno i pastoralno bogoslovlje, a ne na kanonsko pravo. Da je bolje pročitao to poglavlje, i sravnio kanone koje sam tu naveo, odnosno da bolje poznaje Kodeks, ne bi toga tvrdio. Da je pročitao predgovor u moju knjigu, ne bi ove opaske činio, jer sam ondje upozorio — budući da će djelo biti u rukama i onih koji nijesu imali prigode da proučavaju razne bogoslovne znanosti — da se osvrćem i na pitanja koja su u daljoj vezi

s kanonskim pravom, a koja su od osobite važnosti za praktični život. To naročito vrijedi za liturgična pitanja, kojih sam se dotakao na izričitu želju nekih svećenika i prikazao ih s pravnog stanovišta. Što sam u tom pogledu donio, nikome neće biti na odmet, a svakome će biti na korist, jer liturgisti ne običavaju ona pitanja raspravljati pod pravnim vidom, i jer sam naveo neke crkvene propise, koji su mnogima nepoznati, pa su mi neki na tome posebno zahvalili.

Što se tiče tobožnje anticipacije materijala, to moj vrijedni kritičar pokazuje, da stvar nije dobro pročitao. U slučaju se ne radi o anticipaciji materijala, nego o utvrđenju kanonske terminologije za neke pravne ustanove, što je potrebito da se unaprijed znade, a o čemu nema govora u prvoj knjizi Kodeksa, osim o izrazu Sveta ili Apostolska Stolica.

c) »Suvišnim smatramo i to, što se u knjizi u *samom tekstu* i u svoj opširnosti donose odredbe o šiljanju službenih izvješća u pojedinim biskupijama (str. 647), nadalje o kancelarijskim taksama (str. 604) i o državnim taksama (str. 613) čak i za muslimane i židove (str. 616), razni fakulteti ordinarija (str. 687), pa duga lista nekih povlastica franjevačkog reda (str. 715).«

Dr. Herman prigovara, što ovo donosim u tekstu. Zar o tim izvješćima, taksama, fakultetima, povlasticama (iako ne o svakoj pojedinoj) ne govori tekst Kodeksa, odnosno na njih ne upozorava? Pa, ako govori Kodeks, zar ne bi bio veliki nedostatak, kad bih ja preko njih prešao? Bi li bili zadovoljni čitatelji da nijesam toga donio? Dr. Herman, kad mi je, sa strane djakovačkog Ordinarijata, slao popis izvješća i taksa u djakovačkoj biskupiji, nije činio nikakve primjedbe, premda je znao za što služi. Zašto je sad čini? Da njegova primjedba nije na mjestu, najbolje pokazuje činjenica, da su ove stranice naišle na vrlo srdačan prijem koliko kod našeg svećenstva uopće, toliko i kod najvišeg crkvenog dostojanstvenika u državi.

d) »Mnogobrojni primjeri (str. 60, 178, 573, 576 itd.) navode se u glavnom tekstu opširno (osobito na str. 322) i bez razlikovanja u slogu. To još više važi za mnogobrojne *obrasce* (formulare), koji se kao glavni tekst koče na

mnogim mjestima knjige (vd. str. 534, 556, 597, 634 do 636 itd.). Sav je tekst skoro bez izuzetka štampan velikim slogom u širokim redovima bez razlikovanja manje važnih stvari od glavnoga teksta. Ne samo naslovi i poglavlja, nego i naslovi svih članaka u pojedinim poglavljima i premnogi dijelovi u tekstu (na pr. str. 181) štampani su ekcezivno *masnim* slogom. Svaki i najmanji članak započinje novom stranicom ostavljajući pred sobom bez ikakove potrebe po pol i više stranice praznoga papira (na pr. str. 231, 636, 697 itd.), što djeluje skoro komično.«

Ono što daje posebnu važnost mom djelu, mimo djela svih drugih kanonista, i što je na svakoga proizvelo najbolji utisak, jesu mnogobrojni primjeri, kojima sam rasvijetlio svaku odredbu prve knjige Kodeksa. A to, eto, nije našlo simpatija kod Dra. Hermana, jer nije tiskano sitnijim slovima! — Da je bolje otvorio oči, opazio bi, da obrasci ili formulari, koje su mnogi svećenici posebno tražili, nijesu štampani jednakim slogom kao i glavni tekst, nego *stegnutim* slogom, osim na str. 634 sl. Mogu spomenuti, da sam ja htio da ovi formulari, kao i sve drugo što je tiskano stegnutim slogom, bude složeno sa slovima borgis; ali stroj, na koji je knjiga slagana, nije imao takvih slova. To u ostalom nije ni potrebno, jer svakomu odmah upada u oči razlika između jednoga i drugoga sloga, a ljudi u odmaklim godinama vole da su slova u knjizi veća nego manja.

Dr. Herman prigovara mi, da su svi naslovi tiskani masnim slogom. On nije vidio, da neka poglavlja imadu 4 vrste naslova i da je svaki od njih tiskan drugom vrstom slova. To upada u oči svakom čitatelju. Ne znam, zašto nije njemu.

Svaku periodu, u kojoj se raspravlja o novoj stvari ili se donosi nova ideja, razdijelio sam na brojeve i dotičnu stvar ili ideju označio nešto debljim slovima. Moja je knjiga, uslijed toga, postala vrlo preglednom i lako se može upamtiti materija, o kojoj je u dotičnom poglavlju ili članku govor. Tako rade i drugi kanonisti, posebno Van Hove, Vermeersch-Creusen, Coronata, Cappello i t. d. Ali, eto, Dr. Herman i tomu zamjera. On bi volio da je to tiskano razmaknutim slogom. Kaže naime: »Sa upotrebom masno-

ga sloga treba biti diskretan: u pravilu je sasvim dovoljno potcrtane dijelove teksta naglasiti razmakom (spacionirati) ili kurzivom.« Meni se čini, da je to pitanje ukusa, o kom nije vrijedno raspravljati. Ja sam se odlučio za poludebela slova, jer bolje upadaju u oči. A čudim se, da mi Dr. Herman svjetuje razmaknuti slog. Zar razmaknuti slog ne traži dvostruko više prostora? Pa on mi je prigovorio da sam ostavio mnogo prazna prostora i da to djeluje skoro komično!

Upogled praznoga prostora kod članaka, mogu reći: da je Dr. Herman bio sabraniji, bio bi opazio da je razdioba članaka provedena od prvoga do zadnjega dosljedno. Poglavlja i članci počinju s novom stranicom. Ta razdioba morala se je zadržati i kod manjih članaka, makar na kom mjestu i ostalo nešto više slobodna prostora. Ne znam, što tu ima komična. Da razdiobu nijesam proveo dosljedno, svak bi imao pravo da mi predbaci nedosljednost.

Ovdje bih ja mogao istu stvar prigovoriti Dru. Hermanu gledom na tehniku njegove kritike. On meni prigovara 5 vrsta stvari, a nijedna od tih vrsta nije jedna od druge razlučena posebnim brojem, prostorom ili na koji drugi način! Kaže mi, da se u pravilu potcrtani djelovi teksta naglasuju razmakom (spacioniranim slogom) ili kursivom, a kod njega su potcrtani dijelovi, i raznih vrsta stvari kojima prigovara i svaka od njih, složeni samo razmaknuti slogom! Dakle nema razlike između jednoga i drugoga, pa čitatelj mora da posebno pazi i sam pravi razliku, ako hoće da mu kritika bude pregledna! Međutim tu ne odlučuje toliko pisac koliko slagaći stroj i druge prilike u tiskari, pa mi se ne čini ozbiljnim praviti primjedbe u tom pogledu.

4. »U slogu je zaostao znatan broj tiskarskih grešaka. Osim ispravljenih zapazili smo još i ove«. I tu ih navodi 14, na pr. »Concisiorum« mjesto »Conciliorum«, »Dercla« mj. »Decreta«, »bskupa« mj. »biskupa«, »obćno« mj. »obično«, »djelovi« mj. »dijelovi« (!), »boletsan« mj. »bolestan« itd.

Da je moj revni kritičar bolje pazio, bio bi zapazio još koju sličnu pogrješku. A da je pročitao opasku, koju sam

ja dodao na svršetku »Ispravaka«, ne bi mu trebalo spominjati nijednu, jer sam ja ondje upozorio da ima tiskarskih pogrješaka kod brojeva i slova, a da preko njih prelazim, jer ih čitatelj može sam lako vidjeti. Međutim njemu, dok upozorava na moje tiskarske pogrješke, ispadaju druge. Tako, kad je ispravljao moju tiskarsku pogrješku »dubiat«, počinio je dvije nove: »ubiat mj. duibat«. A što je gotovo nečuveno, u ovoj kritici potkralo mu se je toliko pogrješaka, da je bio prisiljen da na početku kritike prilijepi jedan privjesak, na kom je ispravio te pogrješke! Zar to ne graniči s komičnošću? A ipak nije sve ispravio. Još mu je ostalo barem onoliko koliko je ispravio! Tako se obično događa, kad se prigovaraju sitnice i kad se traži, što se kaže, dlaku u jaju.

Zaključak

Moj uvaženi kritičar skrupulozno je zabilježio sve što je u mojoj knjizi smatrao omaškama, grješkama i nedostatcima. Ta je savjesnost tražila da u jednakoj mjeri navede i odlike knjige, ako ih ima. Ja sam u svojoj knjizi donio toliko originalnih mišljenja, toliko novih pogleda i izvoda iz općih načela prve knjige Kodeksa, da im broj daleko nadilazi broj omašaka, grješaka i nedostataka, koje je pobilježio Dr. Herman. A ipak on nije našao uputnim da javnost upozori gotovo na ništa od toga! Ako su moja mišljenja, pogledi i izvodi neispravni, morao im je prigovoriti; ako nijesu, zašto preko njih šutke prijeći? Je li to znak nepristrane kritike?

I drugi su kritičari upozorili, da su pojedini traktati moje knjige bolje obrađeni, nego bilo u kom komentaru ili sistematskom djelu kanonskoga prava, na pr. o dopundbenom pravu, o računanju vremena, o reskriptima. To je istina i o tom će se uvjeriti svako koji usporedi moju knjigu s dosadašnjom literaturom kanonskoga prava. A Dr. Herman prelazi preko toga grobnim mukom!

Posebnu jasnoću i preglednost daje mojoj knjizi njezina originalna razdioba, kakve nema kod nijednog kanonista. A ipak za Dra Hermana ni to ništa ne znači, pa se na to naprosto ne osvrće!

Neku knjigu može se hvaliti, ako je se i ne ne pročita. Ali je se ne smije kuditi, ako je se ozbiljno ne prouči. Tu se dotičnik izlaže pogibli da piscu nanese nepravdu, a sebi kojekakve neugodnosti. To se je, eto, dogodilo i Dru. Hermanu.

Nakon njegove kritike jednako kao i prije nje dolaze mi vrlo laskava priznanja za moju knjigu. Jedan svećenik, koji ne obnaša, u znanstvenom pogledu onako visok položaj kao Dr. Herman, u svoje vrijeme dao mi je nekoliko mnogo dragocjenijih savjeta u obliku želja, nego Dr. Herman s ovom svojom tako opširnom kritikom. A on mi pred kratko vrijeme piše: »Hvala Bogu, da je izašao prvi svezak. Prava je sramota za svećenstvo, što (kako se čuje) tako slabo ide. *To je ne samo odlično, nego preodlično i prekorisno i prepotrebno djelo.* Bog blagoslovio Vas i Vaše djelo, i ovo i sva slijedeća!«

Poluslužbeni list Sv. Stolice »L' Osservatore Romano« u svom broju od 25 lipnja o. g. piše o mojoj knjizi: »Ovaj komentar, koji dostojno otvara zbirku pravnih nauka »Bogoslovne Biblioteke«, koju izdaje spomenuti Bogoslovni institut, (u Makarskoj), može se smatrati, mislimo, jednom od najboljih publikacija koje su dosad izašle o prvoj knjizi Kodeksa«. Kad čovjek pročita kritiku Dra. Hermana, da li o mojoj knjizi dobiva takav dojam?

Bajić O. Leonard:

Sličice iz borbe oko konkordata

RÉSUMÉ. — **Quelques détails de la campagne anticoncordataire en Yougoslavie.** — Depuis plusieurs années on travaille à la préparation du concordat entre le Saint Siège et la Yougoslavie. De la part de l' Eglise orthodoxe une très vive opposition s' est élevée, des brochures et des articles étaient écrits, des réunions étaient tenues. Le fait le plus saillant dans cette campagne anticoncordataire était la procession dans les rues de Belgrade à l' occasion des prières pour la santé du feu patriarche serbe Varnava. — Une personne au courant de ces événements, dans une brochure intitulée »La procession sanglante« bien documentée expose comment les faits se sont déroulés.

Više je godina da se radi na konkordatskom uređenju vjerskih prilika između katoličke Crkve i naše države. Ove godine, u srpnju, pitanje konkordata došlo je pred Skupštinu na konačno uređenje. Kojima konkordat nije u računu nastoje da ga pošto poto ometu. Državne vlasti pazile su da borba proti konkordatu ne prijeđe zakonom dozvoljene granice. Bilo je i istupa državnih organa protiv izvjesnih forma koje su kojiput poduzete sa strane. O tomu su štampavane i brošure, među kojima se ističe ona sa natpisom: »*Krvava litija*« i podnaslovom »Istina o događajima kod Saborne crkve«. Pisac joj je »S. M.« Po svemu je jasno, da je sastavljač brošure neko, u najmanju ruku, dobro upućeno lice, budući pri pisanju ima na raspolaganju čiste službene prikaze i dokazni materijal, pa je pisac smatrao da je u interesu same Države, da svojoj knjižici od 80 stranica i 14 slika dade što veći publicitet.

Za povijest vjerskih prilika u našoj državi iznosim iz te knjižice nekoliko sličica koje nam rasvijetljuju borbu izvjesnih elemenata protiv konkordata. Radi istorijske dokumentacije prenosim ih doslovno u istom stilu i narječju kako su pisane:

Metropolit g. Dositej daje obećanje da litije neće biti

... Upravnik grada je najpre izložio g. mitropolitu razloge, sa kojih je bio prinuđen da zabrani sve povorke u Beogradu do 1. augusta, pa i zakazanu litiju. Izložio je detaljno atmosferu i psihozu koja je vladala u gradu. Govorio

je opširno i sa podacima i činjenicama o organizovanim pripremama opozicije i komunista da litiju iskoriste za političke demonstracije. Izneo je reljefno njihovu dokazanu nameru da se povorka sa Terazija skrene ka Skupštini i da se izazovu veliki neredi. Ukazao je veoma jasno i ubedljivo na otvorenu akciju političkih grupa da crkvu iskoriste za svoje političke ciljeve, i da je današnja litija prvi potez u tom smislu. Pa ipak, želeći da do krajnjih granica pruži mogućnosti crkvi za sporazumnu akciju, upravnik grada je upitao g. mitropolita:

— Jeste li Vi sigurni, Visokopreosveštenstvo, da će litija zadržati crkveni karakter do Savinačke crkve?

— Sveštenici će se držati, odgovorio je mitropolit g. Dositej. A masa, to Vam ne može niko garantovati.

— Znate li da se vrše pripreme da se ta poroka sa Terazija skrene ka Skupštini?

— Ja mislim, odvratio je g. mitropolit, da sveštenstvo neće, a za narod ne znam.

— Znate li, Visokopreosveštenstvo, kako je u Francuskoj, koja je mnogo liberalnija zemlja, kada je masa pošla ka parlamentu policija morala da upotrebi oružje, te je bilo nebrojeno mrtvih i ranjenih? To se ni kod nas ne bi moglo izbeći. Uviđate li da će iz svega ovoga proizaći veliki neredi i velike žrtve?

— Gospodine Aćimoviću, rekao je nato metropolit g. Dositej, *Vi ste litiju zabranili i litije neće biti* ...

— Pa dobro. Litija je zabranjena. Ja Vas molim da po svršenom molepstviju pozovete svet da se raziđe u miru i redu, a sveštenstvu da naredite da ne uzima učešća u eventualnim pokušajima da se na ulicu izađe. Jer po svim znacima ovaj svet pokušaće ipak da demonstrira na ulici, i ne bi bilo zgodno da tu bude i sveštenstva.

— Neće, neće, rekao je nato mitropolit g. Dositej. Ne bojte se, g. Aćimoviću, neće to biti. Uostalom ulica je vaša, i ako ko pravi nered na ulici, Vi znate kako ćete postupiti. Crkva neće nerede, i ona neće ništa zajedničko sa onim, što će se na ulici događati.

Za tim je mitropolit g. Dositej nastavio:

— A sad ću ja Vas jednu stvar zamoliti. Nemojte smetati svet da dolazi u crkvu. Jer, ako budete smetati, to

bi moglo da revoltira svet i da izazove nezadovoljstvo. A ovako bi se moglo da lepo prođe.

— I ja Vama dajem reč da neće biti niko sprečavan da dođe u crkvu — odgovorio je na to upravnik grada.

Pri vrlo srdačnom rastanku uveravao je još jednom mitropolit g. Dositej upravnika grada da crkva neće na ulicu i da će sve dobro proći. Potpuno zadovoljan uspehom svoje posete i sasvim umiren, izašao je upravnik grada iz Patrijaršije, uveren da će sve proći u najljepšem redu i miru. Bilo je tada tačno 1 čas po podne.

Pripreme za litiju ipak se nastavljaju.

Ali, kako su i dalje javljali da će se litija ipak održati, donekle pokoleban i uznemiren oko 3 časa pozvao je upravnik grada telefonom mitropolita g. Dositeja, obrativši mu se ovim riječima:

— Vi ste mi, Visokopreosveštenstvo, govorili da neće biti litije i da sveštenstvo neće učestvovati. Međutim, vidim da se pripreme i dalje čine za litiju.

Na to je mitropolit g. Dositej glasom, koji je imao nijansu uvređenosti, što mu se ne veruje, odgovorio ovako:

— Ama, g. Aćimoviću, molim Vas, *pa ja sam Vama dao reč, valjda Vi verujete mojoj reči. Ja Vam kažem da ću ja lično pozvati svet iz Saborne crkve da se u redu i miru raziđe kući, a pozvaću sveštenstvo da iz Saborne crkve pređe u Patrijaršiju. Ponavljam Vam: nećemo mi na ulicu. Ja sam Vam to rekao, ja sam dao reč.*

— Pa ja Vam verujem, Visokopreosveštenstvo, ali verovatno nisu još mlađi obavešteni, te se pripreme i dalje vrše ...

I sam Sveti Sinod donosi odluku da ne bude litije.

Naknadno se saznalo iz autentičnih izvora da je pitanje litije bilo pretresano toga dana i na sednici Svetoga Sinoda i da je posle diskusije odlučeno da ne bude litije.

Iz svega ovoga proističe da i sami najviši crkveni faktori nisu bili sigurni da će to biti čista versko-crkvena manifestacija, već su opravdano strahovali da će litija dobiti političko demonstrativno obeležje, što se u stvari i desilo. Zato su ovakvo držanje i zauzeli, i time dali potpuno pravo upravniku grada.

Molepstvije dobija karakter političkog demonstrativnog zbora

Oko 5 časova popodne, pred početak molepstvija, bilo je u crkvi i crkvenoj porti oko 1.000 do 1.200 ljudi. Među ovima primećen je veliki broj komunističke i levičarske omladine, kao i veći broj opozicionih narodnih poslanika, koji su odmah počeli da harangiraju masu. Sve je mnogo više izgledalo kao početak jednog partijskog zbora, nego kao početak molepstvija za ozdravljenje crkvenog poglavara. U gomilama deljeni su letci, koji su sadržavali i ovakve apsurde: »Ako izglasate papski konkordat, znajte da ste ovu zemlju dali u vazalstvo Papi«; »Gde si dobri Haći-Milentije da vidiš tvog potomka kako radi na izdajstvu srpstva«; »Izglasanje konkordata najveća je izdaja ove napaćene zemlje«; »Mračnjaci i inkvizitori, budite spremni za vaš razorni posao, jer će vam se uskoro otvoriti vrata Jugoslavije«, itd. Pored toga deljene su i slike Majke Božje sa natpisima proti Konkordata. Među licima, koja su delila ove letke, bilo je nažalost i nekoliko sveštenika.

Molepstvije je otpočelo u jednoj atmosferi, koja je bila sve pre nego li pobožna i smirena, a na prvom mestu razdražena i podražavana od strane ekstremnih elemenata, koji sa pobožnošću i crkvom nemaju nikakve veze, kao i od strane opozicionih poslanika, koji su molepstviju dali očigledni karakter političkog demonstrativnog zbora. Pobožni i miroljubivi svet u čudu se krstio; jer tako šta nikad se nije videlo ni doživelo u jednom hramu Gospodnjem.

Molepstviju je prisustvovalo nekoliko vladika, među kojima: mitropolit g. Dositej, i episkopi g. g. Simeon, Platon, Sava i dr. Irenej Đorđević

Mada je atmosfera bila veoma pogodna za izazivanje mase na nerede, prisustvo ovih arhijereja, a naročito samog mitropolita g. Dositeja, koji je obećao da će se sveštenstvo odmah posle molepstvija povući, dalo je povoda pretstavnicima javne bezbednosti da veruju, da do većih incidenata ipak neće doći.

Na poziv arhijerejskog namesnika masa odlučuje o litiji.

Kad je završeno molepstvije, sa kojim se očigledno veoma žurilo, i koje je trajalo svega oko 15 minuta, uzeo je reč

arhijerejski namesnik g. Milivoje Petrović. Očekivalo se da će on prema svom obećanju, prema obećanju mitropolita g. Dositeja, najzad shodno odluci Svetog Sinoda objasniti da neće biti litije i da će pozvati svet da se u miru raziđe, a sveštenstvo da će uputiti u Patrijaršiju. Umesto svega toga, arhijerejski namesnik saopštio je ukratko prisutnima da je »na našu veliku žalost — kako se on izrazio — Uprava grada protivno svim zakonskim propisima zabranila ovu manifestaciju«. Na to su od strane organizovane grupe opozicionih i levičarskih omladinaca počeli padati ogorčeni uzvici i protesti na račun vlade i policije. Arhijerejski namesnik je zatim upitao prisutne da li misle da ipak treba litiju održati.

Može se lako zamisliti, kako je ovo pitanje, kako je upravo ovaj predlog dočekan od naročito spremljene klike demonstranata. U crkvi se podigla paklena graja. Bilo je jasno da je svojim neobjašnjivim i ničim neopravdanim postupkom arhijerejski namesnik kompromitovao celu situaciju.

Trezveni i ozbiljni ljudi, koji su prisustvovali molepstviju, pričali su nam da je sve bilo u rukama arhijereja i sveštenstva i da bi se većina sveta na njihov poziv mirno razišla. Da je samo mitropolit g. Dositej održao obećanje, koje je dao upravniku grada, da će on lično pozvati svet da se raziđe, pa najzad da je to uradio i sam arhijerejski namesnik, — miroljubivi i pobožni narod razišao bi se bez protesta i nervoze, usprkos pojedinačnim grupama potstrekača i bukača. A veliko je pitanje, da li bi i oni, bez sveštenstva i litije, i bez mase naroda, smeli pokušati sa demonstracijama. Više je nego sigurno da bi sve prošlo u redu i miru, kao što se to i predviđalo, da su mitropolit g. Dositej i arhijerejski namesnik održali svečano dato obećanje.

Nema sumnje da u ovom dvomislenom i nezgodnom držanju arhijerejskog namesnika, kao i u pasivnom stavu gospode arhijereja, leži veliki deo odgovornosti, što je ipak došlo do povorke, u kojoj su sa masom sveta bili pomešani bez reda vladike i sveštenici, zajedno sa crkvenim barjacima i krstovima.

Čim se završilo molepstvije, oni su videli svojim oči-

ma, kako su neki vladike i sveštenici požurili da se što pre kroz masu proguraju ka izlazu i da se stave na čelo povorke. Videli su takođe druge, koji su se povukli u oltar, skinuli odežde i savesno izvršili odluku da neće biti litije...

Posle onakvih reči arhijerejskog namesnika, uz paklenu larmu, masa je pokuljala na vrata u haotičnom neredu, pomešana sa izvesnim brojem sveštenika, sa nekoliko arhijereja i sa više crkvenih barjaka.

Ova neuredna, ratoborna gomila, koja je iz Saborne crkve gurnula napolje kroz portu, noseći sobom bez reda krstove i barjake, pomešana sa sveštenicima i vladikama, razdražena i demonstrirajući protiv vlade i režima, spremna da se suprostavi vlastima i da izazove nerede — pre je ličila na sve drugo, samo ne na jednu crkvenu litiju. Ko je ma i jedamput u životu video litiju, zna dobro, da napred dolaze barjaci i krstovi, čiraci i ripide, zatim nebo sa sveštenstvom, pa tek na kraju narod. Ovde ništa od svega toga. Jedna gomila sveta, u kojoj je bilo sve pomešano bez ikakvog reda, i u kojoj su na sve strane bili rastureni i barjaci i krstovi i sveštenici i vladike. I povrh svega, ova masa sveta, umesto crkvenih pesama koje su uobičajene na litijama, krenula je u neredu napred na ulicu kličući besomučno protiv vlade i režima, protiv Pape i Konkordata. Ova masa nije imala na sebi ništa verskog, ništa pobožnog, ništa crkvenog.

U toj gomili, koja je krenula na ulicu, bilo je svega 15 do 20 sveštenika, dok su se ostali, njih oko 150, povukli u crkvenu portu. Od episkopa u gomili su bili samo šabački episkop g. Simeon i vikarni g. g. Platon i Sava, dok su se ostali, među njima i mitropolit g. Dositej, još iz crkve povukli u Patrijaršiju...

Slučaj šabačkog episkopa g. Simeona

Najveću senzaciju napravili su agitatori sa nemilim slučajem, koji se za vreme demonstracija desio šabačkom episkopu g. Simeonu.

Pre svega, za ono, što mu se desilo, krivica pada nesumnjivo na samoga g. episkopa. Mora se postaviti pitanje: šta je šabački episkop tražio u onoj masi ljudi, koja je bučno demonstrirala protiv vlade i režima? On je kao član

Svetog Sinoda rešavao i rešio da litije ne bude, i prema tomu nije ni mogao smatrati da je ta gomila — crkvena litija. Kao episkop i kao član Sinoda on nije ni mogao, ni smeo uzeti učešća u onoj povorci, a da se teško ne ogreši o crkvenu disciplinu. Prema tomu, kad se on i pored svega toga umešao u masu sveta, koja je pošla u nerede i demonstracije, on je sam kriv i odgovoran za sve, što mu se dogodilo.

Episkop g. Simeon našao se u vrtlogu meteža i gužve svojom vlastitom krivnjom, i dobio je sa neke strane udarac po licu, očevidno nekim tvrdim predmetom, koji je ostavio za sobom dve crvene belege, jednu između očiju, a drugu na slepočnici. To se desilo u Kralja Petra ulici, u blizini Saborne crkve, odmah u samom početku nereda.

Ko je udario g. episkopa?

Sam gospodin episkop izjavio je posle u sanatoriju lekaru Uprave grada, koji ga je obišao: da ne zna ko ga je udario i kako je povređen. A to isto govorio je i drugim ličnostima. U svakom slučaju, ne samo što nema nikoga ko bi mogao potvrditi da je on udaren od organa vlasti, nego po prirodi samih njegovih povreda, ta mogućnost je potpuno isključena. Ali, trebalo je iz ovoga nemilog slučaja napraviti što veću senzaciju. Više uzbuđen, nego povređen, a očevidno deprimiran svim ovim događajima, episkop g. Simeon prenet je odmah na rukama u Patrijaršiju. I ma da njegove povrede nisu bile ni malo opasne, njegov slučaj morao je biti do kraja iskorišćen. Radilo se smišljeno i s planom. Uveče su pozvata pred Patrijaršiju kola za spasavanje. Episkop g. Simeon iznet je na nosilima. Pored šofera seli su sveštenici. Automobil je krenuo ulicama Kralja Petra i Knez Mihailovom i preko Terazija, upravo u vreme, kad je bilo najviše sveta. Sveštenici iz automobila vikali su na vas glas:

— Narode, razbojnici i ubice ubiše ti vladiku!

Tako je g. episkop prenet u sanatorijum. U sanatoriju su na g. episkopu konstatovane samo one dve ozlede, koje smo gore pomenuli. Posle nekoliko dana sam je g. episkop napustio sanatorijum, uviđajući da je besmisleno dalje zadržavanje u njemu. Koliko je bio deplasiran i neukusan prizor sa slikama šabačkog vladike pred Sabornom crkvom, videlo se posle, kad je ta naročito spremljena i udešena

obmama otkrivena i razgolićena preko javnosti. Jedan poznati beogradski fotoreporter uvukao se u sanatorijum sutradan, pošto je g. episkop tamo prenet, i prestavivši se kao jedan od stranih dopisnika — uspeo je da prodre u sobu, u kojoj se nalazio episkop. Na svoje ogromno iznenađenje zatekao je g. episkopa ne u postelji, već gde mirno i spokojno sedi na kanapeu i čita novine. Od nekog zavoja na licu i oko glave nije bilo ni traga. Hteo je da ga tako fotografiše, ali je g. episkop zamolio da pričeka dok legne u postelju. I on ga je slikao, ležećeg u postelji, bez ikakvog zavoja...

Iskorišćujući slučaj episkopa g. Simeona, protureni su glasovi kako su žandarmi nogama izgazili i ulupili njegovu vladičansku mitru. U svrhu agitacije napravljeni su snimci neke zaista ulupljene mitre i rasturani po narodu. Međutim, veliko je pitanje čija je to mitra. Jedno je očigledno i nesumnjivo: ta ulupljena mitra nije i ne može biti mitra šabačkog episkopa g. Simeona, s kojom se on vratio u Patrijaršiju. Evo dokaza za to. Slika pokazuje kako episkopa g. Simeona prenose posle slučaja na rukama u Patrijaršiju, i — mitra mu je još uvek na glavi. Zar nije u suviše očigledno da ona ulupljena mitra ne bi mogla više da stoji na glavi g. episkopa, niti na ma čijoj drugoj glavi uopšte. Jasno je, dakle, da ta ulupljena mitra nije niti tada mogla biti na glavi šabačkog episkopa, i da je on očevidno sa čitavom i nepovređenom mitrom iznet iz gomile i prenesen u Patrijaršiju. Postavlja se onda pitanje: pa koja je i čija ona ulupljena mitra, ko ju je i zašto ulupio? Ostaju dve mogućnosti: ili da je ta mitra ulupljena docnije, kad se g. episkop već nalazio u Patrijaršiji, i to onda nisu mogli uraditi organi javne bezbednosti, već oni kojima je takva senzacija za njihove ciljeve trebala, ali ta mitra kojoj se agituje nije uopšte mitra g. Simeona, niti pak druga mitra nekog episkopa iz povorke .

Ko je pocepao crkvenu zastavu?

Videli smo kako je naduvan slučaj sa episkopom g. Simeonom i kako je veštački napravljena agitacija sa tobože izgaženom i ulupljenom mitrom. U iznalaženju i stvaranju senzacija išlo se dalje. Tako je počela agitacija sa pocepa-

nom crkvenom zastavom. Ta pocepana crkvena zastava pojavila se, odmah posle demonstracija, na Sabornoj crkvi. Međutim, pojava ove pocepane crkvene zastave isto je tako neobjašnjiva i zagonetna, kao i slučaj sa ulupljenom vladičanskom mitrom. Crkvene vlasti svakako znaju kome je bilo povereno nošenje te zastave i saslušanjem te ličnosti, kao i ispravnom anketom utvrdilo bi se nesumnjivo ko ju je i kad pocepao. Pošto se crkvene vlasti ne odazivaju u pogledu ankete, a sveštenici neće da kažu čak ni ime nosioca zastave, mora se pretpostaviti kao sigurno da ta zastava pred crkvom u toku demonstracija uopšte nije ni pocepana. Stoji sad nesumnjivi fakat, da je ta zastava cepana, i to naročito i namerno, radi što većeg efekta na pogrebu Blaženopočivšeg Patrijarha. To cepanje izvršeno je u međuvremenu od događaja pred Sabornom crkvom i do Patrijarhovog pogreba. Ko je sad pocepao ovu zastavu? Ko je sad oskvrnavio crkvenu svetinju? Organi javne bezbednosti to svakako nisu mogli uraditi, jer ta crkvena zastava, niti ma koja druga nije bila pri daljim demonstracijama, već je za sve vreme do pogreba visila na crkvi. Ostaje kao jedino moguće da je ona namerno pocepana da bi na pogrebu što više raspaljivala duhove i uzbunjivala...«

*
* *

Dovle iz naše spomenute brošure!

Mi katolici znamo da Isus Krist živi u vremenu i prostoru u svojoj sv. Crkvi na zemlji. Ništa onda čudna, što proslavljeni Krist u nebu prati u katoličkoj Crkvi svoju sudbinu na zemlji. U ničem se ljudi tako svijesno i odlučno ne dijele u suprotne tabore kao u svom stavu kojega prije ili kasnije moraju zauzeti napram Kristu, to jest prema njegovoj Crkvi. Kroz svu povijest čovječanstva namjesto starca Simeona njegov proročki lik govori svijetu: »Evo ovo Dijete postaje znakom komu će se protiviti« (Lk. 2, 34). A zašto će to dozvoliti Bog, upravljač svijeta? Zato, da se tim očituju ljudi, šta misle o Kristu i njegovoj misiji u katoličkoj Crkvi.

Ako ništa drugo, pitanje konkordata očitovalo je, šta ko ima tajnoga u srcu. Ništa nije skrovita, što se neće saznati. (Lk. 12, 2).

Dr fra Arhanđeo Nuić, prof. - Široki Brijeg:

Njemački bankar, mistik naših dana

RÉSUMÉ. — Jérôme Jaegen, un fénomène extraordinaire des temps modernes. — Jérôme Jaegen, ingénieur, banquier, officier, politicien considérait pour la plus haute obligation de sa vie de vivre la vie chrétienne la plus intense. — Malgré la multiple occupation de directeur de banque, d' ingénieur, il a eu le temps d' écrire les manuels d' ascétique et de mystique que sont traduits dans toutes les langues européennes. — L' Association des amis de Jaegen s' est chargé de travailler pour sa béatification et pour faire connaître ses oeuvres. — Les diverses étapes du progrès que faisait ce banquier et officier dan sa vie ascétique et mystique. — La vie ascétique et mystique et les occupations de Jaegen pendant les dernières années de sa vie.

I

Izvanredna pojava jednoga bankara

Unicum, zaista, u današnjem svijetu! Jedincata pojava svetosti, naročito mističkog uspinjanja jednog svjetovnjaka. I to u današnjoj vrevi, uza sve zvanične rastepene dužnosti i prezaposlenost. Ali još više jedincata u svjetskoj *književnosti!* Prviput se, naime, u povijesti *duhovne* literature pojavljuju priručnici ascetike i mistike koje je napisao za svjetovnjake jedan čovjek iz svijeta, koji, štono se veli, objema nogama stoji s nama u XX vijeku! To je *Hieronim Jaegen* (1841—1919), inžinjer i bankar, oficir i narodni poslanik u berlinskom parlamentu, rodom iz cezarskoga grada Triera u Njemačkoj. To je katolički svjetovnjak, koji je preturio velike kataklizme jednoga vijeka, koji je sudjelovao u prusko-austrijskom ratu, mobilizovan bio za francusko-njemačkoga rata, iza toga borbu vodio protiv Bismarkova »Kulturkampfa«, vazda bio prvi u katoličkim redovima grada Triera, prenatrpan radom i raznim zvanjima; čovjek skroman i bez reklame, bio je svugdje tražen, i svugdje ga je dotjecalo. Nesamo kao zaposlen inžinjer, već kao i direktor narodne banke u Trieru blizu 20 godina i kao narodni poslanik kroz 10 godina, dospijevao je ovaj sveti čovjek, da prouči tolike duhovne pisce ascetike i mistike za svoje posvećenje i za što blagosloveniji rad oko sebe. Što više, dao se i na to, da za naše laike u svijetu na-

piše — on svjetovnjak — i bankar — priručnike ascetike i mistike pokazujući kako se može i u današnjemu svijetu, i uz najvišu zaposlenost krenuti putem kršćanske savršenosti sve tamo do vrhunca mističnog sjedinjenja. To je on vlastitim primjerom i iskustvom nama živo predočio staru istinu i dao nam je kao životni svoj plod. Tako je mnogo Jaegen radio bez nervoze i buke baš kao da ništa ne radi — kako o takvim ljudima lijepo reče kardinal Manning u svom »Vječnom svećenstvu« (str. 102 u prijevodu): »Mnogi ljudi čine kao da ništa ne čine, a drugi ne čine ništa, kao da sve čine« (— s bukom i reklamom.)

To je djelo vlastite krvi i života, to je djelo iskustva vlastitih 77 godina više nego djelo samog studija. — Eto to je, zašto ga prestavljam i našoj javnosti XX stoljeća a i kasnijim pokoljenjima. To zaslužuje da se i mi s njime upoznamo i k srcu uzmemo i, ako se mogne, da oba priručnika i kod nas prevedemo i proširimo kroz 1938, da bismo za dvadesetgodišnjicu Jaegenove smrti i mi imali bar jednu njegovu knjigu u 1939. (— samo ako bi se priličan broj interesanata, koji ovdje pročita ili za to čuje, što prije zato na adresu najavio.)

Ova izvanredna pojava do sad nije u nas bila poznata, makar da je Jaegen doživio poratno vrijeme († 1919.). U Njemačkoj se u zadnje vrijeme mnogo piše o tom Jaegenu i njegovim priručnicima. Naročito od 1931, otkada je Društvo Jaegenovih prijatelja poduzelo veću akciju za njegovu beatifikaciju, štampanje i propagandu njegovih spisa. Prošle je godine i vrlo uvažena revija »Stimmen der Zeit« dala dulji jedan članak o Jaegenovoj pojavi i njegovoj mistici (na petnaest velikih stranica!) I strane su revije o tom mnogo pisale u Engleskoj, u Americi, u Francuskoj, — pa i u Španjolskoj istaknuta katolička revija »Razum i vjera« = *»Razon y fé«*. Na strane jazike već prevedeni njegovi priručnici, tako na engleski i poljski. Na francuski dosad samo mistika: »La vie mystique« *(»Das mystische Gnadenleben«.)* I originale mi je s Jaegenovom spomenicom na dar priposlalo isto Jaegenovo društvo, kojemu je sada pretsjednikom marni liječnik *Dr. Paul Strerath* u Leverkusen—Schlebusch. On mi je pisao, da su oba djela već u toliko izdanja raspačana, i da će novo izdanje izići sad

u džepnom formatu kao »V a d e m e c u m« za svjetovnjake, (= *»hajd uza me!«*). U t i p k a n o j Spomenici društva (= »D e n k s c h r i f t«) kao manuskript prikupio je Dr. Strerath mnoge podatke o društvenom radu, materijala za beatifikaciju, i naročito skupio izvatke iz tolikih listova stranih i njemačkih te izjave pojedinih stručnih i visokih ličnosti o pojavi Jaegenovoj i o solidnoj nauci i modernoj njegovoj primjeni katoličke ascetike i mistike.

Što još čini njega savremenim i privlačivim jest i to, da je ovaj mistik našeg vremena živio vanjskim životom posve običnim, bez ikakve upadnosti tako da sve te izvanredne pojave nisu na njem opažali ni najbliži njegovi prijatelji, dok on to sam nije odao po naredbi ispovjednikovoj pišući svoj priručnik i svoj c u r r i c u l u m v i t a e m y s t i c a e.

Nama je bliz ne samo po vremenu, nego nam je sličan i po svom normalnom životu u svijetu. Kao i svaki drugi naš katolički laik, koji vrši revno svoje dužnosti, uza svu svoju ascezu i toliki uspon u mistici, Jaegen je vazda bio raspoložen u društvu, veselice i nazdravice održavao na zarukama i svadbama, igrao se za odmor u obitelji i na karte. To sve — u mjeri s dobrom namjerom — nesamo da ga nije nimalo smetalo u razvoju nutarnjeg života, nego mu je i to služilo za duhovno gomilanje blaga. Tako, kad ko umije sve iskoristiti! Svakome u svijetu može da bude uzorom u svakom zvanju: i u radu i u svetosti i u apostolatu: životom i spisima i u parlamentu. Pa i u tom, kako može imati čovjek za sve vremena dosta, samo ako voli posvetiti sebe a i druge oko sebe. Naći će vremena u svim zvanjima i za zvanične svoje dužnosti i za katoličku akciju i za privatni studij i, ako je ko pozvan kao i on, za pisanje duhovnih priručnika.

Letimični pogled na vanjski život Jaegenov i tek mali uvid u njegov unutarnji život dao nam je pri koncu života (1918) sam Jaegen po nalogu svog ispovjednika u Trieru. Iz tih kratkih vijesti doznajemo da je rođen u Trieru 1841, da mu je otac bio učitelj, da su mu otac i majka bili dobri praktični katolici i da je on u Trieru svršio gimnaziju i otpočeo tehniku, koju je nastavio u Berlinu. Sam veli o sebi da mu je vanjski život u školi tekao kao i svakoga dobrog učenika, bez ikakve izvanrednosti, jer se i on borio sa

napastima. Teško mu je bilo, što ih nije mogao tako lako ukrotiti. Tu se u šesnaestoj svojoj godini, željan duhovnog napretka, upiše u b r a t s t v o s v e t e O b i t e l j i u Trieru i zamoli jednog redemptoristu da mu bude ispovjednikom i duhovnim vođom. Evo đaka pred nama kao što smo svi s napastima našega tijela u svijetu. Ali ga evo kako traži, odmah u 16. godini, lijeka tomu da ga svijet i tijelo ne zanese. Zato veli P i j o X I u enciklici svojoj: *Rerum omnium* (1923), da se dade svetost složiti sa svim zvanjima i dužnostima svjetskoga života, samo ako ne prigrlimo nastranoga svjetovnoga duha. U svijetu možemo raditi sve kao i drugi osim grijeha, ali tako činiti — kao što ne čini većina, naime — sveto i s namjerom Bogu ugoditi.

Osobito se je sretno Jaegen namjerio na duhovnika Müllera, kad je došao u Berlin na tehniku (1860—1863). Müller ga je preporučio ondašnji narodni poslanik katoličkog Triera, kad ga je za to Jaegen zamolio i brizi za se polazeći u luteransku prijestolnicu. I ova crta iz života jednog studenta dosta kaže našim studentima... Müller ga je u Berlinu uveo među katoličke studente, i u njihovu kongregaciju, učlanio ga u studentsko društvo »A k a d e m i j u« i u karitativno društvo sv. Vinka, napokon i u pjevački zbor u crkvi. Odmah se je mladić privikao na katolički rad tako te nam poslije u svom kratkom životopisu veli — spominjući đačke dane u Berlinu: »Tako se nađoh u s r e d k a t o l i č k o g r a d a i ž i v o t a u glavnome gradu.« Našao se i tako usred katoličke atmosfere kao što ju je imao i u Trieru. Našao se u duhovnom pravcu koga su mu dali vrijedni roditelji. Zato će se on poslije tehnike kao inžinjer u Trieru, opet rado nastaniti u dragoj kući roditeljskoj. Naš studenat u Berlinu htio je svojski poraditi na svome duhovnom napretku. Molio je Müllera da ga povede tim putem. Skupa s energičnim svojim ispovjednikom Müllerom energično je i sam prignuo da se riješi grijeha i sklonosti *putem čišćenja* (= via *purgativa)* i ujedno da se postepeno sistematski vježba *putem kićenja* u krepostima. Na tom putu brzo je napredovao svojskim pregnućem i tačnim vršenjem svega što mu je Müller tako jasno i određeno nalagao, naime: duhovno štivo svaki dan neizostavno — ako je ikako moguće!; određenu krepost po redu vježbati; o tome

svemu račun položiti u svakoj ispovijedi. To je kroz čitav život Jaegen i poslije nastavio neslomivo do u starost — pa i kroz čitavo svoje mistično penjanje. Jer bez asceze nema mistike! I mistični se život ascezom podržaje. O tomu je bio Jaegen na čistu kod Müllera. Zato je mogao reći da se je još u dvadesetoj svojoj godini na visokoj školi u Berlinu našao već u silnoj težnji za kršćanskim savršenstvom« (Selbstbericht na XXVI str. trećeg izdanja svoje mistike: »Das mystische Gnadenleben«) Tako je njegov duhovni život pri polazu iz Berlina bio posvena čvrstoj bazi i na putu kićenja duše krepostima (= via *illuminativa.)* — Eto što znači imati duhovnika! (Cfr. Lebenslauf, u Jaegenovoj ascetici »*Der Kampf um das höchste Gut*«, peto izdanje 1933, str. XXV.)

Kao inžinjer namješten je bio u tvornici strojeva Laeis u Trieru. Domalo je otslužio dobrovoljački vojni rok, zatim uposlen bio u nekoj metalurgiji kod Kölna sve do prusko-austrijskog rata 1866. Sad otpočinje mistični uspon.

II

Mistični život u vrtlogu rada i u vrevi svijeta

Asceza se ne da rastavljati od mistike, jer je borba vazda potrebna pa i u najvišem stupnju mističnih doživljaja. Visoki stupanj mističnog sjedinjenja Jaegen je doživio u 25 godini kad je pošao na frontu u Češku za prusko-austrijskoga rata 1866. Do trideset godina 1896, zbog vjernosti u započetom vježbanju, dosegao je i najviši stepen mistike: tajanstveno zaručenje duše s Hristom. I tako je (do 1919) proživio naš inžinjir, ratnik i bankar punih 50 godina mističnog života sjedinjena s Bogom. To jest dulje nego velika sveta Terezija Avilska u Španjolskoj ... Prvi mistični pohod zbio se je ovako. Polazeći iz Aachena za Češku svrati se Jaegen u Köln, da posjeti još jedamput divnu katedralu. U njoj se pomoli u kapeli Majke Božje. Taj mistični svoj prvi doživljaj opisuje on ovako u mistici: »Samo Bog u duši može proizvesti odmah što kaže. Pri tom se duša osjeti tako jako pritegnuta k dobru i to s takovim nebeskim mirom, kakova ne može proizvesti ni ona sama niti sotona. Slijedeći doživljaj pokazuje nam takove bitno imaginativne

riječi. Mlad njemački rezervni vojnik, veliki štovatelj Majke Božje morao je u rat (: *sami Jaegen.)* Pri odlasku uputi se još jedanput u jednu omiljelu kapelicu Marijinu u kojoj se čuvao i Presv. Sakramenat. Došao je tu kao na oprosni posjet Isusu i Mariji. I dok je molio iz svega srca svoga, osjeti najednom kao neki glas s visine koji mu reče jasno i prodirući u biće: »Pođi u miru. Moli Spasitelja u svim tvojim duhovnim nevoljama za pomoć i Mariju u tjelesnim. Oboje će ti pomoći.« S vana nije ništa čuo. To su bile imaginativne riječi«. To je pravi mistički doživljaj, kako se vidi jasno dalje po raspravi i po Jaegenovu svakome poznatom trezvenom držanju. »Mladi vojnik se posve promijeni. Tako radosno ode u rat, da su ga njegovi drugovi držali najzagrijanijim rodoljubom. Nakon mnogih pogibli u ratu poslije više mjeseci vrati se zdrav i zadovoljan što je svoju vojničku dužnost izvršio junački.« (»*Das mystische Gnadenleben*«, III izdanje, na str. 61—62.) Tu je dakle primio svoju »veću milost mistike« kako veli u stare dane u svom kratkom mističnom životopisu (Cfr. ibidem, p. XXVII.) Nastavlja još ondje, kako je u onoj paljbi zamolio Boga, neka ga odmah kugla pogodi da pogine, samo da nikada u životu Boga ne uvrijedi smrtnim grijehom. Kolika ljubav i revnost za čast Božju u najžešćoj vatri! Kugle su siktale oko glave! Jaegen ih je brojio i nikakva ga ne pogodi. Vatra prestade. Za vrijeme rata u septembru bješe imenovan potporučnikom i nakon nekoliko sedmica po svršenom ratu povrati se iz Praga preko Aachena u Trier. Laeis ga opet uze k sebi u tvornicu 1866 trinaest godina — sve dok nije gazdin sin dovršio svoje inžinjerske nauke 1897. Usput je tu naučio Jaegen i knjigovodstvo po želji gospodara tvornice. To će mu dobro doći u bankarskoj novoj službi te iste godine. Ali dok je bio još u tvornici inžinjerom, nastavio je svoj daljnji uspon u mistici i vanjsski rad katoličke akcije. Neizostavno je nastavio sa svojim berlinskim duhovnim štivom. Poput onog udruženja »Akademije« među studentima u Berlinu osnova Jaegen udruženje mladih trgovaca u Trieru (1867), koje je za njegova života već doživjelo svoju pedesetgodišnjicu (1917.) Jaegen mu je bio dugogodišnjim predsjednikom. Osnovao je mlađe udruženje zato, što ga njegovi stariji drugovi nijesu

više razumijevali. Mladić je htio da se kreće i živi u što jačoj duhovnoj atmosferi. Iste godine ili 1868 doživio je Jaegen veći mistični stupanj milosti, naime tajanstveno prijateljstvo sa Spasiteljem — opisano na 161 — 164 strani trećega izdanja *»Mističnog života«* (= »Das myst. Gnadenleben«). Tad je stanovao još kod roditelja. U tami njegove sobice u molitvi obuze ga neka silna čežnja za Spasiteljem i toliko jako pouzdanje u Mariju, da će ga privesti Isusu u naručaj. Najednom ga obuze zanosna ljubav i pade Hristu baš u naručaj. Ostalo što nam priča tako trezveno, uvjerava nas o autentičnosti ove milosti od Boga.

Mali prekid rada u tvornici bio je novi rat s Francuzima 1870—1. Iza njega je izbio Bismarckov famozni »Kulturkampf«. Jaegen je protiv njemu nastupio kao govornik ispred katoličkog udruženja u Mainzu. Neustrašivo je katolički govorio, zato ga je vlada isključila iz vojske kao potporučnika. On je odgovorio da se bori kao civil, a ne kao oficir; inače je legalno i za dobro države da u njoj bude mira i sreće.

Intenzivniji vanjski i nutarnji duhovni rad, nastupio je jače za njegova direktorstva banke 1879—1898. Puna glava brojaka, neprestani računi i knjiženje, odgovornost i opasnost — sve je to zadavalo veće brige. Ali svejedno, ipak su Narodnu banku njemu prvom povjerili poznavajući ga nesamo kao spretna i sposobna nego kao savjesna čovjeka, pravog poštenjačinu. Bilo mu je tada 38 godina. Palo je i oko njegova biskupa na njega. Velevrijedni trijerski biskup Korum između ostaloga, pozvao je komisiju da uredi i utvrdi tjelovske procesije. Jaegen je pozvan da dade plan. Uspio je, pa je i poslije o tom Jaegen kroz 25 godina uvijek brigu vodio.

I glavobolja je nastupila zbog brojaka i napetosti. Pa ipak je on mogao, uz dužnosti bankara i katoličkog radnika, da toliko proučava duhovne pisce kao svoje duhovno štivo naređeno mu već od mladosti, i ujedno da dobro promozga materijal za ascetiku i mistiku i da je za svijet napiše nakon što ju je sam dobro na sebi prokušao. Tako je prviput izišla Jaegenova ascetika 1883 pod naslovom *»Borbe za najveće dobro«*. Odmah na početku naglašuje životno pravilo

svakom kršćaninu, da nema nagrade — kako veli sv. Pavao — gdje nema prave borbe: »nisi legitime certaverit«. Imao je vremena, iako bankar, nesamo da prouči stvar i na sebi prokuša, nego je prispio da je i napiše. Do četiri godine drugo izdanje izide 1887. Tako su uslijedila još izdanja 1904, 1907, što znači, da je pogodio!

Zbog glavobolje zatražio je potpuni otpust iz službe, ali se nije još moglo, pa su mu dali odmor u Tirolu. Tu ga je opet stigla molba nek se primi službe narodnog poslanika u berlinskom parlamentu. Odbijao je, ali se morao i toga primiti. Dvaput je bio izabran do 1908. Dalje nije htio. G. 1900 otišao je na odmor u Švicarsku. Tada je doživio u Engelbertu najvišu osobitu milost mističnih zaruka duše sa Spasiteljem. O tome je odmah pismeno poslao upit na svog ispovjednika, jednog iskusnoga kapucina, koga mu je provincijal za to bio savjetovao. Učeni i duhovni otac pronašao je fenomen autentičnim kako nam veli Jaegen u svom mističnom životopisu (Cfr. *»Das mystische Gnadenleben,* III. izd. str. XXX.) Tu su opisane i ostale mistične milosti dobivene od 1880—1910.

Poslije poslaničkog mandata prihvaćao je samo mjesta za karitativni rad i to besplatno. Bivao je direktorom raznih ustanova. Ali je međutim spremao i posebnu knjigu o mistici. Ono što je u posljednjem otsjeku zadnjih izdanja svoje ascetike (1904 i 1907) nabacio o mistici (nakon kršćanskog usavršivanja u svijetu), sad je to potanje naročito obradio i prvi put napose izdao 1911. Drugo ju je izdanje izišlo već do tri godine (1914 pred rat.). U ovim izdanjima nije, naravno, Jaegen odavao da su ona mistična doživljavanja i primjeri ondje navedeni baš njegovi vlastiti. Tek je poslije (1918) i u novom rukopisu naznačio ona mjesta po želji i naredbi ispovjednikovoj tako da se i drugi okoriste i uvjere o mogućnosti mističnog života u naše doba, pa i usred svijeta.

U starosti više nije mogao uzimati na se nikakovih odgovornijih mjesta radi izmorenosti nakon života prenatrpana radom na svim područjima. Ali je mogao još trpjeti i moliti. »Zato je Spasitelj zatražio prošle godine (1917) — veli on — neka Ga svaki dan iskreno molim iz dna srca i bez sustezanja za patnje do Njegove mile volje da ih pod-

nosim i da molim za ono što je Njegova sveta volja.« (Cfr. Dasmyst. Gnadenleben, III izd. str. XXXI. Selbstbericht.) To je ona mistična molitva za neograničenu patnju iz godine 1917 — dvije godine pred smrt — što je opisano na 188 str. iste mistike poslije u III izdanju. »Osobito se radujem, što još mogu da radim na trećem izdanju moga »Mističnog života«. U njemu ću naznačiti dobivene mistične svoje milosti kojih nisam još ni spominjao u drugom izdanju«. (Ibidem.) Ratne i poratne neprilike nisu dale da doživi Jaegen novo izdanje svoje mistike kao što ni peto svoje ascetike. Nova izdanja izdalo je Društvo Jaegenovo tek 16 godina kasnije (1934.)

Podložnost njegova i odanost učiteljstvu Crkve pokazuje se nesamo u tome što se je u duhovnom životu htio voditi po duhovnicima tražeći ih gdjegod je dulje boravio, nego još i više u ovome svom pisanju ascetike, naročito mistike — tako delikatne grane u katoličkoj teologiji. Zato na kraju uvodnih riječi u *»Mistični život«* moli Jaegen Duha Svetog usrdno, nek mu milost dade, da ne napiše ništa što bi se i malo kosilo s naukom »kršćansko-katoličke Crkve i s nazorima njezinih najboljih duhovnih naučitelja«. I napokon, on će biti svakom zahvalan za svako upozorenje i popravak u knjizi. A to zato, jer nije Jaegen ovo samo za se pisao, nego na slavu Božju i što više pridizanje duša iz svijeta k Bogu. Htio je dakle drugima koristiti. Pa se je bojao da slijepce povede krivim putem. Zato je već prvi rukopis donio 1911 u trijerski bogoslovski seminar teolozima na pregled. Tada je skromno rekao profesoru Hammu neka vidi, ima li tu išta vrijedna, pa da mu u biskupa zatraži dozvolu za štampu. A da je ascetiku i mistiku posve trijezno proučio, promislio i ispravno kazao to potvrđuje i crkveni imprimatur svih izdanja. — Svrha njegove ascetike i mistike, pa ton i obilježje, metoda i sistem traži posebnu raspravu. Inače nam je dosta i ovo za prvi uvid u dušu tako izvanredne ličnosti u svijetu naše najbliže prošlosti. Hvalimo Boga što i naše tako burno doba obdaruje ovako svetim muževima. On ih obasiplje tako visokim i najvišim svojim milostima te nam izgleda da je naše doba u tome od Boga još jače privilegovano nego prošla vremena.

KULTURNI POGLEDI

200 godišnjica proglašenja svetim sv. Vinke Paulskoga, prijatelja sviju siromaha i bolesnika. — (Le 200-anniversaire de la canonisation de St. Vincent de Paul). — Ove godine navršava se 200 godina da je proglašen svetim sv. Vinko Paulski, najveći apostol i dobrotvor čovječanstva u ovim zadnjim vjekovima. Rodio se je dne 24 travnja 1576 od siromašnih roditelja u mjestu koje se onda zvalo Ranquines, a od 1828, u čast sv. Vinka zove se **Berceau de St. Vincent,** u blizini Daxa u Gaskonji u Francuskoj. Prve škole pohađao je kod franjevaca u Daxu, a više u Zaragozi i Toulousi. 1600 posvećen je za svećenika, a malo iza toga zapane u ropstvo, te je kao rob služio nekoliko godina u Tunisu. Ovdje je na sebi iskusio ljudsku bijedu i tu mu se je u srcu zapalila prva iskra koja se je kasnije raspalila u onoliku vatru ljubavi k svima koji trpe. 1617 god. preuzme zapuštenu župu Chatilon-les Dombes u lionskoj nadbiskupiji i tu osnuje »Bratovštinu Milosrđa« (La Confrérie de la Charité), što je bilo izvorom brojnim drugim ustanovama, a to je bio prvi početak i najveće Kongregacije u Crkvi za pomoć bijednim i zapuštenim i bolesnim: **Sestara sv. Vinke Paulskoga** ili **Sestara Milosrdnica.**

Glavni uzrok njegova velikoga djela jest to što je sam u sebi, gledajući ljudsku bijedu, proživljavao ono što je evanđelje zapovijedalo svakomu čovjeku: stavio je zajedno u praktičnomu životu ljubav prema Bogu i bližnjemu, kao što ove dvije ljubavi i u evanđelju stoje jedna uz drugu po samim riječima milosrdnog Samaritanca Isusa Krista. Rad na polju kršćanske ljubavi bio je najjači pomagač u njegovoj pastoralnoj akciji, njegovom pomoću preporodio je župe u kojima je radio. On sam trpio je svaku bijedu, pun vjere da ova otvara vrata neba, a svojim rukama u isto vrijeme podijelio je siromasima i bolesnicima mnoge milijune novca i svega što treba za život. U tomu je on tako vjerno slijedio našega Isusa Krista, koji nije imao gdje bi glavu naslonio, a tolika je dobra činio svakomu i samim neprijateljima da o Njemu evanđelje kaže: prošao je čineći dobro. Stoga o sv. Vinki kaže jedan povjesničar: Sv. Vinko je najveći heroj i primjer kršćanske ljubavi. (Liese, Geschichte der Caritas. 1922, 275), a Lavisse veli da je on bio najplemenitiji predstavnik kršćanske reforme u svoje vrijeme. (Histoire de la France, IV, 2, 372).

Ovaj veliki apostol, koji nije radio samo za svoje vrijeme ni za samu Francusku, osnovao je i kongregaciju **Sestara Milosrdnica,** koje su **rašir**ene po svemu svijetu kao i u našoj domovini. Sv. Vinko je stoga preko njih jedan od najvećih dobrotvora i našega naroda. Po svim našim jačim mjestima imaju ili školu ili sirotište ili zabavište ili obdanište ili bolnicu ili pučku kuhinju ili ubožište. Kao što je sv. Vin-

ko sam trpio, a drugima dijelio i desnom i lijevom jednako su radile i danas rade i sestre milosrdnice u našim krajevima. One se žrtvuju i danju i noću, što znadu same one i Gospodin Bog, radi kojega se i žrtvuju, ali plod njihova samaritanskoga rada osjetili su i osjećaju danas bezbrojni naši bolesnici, siromasi, siročad, starci, dječaci i djevojčice. Njima one rane povijaju, njih prehranjuju, za njih se misle ondje i onda, kada i gdje ih je svak ostavio.

Najveća većina našega naroda vidi i priznaje nenadoknadljivo dobro koje sestre milosrdnice rade među nama. No ima ih, makar i malo, kojima su one trn u oku i zato su pokušavali da ih onemoguće. Mislili su da će najprije uspjeti ako im dignu škole. Stoga se dobro sjećamo raznih pokušaja kojima su »slobodni« zidari, framasoni i neprijatelji svega što je kršćansko preko novina i inače kušali da bi doveli do toga da se zatvore njihove zagrebačke gimnazije i preparandije i ostale škole u našim krajevima. Znadu oni posve dobro da je u tim školama uspjeh i naučni i moralni daleko iznad uspjeha u drugim školama. Ali njima, jer su framasoni, jer nijesu slobodni, jer imaju ludi strah pred svim što podsjeća na Boga, htjelo bi se srušiti sve što je Božje i kršćansko, dosljedno tomu htjelo bi se zatvoriti i ove škole, pa neka se u njima daje i znanstveni i moralni i domovinski uzgoj bolji nego igdje. Ali su ovi ropski »slobodni« zidari pomalo osjetili da je hrvatsko srce katoličko srce, te ko kreće u jedno da kreće i u drugo, te su uvidjeli i razumjeli da ko kreće u škole i ustanove milosrdnih sestara taj radi bez okolišanja proti interesima svega hrvatskoga naroda kao takvoga, a napose proti interesima i najdubljemu uvjerenju stotina hiljada bolesnika, sirota, siromaha, učenika i učenica, koji su baš iz ruku ovih samaritanka dobili velika dobra i duševna i tjelesna. Stoga je sv. Vinko sa svojim milosrdnim sestrama jedan od najljepših uresa Crkve i jedan od najvećih prijatelja i dobročinitelja našenga hrvatskoga naroda, makar da je to tako neugodno svima onima kojima je crno sve što se zove Božjim i hrvatskim.

Dr. B. V.

* * *

Freudova psihoanaliza — jedna bolesna pojava i u našim stranama. — (La psychoanalyse de Freud — un fénomène morbide qu' on veut répendre aussi chez nous). — U Beogradu, odakle poznata neznanstvena biblioteka »Nolit« širi neznanstvene, propagandističke spise i prodaje kao znanstvene rezultate svoje izmišljotine, sada je nikla i druga biblioteka koja će pomagati Nolit u njegovu protiznanstvenomu destruktivnomu radu. Ta biblioteka zove se **Kozmos.** Uz poznatu pjesmu o životu primitivnih naroda J. Frazera, sada izdaje **Freudovu psihoanalizu.**

Šta je Freud i šta je njegova psihoanaliza veoma je dobro poznato svemu kulturnomu svijetu. Kulturni je svijet već prilično obračunao sa Freudovim teorijama, a beogradski poduzetnici, radi konjukture sadašnjih prilika, računaju da će ipak sa ovim neznanstvenim, ali zato degradiranom čovjeku uvijek laskavim teorijama dobro proći. Beogradski su izdavači zaboravili da je freudizam već dosta zabačen kao neoriginalan. Oni su zaboravili da je Charcot, za znanstveni svijet već pokojni bar u nekim područjima kušao svijetu prodati ono što Freud stavlja za osnovu svojih maštanja: seksualizam. Sa Charcotovim seksualizmom u tumačenju mističnih pojava već je obračunato, potkopani su mu temelji, te su u isto vrijeme potkopani i temelji Freudovu panseksualizmu.

Freud se na pr. nije bojao asimilirati mističke pojave sa seksualnim nagonom. U najmanju ruku neznalačka asimilacija i tumačenje, jer on ne zna kako se mistik pripravlja na svoj mistički život, koji je u sebi protivan svim seksualnim aspiracijama, i ako on pri tomu postupa protiv svih seksualnih metoda. On ne zna koliko se mistik bori proti svim nižim nagonima, kako visokim duševnim životom žive imajući pred očima visoki ideal, koji sa seksualnim životom nema ništa zajedničkoga. On ne zna da mistički život dovodi čovjeka u stanje u komu se odriče svih tjelesnih užitaka, a koje jedino pred očima ima seksualista i panseksualista. Freud se je neznalački prevario i u tomu kada je mislio da se mistik ne bi mogao ni smio služiti našom običnom terminologijom, riječima kao što su: očinstvo, materinstvo, djetinjstvo. Zaboravio je da je i mistik uvijek čovjek i da se ove riječi mogu upotrebiti u takomu sklopu i vezi koja nema ama ništa zajedničkoga sa seksualizmom.

Ništa više nije sretniji ni onda kada primjenjuje svoju teoriju na postanak religija uopće, a kršćanstva napose. Kao nikakav filozof, još manje psiholog, a za najmanje kao teolog misli da religija nastaje iz grizodušja radi počinjenoga grijeha. To je skroz neosnovano kao što nas uči zdrava filozofija i teologija. A sva se neosnovanost vidi najbolje kada se ova teorija stavi u vezu sa kršćanstvom. Freud nema pojma o počecima, o Ustanovitelju, o razvoju i o idealima kršćanstva. Istina je da kršćanstvo budi u čovjeku i grizodušje s počinjenoga grijeha. No ovo biva u čovjeku koji je već religiozan prije dotičnoga grizodušja. A gdje su ideali, koji sa grijehom nemaju nikakve veze, a koji su bitni za kršćanstvo, kao što su ovi ideali bitni i za druge religije! Još mu je apsurdniji pojam o Bogu Ocu i o Božjemu Sinu, Spasitelju svijeta. Jadni židov Freud! Smetnuo je s pameti prvo metodološko pravilo svakoga znanstvenoga čovjeka: nauku treba tražiti ondje gdje joj je izvor! A on mjesto u evanđeljima traži tumačenje o kršćanskim istinama kod poganskih plemena: u pojmovima totem i tabu!!

Pravo je stoga imao William James kada je o Freudovim maštanjima rekao: »Mislim da je malo pojmova koji bi bili besmisleniji negoli je ovaj način tumačenja religije kao da bi ona bila izobličenje seksualnoga nagona... Na isti način mogli bi reći da je religija nastala iz slabog djelovanja probavnoga sustava... Ta treba da se naš religiozni život služi slikama posuđenim iz našeg siromašnoga života... U religioznoj literaturi metafore uzete iz jela i pića vjerovatno jednako su česte kao što su one uzete iz seksualnoga života.« (W. James, L' Expérience religieuse, 9—10).

Freudova psihoanaliza, njegov panseksualizam, nije nikakvo znanstveno tumačenje pojava. Sa spomenutih i sa mnogih drugih razloga freudizam je zabačen u znanstvenim krugovima. Valjda bi se njime donekle dala tumačiti bolesna duševna pojava samoga Freuda, i valjda

je to odraz njegova bolesnoga duševnoga stanja! Bilo jedno ili drugo, »Kosmos« ne čini nikakvu uslugu ni znanosti ni svojem glasu kada izdaje ovaj prijevod jednog bolesnog tipa kakov je bio židov Freud.

Dr. B. V.

* * * .

Romanopisac koji hoće pošto poto da bude etnolog. — (J. G. Frazer n' est qu' un poête et à tout prix il veut être etnologue.) — Kada smo prošle godine jednom zgodom govorili o Frazerovom spisu »Čovjek, Bog i besmrtnost« bili smo upozorili na vrijednost Frazera kao etnologa, jer on hoće svakako da bude etnolog. No njemu nedostaje svega onoga što mora biti kod svakoga učenjaka. Prije svega on tvrdi i zaključuje u onim pitanjima u ukojima niko ne bi mogao tvrditi i zaključivati. Takav primjer imamo na str. 8 spomenutoga njegova spisa gdje govori o duhu i inteligenciji životinja dovodeći ih u tijesnu vezu sa Descartesom! Ili tamo gdje govori o snu kao izvoru vjere u besmrtnost! (314—316). Tu je Frazer zorno pokazao da nema nikakva pojma o najnovijim istraživanjima o uzrocima i o naravi sna, nikakva pojma o psihologiji. Ili tamo gdje raspravlja o animizmu i monoteizmu i o njihovomu međusobnomu odnošaju. (263 sl.). Frazer je time pokazao da ne pozna nepobitne činjenice do kojih je baš na tomu području iza dugih istraživanja došao njegov zemljak A. Lang (The Making of religion), a ta je činjenica da animizam nikako nije bio prvotna religija iz koje bi se pomalo bio razvio politeizam i konačno monoteizam. Frazer nema pojma o rezultatima današnjih etnologa koji s dokazima u ruci, s kojima se Frazerovo maštanje ne može pod nijednim vidom isporediti, dokazuje da je u stvari sve drukčije nego ono što Frazer zbori, a to je da već iz opažanja najprimitivnijih plemena jasno slijedi da je monoteizam bio prva religija, koja se mjestimice pomalo izrodila u animizam i politeizam. (Isp. W. Schmidt, Der Ursprung der Gottesidee, I—VI; Isp. i Schmidt, Manuale della storia comparata delle religioni, 280 sl.). A do čega se može popeti neobuzdana, pjesnička mašta koja se kod Frazera u velikoj mjeri oslanja na onu: »Pjesnicima je sve dopušteno,« govori nam i ono što piše o odnošaju između božice Isise i Madone! Kao malo gdje ovdje se vidi da Frazer veoma malo i nikako ne poznaje nauku katoličke Crkve i njezinu povijest. A kada bi to poznavao ne bi mu mašta mogla imati ni stoti udio od onoga što zbilja ima. Njegov spis i inače vrvi nevjerovatnim nepoznavanjem pozitivnih znanosti kao što je kršćanstvo i katolička Crkva.

Frazer ima naročitu metodu u prikazivanju svojih »znanstvenih« etnoloških pogleda. On voli hipoteze za koje prirodne znanosti nemaju nikakva dokaza, pače one hipoteze koje rezultati savremenih prirodnih znanosti i same etnologije pobijaju kao preživjele i neosnovane. Za druge koje su utvrđene jakim etnološkim nalazima, kao na pr. bar o mjestimičnom nazatku koje rase ili plemena, veli da za to nema nikakvoga dokaza, ili ako koji ima to je on bez kakve vrijednosti. (9).

Kada bi htjeli upozoriti na sve znanstvene netačnosti i neistine i maštanja morali bi napisati djelo veće od Frazerova napisa! Ono nema nikakvoga uslova radi koga bi ga morali ubrojiti među znanstvena djela,

a ima ih mnogo s kojih spada u red romana i priča! I sa ovim Frazerovim »odlikama« prikazuje nam se i drugo njegovo djelo koje je evo prevedeno i kod nas pod naslovom »Zlatna grana«, istorija mađije i religije (Izdanje »Kosmos«, Beograd). U ovomu spisu Frazer je još neobjektivniji, nestvarniji, još je više romanopisac i pjesnik, još je jače pokazao svoju neznanstvenu metodu, a osobito još je više ispoljio nevjerovatno nepoznavanje kršćanske nauke, negoli je to bilo u gore spomenutomu. Ono će samo pridonijeti da zavede na stranputicu svakoga koji ga uzme u ruku, učiniti će to da će koliko toliko spriječiti i omesti razvoj ovoj novoj i mladoj znanosti. Romani se rado čitaju, to znademo, i onda, dakako, rentiraju onima koji ih pišu, ali to još ne bi imao biti razlog širenju ovako neznanstvenih i površnih spisa u tako važnoj znanstvenoj grani kao što je etnologija. Rasturivanje takvih spisa znači ni manje ni više nego izdaju znanosti.

Dr. B. V.

* * * .

Odjek teofobije u naučnoj propagandi. — (L' on ne reconnait pas Dieu puisqu' on en a peur). —

1. Boga mogu da poznaju samo razumna, slobodna bića, jer je On najsavršeniji Duh, koji se ne da sjetilima zamijetiti. Svjedoci smo pučkog i naučnog bezboštva. Izvori su mu pokvara srca i prikraćenost uma. Mi koji i po vjeri i po zdravu razumu znamo i vjerujemo, da je Bog stvoritelj cijeloga svemira, priznajemo Ga i klanjamo Mu se kao našem Stvorcu u svim pojavama prirode i duha. Drugi, koji Ga bilo s koga razloga ne poznaju, okreću Mu leđa, ali Mu ipak pravo ne mogu umaknuti.

Danas su u čovječanstvu komunisti najgrlatiji kao bezbošci. Oni se svačega hvataju, da dokažu svoju zabludu objektivnog bezboštva. U tom bi ih imala da pomogne hipoteza nekih naučenjaka, koji i postanak života i njegov razvoj pripisuju fizičko-kemičkim silama — mehanicizam — a isključuju tumačenje postanka života pomoću posebne životne sile, koju je Bog stvorio i kojom se tumači i postanak života i svi njegovi najraznovrsniji oblici u cijeloj našoj stvorenoj prirodi.

2. Evo jednog primjera u današnjoj komunističkoj propagandi za pučko bezboštvo. Dr. Đuka Šivak u svojoj knjižici: »Kako je postao svijet« (Zagreb, 1935) piše: »...kako je uopće nastao život, kad se užarena zemljina kugla pomalo počela ohlađivati. Do danas još nikome nije uspjelo neposredno promatrati nastanak života iz nežive tvari, ali prema svim znakovima učenjaci zaključuju, da je život nastao prije mnogo milijuna godina na zemlji u povoljan čas kombinacijom pogodnih sastavina nežive tvari. Ne zna se, da li još i danas nastaje život iz nežive tvari, ali se dopušta ta mogućnost. Jednako se dopušta mogućnost, da su i druge zvijezde napučene životom, u koliko postoje za to povoljne prilike.«

3. Ovake i slične zablude u vezi su i sa radom naših pa i priznatijih stručnjaka. Zagrebački sveučilišni profesor dr. Vale Vouk (Biologija bilja, 1922, str. 5—6) izvješćuje o postanku života i o njegovoj naravi i veli: »I tako danas (u biologiji) stoje jedan prema drugome dva nau-

ka: **mehanizam i vitalizam.** Mehanizam nastoji sve životne pojave rješavati načinom kemijskim i fizikalnim, s pomoću metoda, koje su pristupačne našim osjećajima; radi i istražuje tako, jer se pokazalo, da je ovaj način sada doveo do utvrđenih činjenica današnje nauke, a ne diči se time, da mu je uspjelo otkriti tajne života. U tom nastojanju ide se sa devizom: što nije danas, bit će sutra! Vitalizam pak nastoji životne pojave tumačiti posebnom **životnom** ili vitalnom silom, koja se ne da isporediti ni s jednom nama poznatom energijom, izlaže se dakle pogibli, da se drži natprirodnom, i prelazi tako iz područja prirodnih nauka u područje filozofije; izlaže se nadalje i tome, da nepoznate i za sada nerastumačive pojave tumači novom nepoznanicom, umišljavajući sebi pri tome, da je time problem života riješen.«

4. Jedan i drugi pravac promatranja i rješavanja životnih pojava i životnog postanka može se lako spojiti s vjerom u Boga stvoritelja. U staro patrističko doba, a i u vrijeme samih skolastika 13 i 14 vijeka, ljudi su vjerovali, da niže životinje, na pr. crvi, nastaju iz blata i truleža mrtvih životinja. Slično mehaničko tumačenje — na temelju prvršnih dnevnih opažanja — zagovarali su: prvak grčke filozofije Aristotel, sveti Oci, veliki sredovječni bogoslovci. Međutim danas, pomoću, osobito, mikroskopskih opažanja, paleontoloških istraživanja, treba zabludu popraviti. Prirodoznanac i engleski liječnik William Harvey (1578—1658) prvi je postavio načelo: »Omne vivum ex vivo«. Život samo iz života. Danas imamo i drugih naučnih principa, koji isto znače i koji se dnevno potvrđuju: »Omnis cellula ex cellula«; »Omnis nucleus ex nucleo«; »Omne chromosama ex chromosomate«, a to sve znači, da stručno, prirodno prouučavanje ne pozna niti jednog primjera života, koji nije nastao opet iz neke druge žive klice. Kemički proizvodi organskih stvari, kao mokrače i taurina, za ozbiljne biologe ne prave poteškoće, jer ovake tvorevine nemaju organskih životnih svojstava.

5. Pri ovakom stanju stvari čudno je stajalište našeg uvaženog biologa gosp. Vouka, koji hoće pošto poto da se drži mahanističkog pravca u promatranju života, premda za to nema konkretnih dokaza u prirodi. On ipak hoće da ustraje bar u nastojanju, da se do toga dođe i da taj pravac jednom u nauci pobijedi. Razlog se ne nalazi ni u prirodi ni u stručnim laboratorijima, jer se načelo Pasteura i drugova i današnjih svih najmodernijih vitalista: »Omne vivum ex vivo« nikako ne da poreći; ali je on protiv vitalista samo radi toga: »...izlaže se dakle pogibli, da se drži natprirodnom«, i prelazi tako iz područja prirodnih nauka u područje filozofije; izlaže se nadalje i tome, da nepoznate i za sada nerastumačive pojave tumači novom nepoznanicom...« Zašto dr. Vouk a priori prihvaća materijalističko gledište u tumačenju svijeta? Nije li to neznanstveni postupak? Danas znamo, da život postaje iz života. Znamo da danas nema života iz kombinacija nežive tvari. Ali ipak treba vjerovati, da se to dogodilo natrag milijuna i milijuna godina. Zašto se danas to priča? Eto za to, da se ne prizna Bog stvoritelj. I ovakim bajkama hoće ljudi da danas pobijaju vjeru u Boga, premda ona nalazi čvrstog temelja i u neukim i u učenim mozgovima, koji slijede svijetlo prave znanosti i prave vjere. U potvrdu našeg stajališta mnogo

govori činjenica, da su u današnje doba prvi prirodoznanci ujedno najbolji vjernici.

O. Grabić

* * *

Duhovne struje na području prirodnih znanosti. — (Les tendences spirituelles dans les sciences naturelles). —

1.— Priroda i tvar

Do nedavno ljudi koji su se bavili prirodnim znanostima u širem smislu riječi nijesu htjeli da znadu za bilo koje sile u prirodi osim onih koje su mogli vidjeti, pipati i mjeriti: Sve im je bila priroda, materija i materijalni aktivitet. U tom se znaku učilo, gradilo i gospodarilo. Gospodarstvo, tehnika, prirodne znanosti imale su čisto materijalističko obilježje. U nedalekoj prošlosti rijetko se ko usuđivao prizivati na Boga, na život, na duh kao na neke prirodne pojave. Spiritualizam bio je osuđen na smrt. Mnogi su čekali izvršenje te smrtne kazne, njegovu justifikaciju.

2.— Materijalni mehanizam nije tvorac svemira

Stariji fizičari našeg vremena sve su svodili na fizički svijet, materiju i njezine sile, dok današnji prvaci na području fizike jasno vide kako je svemir djelo prvorazredne umjetničke sile, koja je smišljeno radila i radi u svim svemirskim pojavama. Uvaženi fizičar Schottky veli o staroj fizici, da od nje danas nema ništa drugo nego samo puste ruševine (Die alte Physik ist ein Trümmerhaufen).

3.— Svjedočanstvo biologije

I u njoj je materijalizam imao odlučnu riječ. Ni život nije bio promatran u svom pravom životnom značenju nego su biolozi do nedavno vjerovali, a neki i danas, osobito kod nas, vjeruju, da život nije ništa drugo nego plod tvari i njezine snage i da on u svemiru ne predstavlja drugi bitno različiti momenat sa svojim specifičnim svojstvima. Današnji biolozi u većini izdižu se nad to znanstveno praznovjerje pa gledaju u pojavi života nadmehanički čin tako razumno udešen prema njegovoj svrsi, snabdjeven svim uvjetima i za življenje i za uzdržanje i množenje, što je izvan dohvata i moći bilo koje i bilo kakve materijalne mehanike.

4.— Svemir kao velebna misao, a ne samo kao stroj

Pri tom razmatranju nek nam posluže riječi današjeg priznatog prirodoznanca Jeansa. On veli: »Danas nam se svemir sve više ukazuje kao jedna velebna misao pred kojom blijedi pomisao materijalnoga stroja. Duh nije više stranac u našem svemiru nego mi počinjemo da uviđamo kako je On i Stvoritelj i Gospodar njegov. Ne mislim ja, da je naš ljudski duh tu po srijedi nego onaj Duh, koji je snagom Svojih ideja stvorio i svemir i našu dušu.«

5.— Otkriće ljudske duše

Svi mi, koji smo postariji, znamo, kako je starija »psihologija« bila psihologija bez duše. Ona nije bila ništa drugo nego plod naših materijalističkih mozgova kao što je i mokrača naših bubrega. Danas je i nemoć i drskost i zloća materijalizma u psihologiji dokazana. Psiholo-

zi vidjeli su i vide u našim duševnim činima posebnog čimbenika, koji se ne može i ne da poistovjetovati ni sa stvari ni s njezinim silama. Ljudska duša ne može se svesti na funkcije običnog života ni one duševne snage, koja se opaža kod nerazumnih životinja. Danas je istina o ljudskoj razumnoj duši i u psihologiji tako zavladala, da je nijedan psiholog, kome je do naučnog glasa, ne niječe i ne smije da je niječe.

6.— Moderna filozofija u defenzivi stare filozofije

Šta se sve nekad kazalo protiv filozofije zdravoga razuma. Nijekali su mu i pravo na istinu i moć da je upozna. Bio je i on osuđen na smrt. U naše vrijeme — donedavno — pragmatiste su učili, kako ne postoji objektivna istina. Oni su propovijedali, da je ono i istinito i dobro, što nam koristi u životu, a sve bi bilo laž i zlo što ne promiče naše životne interese. Makar da zdrav razum vidi i besmisao i nepoštenje ovakog pragmatičkog mudrovanja: svako ubojstvo, otimačina, jer počiniteljima koriste, bili bi dobro i krepost. Pragmatizam je ipak bio do nedavna najobljubljenija filozofija modernog čovjeka. No danas on napušta osvojene položaje, jer ga je osim drugih u Njemačkoj dobro potkopao filozof Ed. Husserl, koji je u svojim raspravama »Logische Untersuchungen« dokazao autonomiju razumnih logičkih istina i načela, koji se izdižu nad šuplji i utilitaristički pragmatizam — relativizam.

7.— Moderna filozofija nalazi put k Bogu i k vjeri!

Moderna filozofija ponešto starijeg vremena nije znala za duhovne vrijednosti kao što su Bog, vjera, duša, ćudoređe. Iako se o tom pisalo, više je bilo u znaku sumnje i pobijanja nego li zato što bi im bilo u prilog. Moderni njemački filozofi Max Scheler i N. Hartmann odlučno stupaju drugim putem. Pobijaju naturalistički vitalizam. Scheleru ništa ne vrijedi na području etike, ako se sve ne temelji na duhovnom temelju, štaviše na samom Bogu. Bog je temeljni kamen cijelog njegovoga etičkog raspravljanja.

Mnogi od najmodernijih filozofa ne samo da ne pobijaju religiju nego naprotiv nastoje da filozofiju svedu — kao što je i prirodno — u uski spoj sa religijom. Hvala Bogu da su za ozbiljne ljude i učenjake prošla ona vremena, kada su neki mislili da su u sukobu znanost i vjera, filozofija i teologija. Naša je savremena dužnost bez razlike vjere i imena, da spasavamo poživinčeni svijet, koji ludo sanja o raju na tom svijetu, rušeći u slijepom i zločinačkom zanosu kulturna dobra, koja je kršćanstvo stvorilo za sreću svih nas. (Isp. Schönere Zukunft [1937] 760—1).

Dr. Ivanov

* * *

II. Kongres franjevačkih profesora u Krakovu. — (Le II. congrès des professeurs franciscains à Krakov). —

Uspjeh I Kongresa franj. slavenskih profesora, koji se održao u Zagrebu pred dvije godine, ponukao je p. o. dra. Karla Balića da čim prije organizira i II Kongres u Krakovu. Zahvaleći njegovoj energiji Kongres je održan od 24 do 29 kolovoza t. g., sa isto onako lijepim uspjehom kao onaj u Zagrebu.

Ne mislim da kroničarski prikažem tok čitavog Kongresa, sadržaj svih referata i pravac svih priredaba. Zaustavit ću se — u sintetičkom pregledu — nad onim, što je karakteristično za krakovski Kongres, koji je srdačno primljen od crkvenih, kulturnih, narodnih, novinarskih krugova.

Kongresu, iako je bio ograničen samo na slavenske franj. profesore, prisustvovali su preč. General reda O. Leonardo M. Bello i m. p. O. Benjamin Ryszinski, prokurator. Bili su pretstavnici franjevaca, osim iz svih slavenskih zemalja, iz Sjedinjenih Američkih Država, iz Francuske, Italije, Njemačke, sa Malte, iz Madžarske. Najbrojnija je bila grupa iz hrvatskih provincija na čelu sa m. p. o. dr. Petrom Grabićem, provincijalom. Iz Zagreba je bio m. p. o. Harapin, iz Sarajeva p. p. o. o. Jeličić, Misilo i Ostojić, iz Dubrovnika p. o. Bandera, iz provincije Presv. Otkupitelja: O. O. Balić, Kržanić i Šetka, a iz Hercegovine p. p. O. O. Šilić i Rupčić.

Na njemu su aktivno sudjelovali: O. O. kapucini i O. O. konventualci. Dominikanska univerza Angelicum delegirala je svoga profesora O. Bochenskoga, koji je sudjelovao i u pozdravima i u diskusiji. S njim su bila još dva dominikanska profesora iz Poljske. Bili su prisutni i pretstavnici krakovske teologije, O. O. isusovci, salezijanci i drugi redovnici.

Pokroviteljstvo je nad Kongresom primio sam krakovski nadbiskup knez Sapieha. Kad su se kongresisti sabrali u velikoj dvorani čenstohovskoga sjemeništa, stigao je iz svoje residencije knez-nadbiskup. Dvorana je davala ugodan i svečan prizor. Lik Neoskvrnjene bio je ovjenčan cvijećem i električnim sijalicama. Kler i svjetovni i redovni na okupu je sa svojim nadbiskupom. Prisutan je i mons. Michalski, prorektor jagelovske univerze, dekan bogoslovnog fakulteta i član poljske akademije. Nadb. Sapieha, otvarajući kongres započeo je svoj pozdrav talijanski, a nastavio je poljski. Sa biranim riječima istakao je važnost i vrijednost franjevačke djelatnosti u Poljskoj i stavio ju je u odnos slavenske sloge među katoličkim slavenskim narodima. Krakovski je kongres sjajan početak međunarodnog poznavanja katoličkih naroda. Jedinstvo i sloga među slavenskim katolicima može da se osloni kao na granitnu podlogu jedino na katolicizam. Franjevci sa svojom katoličkom ideologijom i propovijedanjem Marijina kuulta, budući da su popularni kod svih katoličkih naroda, mogu mnogo da učine i za zbliženje slavenskih kat. naroda. U tom smislu II kongres franj. slavenskih profesora ima veliku važnost.

Od osobitog je značaja i pozdrav mons. Michalskoga, velikoga poljskog učenjaka. On je pretsjednik slavenskih tomističkih kongresa, a pisao je mnogo lijepih članaka i o franjevačkoj školi. U svome prvom govoru izrazio je bit i značajku franjevačke teologije i filozofije. U Bonaventurinu »Itinerarium mentis in Deum« on vidi karakteristiku franjevačke škole. Bog je centar misli i akcije u Bonaventurinu

sistemu. — Ovaj autentični poljski učenjak sjajno je povezao jagelovsku ideju sa franjevačkom misijom u Poljskoj. U 14 vijeku je obnovila jagelovsko sveučilište kraljica Hedviga. Krakovska je univerza postala kulturno žarište za Poljsku i sve katoličke slavenske narode. Ona je bila velikodušni mecenat teološkog fakulteta. Slavna kraljica Hedviga, uskrisiteljica krakovske univerze, u isti je mah bila srdačna zaštitnica Franjinih sinova. Franjevac bio je njezin ispovjednik.

Slijedili su pozdravni govori raznih delegata u njihovu materinskom jeziku. — P. o. dr. Jeličić latinski je pozdravio Kongres u ime »Antonianuma«, a to je učinio i rektor m. p. o. Antonelli, koji je došao sutradan. U ime dominikanske univerze »Angelicum« i u ime poljskih dominikanaca Kongres je na francuskom pozdravio prof. o. Bochenski. — Američke je franjevce zastupao o. Storff. — U ime madžarskih franjevaca govorio je provincijal m. p. o. Hermann. — Isto su tako Kongres pozdravili u ime čeških i slovačkih franjevaca njihovi provincijali. — U ime talijanske delegacije govorio je o. Velico, dekan bogosl. fakulteta na Antonijanumu, a u ime njemačkih franjevaca govorio je prof. o. Zimolong. — Poljske je kapucine zastupao o. Szuber, slovenske o. dr. R. Tominec, a malteške o. Šibuna: oni su Kongres pozdravili u ime svojih naroda.

U ime svih pet hrvatskih franjevačkih provincija Kongres je pozdravio dr. fra Krsto Kržanić. On je istakao značajne crte sa svetačkog lika Franje Asiskoga: njegov katolicizam i njegov marijanski kult. Franjevci u Hrvatskoj i Poljskoj slijede kroz vjekove svoga Oca: pioniri su katolicizma i propagatori Marijine slave. Povijest je Hrvatske i Poljske začudno identična. I Hrvati i Poljaci bili su na fronti katolicizma braneći Crkvu od polumjeseca kroz toliki niz stoljeća. I obranili su zapad od Turaka. Poljaci pod vodstvom Sobjeskoga, slomili su pod Bečom 1683 g. Turke i spasili zapadnu kulturu. Franjevci su među Hrvatima čuvari Marijinih svetišta u Trsatu, Sinju, Olovu. A, kao što je Hrvatska zemlja Marijinih štovatelja, tako je i Poljska — kraljevstvo Marijino, gdje franjevci šire slavu Marijinu i drže glasovito Marijino svetište u Kalvariji. Stoga će i Hrvatska i Poljska i unaprijed ostati u krilu katoličke Crkve, gdje se na dostojan način štuje Mariju. Stoga: Vivat, crescat et floreat Polonia catholica, Mariana et franciscana!

Pozdravne je govore završio preč. General o. Leonardo M. Bello s nekoliko vrlo lijepih riječi o duhu, koji ima da provejava franjevačke znanstvene Kongrese. On je svima kongresistima podijelio svoj blagoslov.

* * *

Dva su glavna govornika o temeljnom marijološkom principu: da se o Mariji reče sve, što nije u protivnosti sa Objavóm, nastupili sa jakom teološkom spremom, i to m. p. o. dr. Grabić i p. o. Karlo dr. Balić. Svojim su referatima obranili Duns Skotove mariološke teze, tako da je bitni sadržaj Kongresa i čitave priredbe u uskoj vezi upravs njihovim govorima.

O dr. Balić zamislio je i ostvario je franjevačke slavenske Kongrese. Treba zahvaliti njegovoj organizatorskoj spremi da su uspjeli. U svome programatskom govoru o. Balić i sa solidnom teološko-filozofskom spremom i sa uvjerljivom govorničkom dikcijom dokazao je: »Quod excellentius est, et non contradicit Revelationi, attribuendum est Mariae.« Govornik je razvio ovaj princip kroz prizmu i dogme i povijesti i polemike: dokazao je njegovu plodnost u povijesti mariolоških borba, a tvrdi da je taj princip baza čitave Mariologije i u budućnosti. Franjevačka je škola temeljila svu svoju Mariologiju na tom principu, stoga je bila i plodna triumfima, kao na pr. u pitanju Neoskvrnjene.

M. p. o. Grabić u svom referatu iznio je čisto teološka razmatranja o naravi posredništva Bl. Dj. Marije. On je na temelju mariološkog principa dokazivao universalno Marijino posredništvo »de condigno« u pitanju ljudskog otkupa i spasa. Marijine su zasluge »de condigno« u pitanju Otkupljenja, jer su u ovisnosti od Kristove volje, i vrijedne su, jer posredno, preko Krista, imaju svoje značenje i svoju snagu. Predavač je iznio mišljenja raznih teologa franjevaca, isusovaca i nekih dominikanaca, koji zastupaju ovu mariološku tezu. Iznijeli su neke poteškoće dominikanski i neki franjevački teolozi, ali je o. Grabić obranio svoju tezu, i, uz vrlo živo odobravanje slušatelja predložio je da Predsjedništvo Kongresa zamoli crkvenu hijerarhiju u Poljskoj za oficij i sv. misu, na teritoriju poljskog marijanskog kraljevstva »de mediatione universali Mariae«, i da se zamoli preč. Generala Reda, da podastre sv. Stolici votum II franj. slav. Kongresa, da čim prije vrhovni neprevarljivi auktoritet Crkve proglasi kao članak vjere universalno posredništvo Marijino »de condigno«. Svi su prisutni uz srdačno odobravanje primili prijedlog.

* * *

Osim m. p. o. Grabića i p. o. Balića na krakovskom su Kongresu nastupili i drugi govornici iz hrvatskih provincija. Dr. Harapin, prof. na Antonijanumu, govorio je o Materinstvu Marijinu. Njegovo predavanje bilo je zaokružena studija, prava disertacija, puna biblijskog, patrističkog, dogmatskog i povjesnog materijala, koji svjedoči za stručnu spremu m. p. oca. — Profesor u Visokom p. o. dr. Kruno Misilo govorio je o narodnim vjerskim običajima na Balkanu, koji potječu još iz poganskog doba, kao krsna slava, sječenje slavskog kolača, kao i mnoštvo praznovjerja, a što istočno kršćanstvo nije bilo kadro da poništi. Misilovo je predavanje slušateljstvo pozorno saslušalo, tim više, što je govorio veoma dobrom latinštinom, kao i p. o. dr. Bandera, koji je govorio o ljepoti i potrebi klasičnih studija u naše doba. — O. Šilić iscrpljivo je predavao o moralnom kauzalitetu sakramenata prema nauci sv. Bonaventure. — Sva hrvatska grupa u Krakovu odlično je izvršila svoju ulogu, i pokazala se pred delegatima tolikih naroda, da hrv. franjevci imaju veliki broj spremnih teologa, filozofa i kulturnih radnika, što je na čast i hrvatskom narodu, čiji su oni vjerni sinovi.

Nije potreba da nabrajam sve ostale referate. Vrijedno će biti da još spomenem javnu diskusiju između p. o. dra Balića i p. o. dra Bochenskoga, dominnikanca. O. Bochenski želio je da u ime o. o. dominikanaca istakne, kako dominikanski Red ne može da prihvati tezu koju je branio o. Grabić o Marijinu universalnom posredništvu »de condigno«, jer ako koji dominikanac prihvaća taj nauk, Red kao takav to ne može da prihvati. Naglasio je i to da ima samo jedna katolička teološko-filozofska škola i to — tomistička. — Odgovorio mu je dr. Balić. Njegov je odgovor bio kritički prikaz pozicija dviju škola u mariološkom pitanju kao i u pitanju autonomije franj. škole unutar neoskolastike, a na temelju crkvenog prava i decizija Sv. Stolice. O. Balić tako je obranio stanovište franj. škole u Mariologiji kao i autonomiju franj. škole uza sve poštovanje prema sv. Tomi, da je sam o. Bochenski, odgovarajući izjavio da je od o. Balća mnogo čuo i naučio, što prije nije znao, ali da on ostaje uza svoje mišljenje. Debata je završena uz oduševljeno odobravanje o. Baliću, koji se pred slušateljstvom zagrlio i poljubio sa o. Bochenskim.

* * *

Velik je bio uspjeh krakovskog Kongresa. On je proslavio Mariju, Kraljicu franj. reda. Prijedlog je m. p. o. Grabića, u zlatnoj dvorani Kat. doma, na svečanoj akademiji, pred brojnom i odličnom publikom obnovio preč. General Reda i svi su, kler, kat. lajikat, pristali na to, da se zamoli poljsku hijerarhiju da uvede oficij i misu u Poljskoj o Marijinu universalnom posredništvu »de condigno«, i da se zamoli sv. Stolicu, da taj slavni privilegij Marijin proglasi kao članak sv. vjere. Dao Bog da čim prije bude jedno i drugo: tad će krakovski franjevački slavenski Kongres ostati u povijesti kat. Crkve kao jedan značajan i svijetao datum sadašnjice!

Dr. fra Krsto Kržanić

* * *

COLLECTANEA FRANCISCANA SLAVICA (1). — Kako je već poznato, pred dvije godine u Zagrebu je održan prvi kongres franjevačkih profesora slavenskih provincija (od 25—29 rujna, 1935). O njegovu uspjehu i značenju opširno su pisale naše i strane novine i revije. Na istome je odlučeno da se kongresi sazivlju svake druge godine u jednoj od 11 slavenskih franjevačkih provincija. Svrha je ovakovim sastancima, da profesori gaje i proučavaju teološko-filozofske i gimnazijalne znanosti, naročito da se proučaje franjevačka škola od njena početka do danas: u svojim principima u odnošaju prema drugim ško-

(1) Collectanea franciscana slavica acta congressuum professorum complectentia. Vol. I. ACTA PRIMI CONGRESSUS, — Zagrebiae 25—29 Sept. 1935 in 8°, XXIV+621 str. Sibenici (Šibenik in Jugoslavija) ex Typographia »Kačić« 1937.

lama, njezin utjecaj na život, posebno kod slavenskih naroda, gdje su franjevci stekli neumrlih zasluga za kuturu; da se primijene životna načela skolastične znanosti današnjim prilikama i današnjim potrebama.

Jednako je odlučeno da radovi pojedinih kongresa budu izdati u posebnoj knjizi. I mi danas već imamo pred sobom omašno djelo od kakvih 650 strana velikog formata, u kome su štampane sve zanimljive rasprave prvoga kongresa. Ovim se u isti mah otvara nova kolekcija, koja će uz već postojeće biti od osobite važnosti za unapređenje znanosti uopće, a posebno za rad slavenskih franjevaca.

Izdavači O. dr. Karlo Balić, O. dr. Vitomir Jeličić i O. dr. Teofil Harapin, sveučilišni profesori u Rimu, nisu žalili truda ni vremena da djelo bude u svemu dotjerano, na visini savremenog znanstvenog načina rada i tehnike.

Odmah na početku nalazi se slika Sv. O. Pape, obnovitelja crkvenih nauka, i preč. Generala Reda, zatim biskupa i učesnika kongresa. Izdavači su radove u knjizi popratili opširnim i veoma značajnim uvodom (I—XXXIV). Same rasprave prema idejnom jedinstvu svrstane su u četiri otsjeka: povjesne rasprave (dissertationes historicae — 1—137), filozofske (dissertationes philosophicae — 137—263), teološke (dissertationes theologicae — 263—393) i praktične (dissertationes practicae — 393—467). Polovica radnja je na latinskome jeziku, a one na hrvatskome svaka ima na početku, na latinskome, iscrpljiv sadržaj. Zatim dolaze u petom otsjeku pozdravi i govori koji su držani uz svečanost kongresa, i napokon, u šestom, posljednjem dijelu, pisma, brzojavi i odjek kongresa u štampi. Knjiga završava sa tri pomnjivo izrađena kazala: kazalo vlastitih imena, stvarno i opće kazalo. Na njima su se trudili O. Ivan Jurić i fra Pavao Melada iz Makarske.

Ovaj prvi svezak kolekcije, koji otvara seriju »Collectanea franciscana slavica« zaista je programatski, najbolje tumači i djelomično ostvariva svrhu kongresa; utvrđuje put i pokazuje smjernice i duh u kojemu će kasniji kongresi da razvijaju svoj rad.

Odmjereni prostor ne dozvoljava ispitivati i iznositi naučnu vrijednost pojedinih rasprava, stoga se ograničujemo na to da istaknemo nekoliko temeljnih misli, koje iz djela izbijaju i pokazuju na korist, potrebu i značenje nove kolekcije uopće, a prvoga sveska napose.

Od posebne je važnosti uvod, jer — uz prikaz o toku samoga kongresa i razloge koji su učinili da se baš u narodnom središtu održi, naimeradi same historične veze između hrvatskih franjevaca i narodne povijesti i kulture, — tu je u deset točaka u duhu naučne tradicije Reda, prema direktivama instrukcija Svete Stolice točno opredijeljeno držanje franjevačke prema drugim školama, naročito prema tomizmu. Iznešen je jasno način i duh koji će prožimati rad franjevačkih profesora na njihovim kongresima. Tu će vladati: sensus catholicus, sensus scientificus, sensus seraphicus. Zato oni priznaju auktoritet i iskazuju štovanje sv. Tomi, koliko mu to sv. Stolica daje. Jednako će cijeniti i druge velike skolastike, ali će se služiti onom slobodom koju Crkva katolička toliko čuva, i koja je vazda cvala u franjevačkom redu; slijedit će svoju školu prema tradicijama svoga reda: in necessariis unitas, in dubiis libertas, in

omnibus caritas. Šteta da O. dr Bošković nije bio malo strpljiviji te počekao doštampanje samih Akata. Mislim da u tom slučaju ne bi u neosnovanoj bojazni plemenita nastojanja zagrebačkoga kongresa protumačio kao napad na sv. Tomu, pače na same direktive Svete Stolice. (1).

U četirima raspravama povjesnog otsjeka, koje su zapravo historijsko-dogmatske i filozofijske, naglašena je važnost proučavanja integralne skolastike, posebno u objektivnom prosuđivanju zasluga skotističke škole za razvitak i providencijalnu misiju skolastične filozofije uopće, koja se bez franjevačke škole i Duns Skota ne da ni zamisliti. Tu O. K. Balić sa svojom poznatom spremom, erudicijom i kritičnošću govori o skotističkoj školi u prošlosti i sadašnjosti, te o značenju povjesnog proučavanja skolastične teologije i filozofije u naše doba. O. dr. A. Galokowski ocrtava glavna kontroversna pitanja, koja su se kroz vjekove iznosila između skotističke i tomističke škole. Radnja od osobite vrijednosti i novosti. A O. J. Kęndzior, profesor u Lavovu, iznosi historijat skotističke škole u Poljskoj.

U spekulativnoj filozofiji, dok se prvak neoskolastika kod nas, dr S. Zimmermann bavi rješavanjem temeljnih filozofskih problema (»Circa religionis problemata«), dotle poznati skotist O. dr Bonaventura Radonić ocrtava sintezu Skotove filozofije.

U trećem teološkom otsjeku osvjetljene su pojedine značajnije nauke bl. Ivana Duns Skota. O. dr. Harapin svestrano istražuje Skotovu nauku o preodređenju Kristovu, a O. dr. Petar Grabić, vrstan teolog i poznavalac mariologije, obradio je Duns Skotovu nauku o Neoskvrnjenom Začeću Marijinu. Dakle sva najjača poglavlja skotizma, po kojima se je Skot popeo do prvoga mjesta u kršćanskoj teologiji za sve vjekove. Profesor pak O. L. Tatara raspravlja o Skotovoj nauci o uzročnosti sakramenata; dok O. dr K. Vyskočil završuje ovaj dio dajući nam pregled specifično Skotove teološke nauke.

Napokon, u četvrtom dijelu nalazimo poredane radove od nemanje vrijednosti praktične i naučne Oni će poslužiti što boljem procvatu teologije i filozofije na franjevačkim učilištima u vezi s direktivama Svete Stolice. Na prvome mjestu je stručna rasprava O. dr. V. Jeličića o našim teološko-filozofskim učilištima prema najnovijim crkvenim odredbama, gdje su u obzir uzete odredbe Svete Stolice glede studija i protumačeni svi obvezni kanoni, kao i metoda u predavanju, posebno što se tiče načela i nauke sv. Tome, što se ima pod njima razumjeti. (2). Dok

---

1) Vidi »Akvinac«, III (1915) 1—4; Anđeoski Naučitelj, preveo V. Poljak, Zagreb, izdanje naklada »Istina«, 1936, 7—37. I odgovor u »Stopama Otaca« II (1935/36) 5—21; Novoj Reviji, XV (1936) 309—311; i članke dr. K. Balića u svim brojevima Bogoslovske Smotre kroz g. 1937.

2) Pogledaj i osvrt dr. Živkovića na izvode P. Jeličića, u Bogoslovskoj Smotri, XXIV (1936) 122—123, te 443 sl.; i odgovor dr. Jeličića u Bog. Smotri, XXIV (1936) 322 sl., i Franjevačkom Vijesniku, XLIV (1937) 162—164.

O. Jeličić s pravne strane ispituje crkvene odredbe i zakone, dotle poznati pisac i filozof O. Urban prof. Talija jakom refleksijom ispituje nuždu teološkog i filozofskog nauka za svećenika, nastavni jezik, kojim treba da se predaje, metodu u pouci itd. Napokon O. A. dr Jelavić svodi u vezu nauk i rad u životu. On raspravlja o našim učilištima i pastoralnom radu.

Dakle, u ovom prvom svesku promišljenim izborom i sretnom sintezom: riješeno je pitanje položaja i slobode franjevačke škole prema drugima; naglašena je savremenost povjesno-kritičkog proučavanja skolastike uopće kao i presudne uloge franjevačke škole i Ivana Duns Skota u njenu okviru; osvijetljena je filozofsko-teološka nauka ovoga stvaraoca i vođe franjevačke škole; pretreseno je pitanje školstva i pružene upute da ova vječno plodna nauka novim životom prokljuca. Sve ovo uz samu naučnu vrijednost pojedinih rasprava daleko povećaje vrijednost prvoga sveska kolekcije.

A koliko se franjevačka nauka, duh i životno poimanje preko vjekovnog truda i žrtava samih franjevaca priljubilo duši narodnoj posvjedočio je on sam svojim primjerom i suosjećajima na prvom kongresu, što su vrlo dobro zapazili svi strani posmatrači i listovi. O svemu može čitatelj da se uvjeri u petom i šestom otsjeku prvog sveska kolekcije »Collectanea...«

Nego još jednu posebnu važnost dobiva sama kolekcija, a po njoj slavenski franjevci i znanost uopće.

Hrvatski franjevci već izdaju više različitih kolekcija. Tako »Savremena pitanja«, znanstveno popularna povremena izdanja za srednje krugove; »Monumenta franciscana jugoslavica« za proučavanje naročito franjevačke povijesti u našim krajevima. Još k tome makarski teološki institut pokrenuo je dvije značajne kolekcije: »Bogoslovna biblioteka« u kojoj se štampaju naučna djela iz teološko-filozofskog područja na hrvatskom jeziku, da se tako zadovolji našim vlastitim potrebama na ovome području; i na latinskom jeziku »Bibliotheca Mariana Medii Aevi«, koja se ne ograničuje na našu domovinu, ni na same naše pisce, nego je to internacionalni pothvat, jer tu mogu da štampaju i strani pisci. Time hrvatski franjevci mogu da lakše sudjeluju zajedno s ostalim kulturnim narodima u naučnom polju. Dok sada ostvarenjem dvogodišnjih profesorskih kongresa i izdavanja »Collectanea franciscana slavica« franjevci ne samo hrvatski i slovenski, nego svi slavenski organiziraju se da proučavaju u prvom redu svoju školu, da sudjeluju u općem pokretu za istraživanje skolastične filozofije i teologije, koji je našao odjeka u čitavom kulturnom svijetu. Kolekcija time dobiva na značenju i važnosti, postaje ne samo međuslavenska, nego na neki način sveopće vrijednosti. I zaista već u prvome svesku mnoge rasprave bacaju novo svijetlo na tolike teološke i filozofske probleme. I ko se bude bavio teološko-filozofskim pitanjima, morat će poslužiti se i ovom kolekcijom.

Stoga mi veselo pozdravljamo ovaj pothvat i svima preporučujemo ovo djelo koje je s toliko pomnje i s takvom naučnom solidnošću pripravljeno i spremljeno. Ovaj svezak i sama imena izdavača sigurno su jamstvo da će i drugi svesci biti jednako značajni i na naučnoj visini.

Dr fra P. Čapkun

Liječnici propovjednici vjere i ćudoređa. — (Les médecins défenseurs de la foi et des moeurs). —

1. — Grijeh kao uzrok svih bijeda i nevolja. — Bog, naš predobri nebeski Otac, nije stvorio ovako bijedan i nevoljan svijet kakav je danas. Mržnja, oskudica, najteže bolesti na duši i na tijelu, nisu potekle niti li potječu iz darežljivih Božjih ruku nego im je izvor u grijehu: istočnom, osobnom ili u objema zajedno.

Današnji se čovjek malo osvrće na Boga, vjeru i dušu. On neće da prizna grijeh. Makar je i to možda današnji najveći grijeh ne priznavanje grijeha u odvratnoj oholosti modernog čovjeka, koji hoće da zbaci Boga sa Njegova božansskog prijestolja i da na nj sam, koliko je god slab i pokvaren, zasjedne. U tom je najveća tragika današnjeg čovjeka i izvor njegovim najvećim i najtežim nevoljama: duhovnim i tjelesnim.

Ovu tešku ćudorednu, vjersku, društvenu, pa i znanstvenu diagnozu nevjera ne će da prizna. Umišlja da su te diagnoze netočne zato, jer ih tobože svećenici i pobožni vjernici čine. No, nije tako! Čujmo, što kažu neki, koji su vrlo daleko od crkve i od propovijedaonice.

2. — Dr Jung, utemeljitelj kompleksne psihologije u Zürichu (Švajcarska) i jedan od najvećih današnjih terapeuta. — Živčana bolest (Psychoneurose) na koncu i nije drugo nego bolest duše, koja nije našla smisla svome životu. — Čini mi se, da se u jednakom smjeru množe i živčane bolesti kao što opada naš vjerski savremeni život. — Svi moji bolesnici, koji su preturili godine srednjeg ljudskog vijeka, konačno su ipak bolovali stoga, što im vjerska strana života nije bila u redu. I doista svaki bolesnik boluje i zato što nema onoga, što mu vjera može pružiti i pruža u svim životnim prigodama. Naprotiv svaki bolesnik i živčano se oporavlja čim nađe svoj pravi vjerski put, koji je bio izgubio. — Upravo na ovom području povratka k vjeri neizmjerno je polje rada za svećenstvo. — Današnji je čovjek boljševik. On nije takav prema kapitalu i privatnom vlasništvu nego i prema svim duhovnim dobrima čoječanstva. — Problem lijeka i obraćenja samo je vjerski problem. Tu se odsudna uloga vrši. — Premda sam protestant i u parlamentu član krajnje ljevice, ipak sam uvjeren, da je zdravoj većini ljudi mjesto u katoličkoj Crkvi, budući da se u njoj najbolje i najkorisnije snalaze. — Neka sam Švajcar i neka sam demokrata po svome političkom uvjerenju, ipak ne mogu da porečem našoj ljudskoj naravi i njezin aristokratizam i njezin esoterizam.«

3. — Sveučilišni profesor u Erlangenu Dr Müller. Evo, kako se ovaj čuveni kirurg o vjeri izrazuje: »Mi liječnici možemo da budemo i materijalisti; možemo da se ne slažemo sa kulturno-filozofskim nazorima; mogu nam laskati, što nije dostojno, i liberalna načela; ali jedno treba u interesu liječničke znanosti da priznajemo, da se velika psihoterapeutička snaga krije u vjerskom uvjerenju i u vjerskim molitvama.

4. — Čuveni berlinski kirurg Sauerbruch o vjeri i liječništvu. — Gosp. Sauerbruch lijepo kaže: »Svaki pravi liječnik treba da bude uvjeren da nema prave liječničke vještine bez ponizne i duboke vjere u Boga. On mora željeti, da se uz svaki bolesnički krevet nađe i svećenik sa svojim blagoslovljenim radom«.

P. G.

Nazor Lusseau-Collomb-a o postanku i auktorima »Misli Salamonovih«. — (L' avis de M. Lusseau-Collomb sur l' origine et auteurs des Proverbes de Salomon). —

Dok sam čitao »Manuel d' études bibliques« Lusseau-Collomb-a, koji je tiskan u Parizu 1936 g. (T. II. Les livres didactiques), namjerio sam se na novu teoriju o postanku i auktorima »Misli Salamonovih«, koju katolički kritici dosada nijesu iznosili. Pošto je stvar aktuelna da se vidi kako se kretaju, kamo idu nove ideje ove teorije, mi ćemo ih ukratko izložiti i ocijeniti.

Lusseau-Collomb priznavaju u knjizi »Misli Salamonovih« samo dvije zbirke: kralj Salamon sastavio je od poglavlja 10, 1— 22, 16 i od 25—29 a »mudraci« su napisali od poglavlja 22, 17— 24, 22 i 24, 23—34. Anonim pisac spjevao je od poglavlja 1, 8— 9, 18; 30, 15—33 i hvalospjev o jakoj ženi 31, 10—31.; Agur slavi Božju mudrost, prema kojoj se poređuje sićušnost čovjeka 30, 1—14, a Lamuel dava mudre savjete kraljevima 31, 1—9.

Zbirka Salamonovih »Misli«, kažu, potječe iz IX—VII stoljeća prije Hrista, kojoj su pridružili drugu slavni muževi za Hiskije kralja (727—699) na osnovi teksta 24, 1. Treću su sastavili »Mudraci« poslije babilonskog ropstva. Anonimni pisci, Agur i Lamuel živjeli su krajem V i početkom IV stoljeća.

Današnji oblik knjige »Misli Salamonovih« datirao bi oko 200 godine prije Hrista (str. 220—227).

Na osnovi unutrašnjih razloga teksta treba priznati, da pomenuta knjiga »Misli Salamonovih« zbilja sadrži više zbirka i više hagiografa. Ne bježimo od onoga, što je pozitivno dokazano, a ne možemo pristati na ono što nije dokazano. Tekst izričito kaže, da je Salamon sastavio zbirku »Mislsi« od 10, 1— 22, 16 i 25, 1— 29, 27. Nemamo tvrda dokaza, koji bi nas silio, da je on napisao zbirku »Misli« od 22, 17— 24, 22 i 24, 23—34. Natpisi 30, 1 i 31, 1 pokazuju, da su Agur i Lamuel sastavljači tih komada. Uvodne riječi: »Misli Salamona, sina Davida, kralja israelskoga« (1, 1) ne bi sasvim stalno izražavale, da ih je on sastavio. Natpis zbirke 25, 1— 29, 27 pokazuje, da su ove »Misli Salamonove« sakupili naučnici za Hiskije kralja (727—699), jer se čita u I Knjizi Kraljeva 4, 32: »Salamon izrekao je tri tisuće misli, a njegovih pjesama bilo je hiljadu i pet«. Anonim pjesnik spjevao je poučnu pjesmu o jakoj ženi (31, 10—31). O zbirkama »Mudraca« od 22, 17— 24, 22 i 24, 23—34, kao prvom anonimu 1, 8— 9, 18 ništa nam nije poznato. Koji je hagiograf dao zadnji oblik i uredio »Misli Salamonove«, te kada, ne može se sa izvjesnošću reći. Mi držimo s Wiesmann-om,[1] da je knjiga »Misli Salamonovih« poprimila sadanašnji oblik i opseg već u doba Esrino, a ne drugog stoljeća, kako misle Lusseau-Collomb. Ne možemo sigurno reći kad su živjeli Agur, Lamuel i anonimni pisac hagiograf. Vjerojatno je, da su živjeli prije babilonskog ropstva.

Dr. Fr. Juraj Božitković

* * *

[1] Das Buch der Sprüche. Bonn 1923. str. 5.

KNJIŽEVNI PREGLED

Keilbach dr. Vilim, Problem intuicije u modernoj filozofiji i psihologiji religije. 13 str. Zagreb 1937. Stoji 5 din. — Kant, učeći da naš razum ne može spoznati bit samih stvari, stvar u sebi, kako se je on izrazivao, sasvim dosljedno je morao reći i rekao je da metafizičkim postupkom ne možemo spoznati Boga. Ovaj Kantov subjektivizam zarazio je mnoge i stao se ispoljavati u obliku agnosticizma na religijskomu polju. No, drugim riječima, agnosticizam znači odreći se pameti. Koji to nisu htjeli tražili su drugi put da dođu do Boga. I nastala je nauka o intuiciji. Nje su se prihvatili, svaki na svoj način, i Bergson, Spengler, Keyserling, E. Le Roy, M. Scheler, W. James, R. Otto, K. Girgensohn. Svi su, koji više a koji manje, htjeli obići metafizičke principe i dokaze. A tim su osudili vas svoj sistem na neuspjeh i propast. Ni dvojica se od njih ne slažu, svaki goni svoju, a metafizika je okupljala i okuplja sve velike umove i u filozofskim i psihološkim pitanjima religije. — O ovom savremenom predmetu lijepo i sažeto raspravlja Dr V. Keilbach u spomenutoj raspravici.

Dr B. V.

•

Nove jeronimske knjige za god. 1938. — God. 1938 navršava se 70 godina da Hrvatsko Književno Društvo sv. Jeronima vrši svoju blagoslovljenu misiju u našem hrvatskom narodu. Kroz to vrijeme izdalo je 533 knjige u milijunima primjeraka i rasturilo ih po našim hrvatskim domovima. Iz njih i preko njih je Svetojeronimsko društvo učilo naš narod poštenju, ljubavi prema Bogu i rođenoj grudi i svakom ekonomskom i kulturnom napretku. S ovoga lijepoga i korisnoga sadržaja svetojeronimske su knjige poznate i u svakomu našemu i najzabitnijemu seocu. Knjige za 1938 su ove: 1. **Danica,** poznati i toliko obljubljeni kalendar; 2. **Marijan i Emina,** pripovijesti od L. Ćuturića; 3. **Svjedočanstva o Rusiji** od I. Bogdana; 4. **Komunizam** od Dra Perovića; 5. **S onu stranu Kapele,** pripovijesti od dra F. Lasmana; 6. **Dvije golubice,** pripovijesti od N. Subotića; 7. **Društveni život na selu** od sveuč. prof. dra M. Ivšića; 8. **Ban Jelačić** od Stj. Gorupića; 9. **Budi pobožan** od O. I. Radića. — Radi ovogodišnjega jubileja Svetojeronimsko Društvo je nastojalo da ovogodišnja izdanja i sadržajem i raznolikošću i opremom budu na svoj visini. I uspjelo je! — Izdanja su podijeljena u tri grupe po **tri knjige za 10 din., pet knjiga za 20 din., devet knjiga za 40 din.** To su članske cijene, ali svak može postati članom, jer je upisnina i članarina jedamput za uvijek **samo 10 din.** — Najzgodnije je da svak nabavi knjige kod mjesnoga povjerenika, jer time štedi na poštarini (1 din. po knjizi), ili neka se obrati izravno na upravu **Društva sv. Jeronima Zagreb Trg kralja Tomislava 21.**

Svetojeronimsko Društvo izdaje i **Jeronimsko svijetlo** kao mjesečnik uz godišnju pretplatu od 15 din. Sada je upravo izašla **Mala Biblija** od dra M. Lacha, 45 štiva iz Staroga i 60 iz Novoga Zavjeta. Pisac je spretno izabrao i ukratko obradio glavne djelove Staroga i Novoga Zavjeta i ilustrirao sa više slika. Cijena **samo 3 din.** (128 str.), te bi ovo lijepo izdanje moralo zaći u svaku kuću. — Preporuča se osobito župnicima i katehetama da porade na što većemu raširenju.

•

Hrvatsko Kolo. Uredili B. Livadić i B. Jurišić. Umjetnički opremio V. Kirin, knj. 17., Zagreb 1936, str. 287. Redovito izdanje M. H.

Kao i dosadašnja, i ovo sedamnaesto Kolo donosi probrane priloge naših liričara, novelista i esejista. Najjače je zastupana lirika (50 pj.), zatim esej (12) i novelistika (5). Eseji Krišković (Zar suton demokracije?), Barčev (Regionalizam u književnosti), pa zatim Gujićev (Smrt Smailage Čengića) i M. Ivšića (Kulturni uspon Hrvata sredinom XIX stoljeća) sadrže najbolje stvari, što ih je Kolo u posljednje vrijeme donijelo. Treba istaknuti u pohvalu M. H. da njezina najpopularnija i najznačajnija edicija — Kolo — stalno napreduje i u književnim i znanstvenim prilozima, a i oprema i slike i reprodukcije su na dostojnoj visini.

F. M. Č.

•

Prpić Tomislav, Književni regionalizam u Hrvata. (M. K. M. H., sv. 4, str. 84, Zadreb 1936.). U posljednje se vrijeme kod nas razmahao pokret književnog regionalizma ili, mislim točnije, regionalne književnosti. Izdaju se zbirke i antologije čakavske i kajkavske poezije. To vraćanje regionalnosti ima i svojih dobrih i loših strana. Mnogi se i slabiji pjesnici sakriju pod ruhom dijalekta — i odmah se proglasuju originalnima. Stoga nam je dobro došla knjiga s gornjim naslovom g. Prpića, koji je i sam takav regionalni pisac. U šest poglavlja govori o utjecaju francuskog regionalizma na Hrvate, o kajkavskoj i čakavskoj lirici, o seljačkoj književnosti, te o književnosti kod Bunjevaca i Gradišćanskih Hrvata. Kad se kod nas stvara književnost u dijalektu ili kad se o njoj piše, treba imati na umu riječi kritičara Barca (Regionalizam u književnosti, o. g. Kolo str. 48), koji kaže da regionalizam dovodi često do toga, da pisci ostaju na površini zamjenjujući često umjetnost s folklorom iscrpljujući se u opisima kojekakovih provincijalnih kurioziteta. Treba iznijeti dušu kraja, a ne materijal ili nariječje. U tome pravcu, iako ne tako očito, napisana je gornja knjiga s kratkim pregledom svega što je kod nas na tom polju učinjeno.

F. M. Č.

•

Hergešić Dr. Ivo, Hrvatske novine i časopisi do 1848. (M. K. M. H. sv. 5, str. 108 Zagreb 1936.) Zaista se osjećala kod nas vruća potreba pregleda naše periodičke štampe. Toj potrebi — o stotoj godišnjici prvih hrvatskih novina — udovoljio je, eto, Dr. Hergešić, novinar i docent universiteta . Ovaj prvi dio obuhvaća hrvatske novine i časopise od početka (i prije Novina i Danice) do god. 1848. U drugom dijelu bit će obrađena periodika druge polovice 19 v. Svakako se mora priznati, da je pisac dao zgodan priručnik naše starije periodičke štampe skupivši i kon-

troliravši sve što je do sada napisano, a poslužio se je i istraživanjima nekih naših učenjaka (Šišić, Fancev), koja još dosada nijesu ni publicirana. Skupio je mnogo dragocjenih podataka, a mnoge netočnosti ispravio. Prikazani su listovi na stranim jezicima, koji su kod nas izlazili, a koji su bili u uskoj vezi s našom prošlošću i kulturom. Želimo da što prije ugleda svijetlo i drugi svezak, a po mogućnosti i treći o najnovijoj periodici, eda dobijemo potpun informativan priručnik čitave naše periodike od početka do danas. F. M. Č.

•

Bauer Ernest, Današnja Njemačka (M. K. M. H. sv. 6, str. 100, Zagreb 1937).

G. Bauer htio je da na temelju vlastitih dojmova dade prikaz Trećega Reicha. Od Versaillesa preko Weimara do Potsdama iznio je postanak, razvoj, organizaciju njemačkog nacionalno-socijalističkog pokreta. Zatim se osvrće na smjernice nacionalnog socializma prema odgoju, umjetnosti i znanosti, radništvu, vojsci i športu. U posljednja dva poglavlja pozabavio se seljačkim problemima i vanjskom politikom. Iako pisac u uvodu veli, da se je klonio svake riječi, koja bi se mogla tumačiti kao pristajanje ili odbijanje makar koje od izloženih misli, ipak se može konstatirati, da je knjiga pisana malko pristrano ne iznoseći i negativne strane njem. nac. socijalizma za vanjsku i nutarnju politiku. F. M. Č.

•

Ignjatović Jakov, Patnica, roman. Izdanje Srpske književne zadruge, kolo 39, knj. 263—264, Beograd 1936 str. 397.

U izdanju iste Zadruge izašla su četiri romana Jaše Ignjatovića: Milan Narandžić, Vasa Rešpekt, Večiti Mladoženja i Čudan Svet. Sad, eto, izdaje i najveći njegov roman: Patnicu. Suvišno bi bilo opširno pisati o ovome romanu, koji je napisan nazad pedesetak godina i o kome se kritika dosta nepovoljno izrazivala. Izdan je zato, da se pruži cjelina njegova književnog rada. Makar da je Ignjatović Patnicu napisao u posljednjim godinama i makar da ju je sam mnogo cijenio, mora se reći, da je s umjetničke strane veoma nesavršena: mnogo lica, mnogo radnje, slaba povezanost i loša kompozicija. Lijepo se izrazio jedan kritičar povodom ponovnog izdavanja Patnice: nosi sve najizrazitije odlike Ignjatovićeva talenta, i one pozitivne, i one negativne, ove posljednje mnogo više. Zaista je teško ustrajati do kraja u čitanju ovoga romana. — Predgovor Veljka Petrovića (27 str.) pruža umjetničku analizu i pokušaj rehabilitacije Patnice uspoređujući je sa ostalim romanima istoga pisca. F. M. Č.

•

Andrić Ivo, Pripovetke II, S. k. z., kolo 39, knj. 262, Beograd 1936 str. 124. — Ova druga zbirka Andrićevih Pripovedaka donosi šest već ranije štampanih pripovijesti, a to su: Svadba, Smrt u Sinanovoj tekiji, Napast, Olujaci, Žedj i Mila i Prelac. Što je dosad pohvalno rečeno o Andrićevu pripovijedanju, to se može reći i o ovoj zbirci: duboko psihološko opažanje ljudi, toplota i lirizam, jaka emocija, a opet reflektivni intelekt. Kao većina njegovih pripovijesti, i ova zbirka govori o Bosni o ljudima u Bosni, o njihovu shvaćanju svijeta i života, pa se može s

pravom reći, da je Andrić jedan od najboljih pisaca bosanskog knj. regionalizma. F. M. Č.

•

Čehoslovačka. Izdanje S. k. z., kolo 39, knj. 267, Beograd 1936 str. 308.

Knjiga o Čehoslovačkoj sadrži dvanaest članaka uglednih čeških političara, književnika i umjetnika i to o češkoj povijesti (K. Krofta), o zemlji i stanovništvu (J. Korčak), o organizaciji državne vlasti (E. Sobota). Zatim su članci: javni život (K. Hoh), spoljna politika (J. Hmelarž), književnost poslije rata (J. Čapek), moderna muzika (J. Tomašek), moderna umjetnost (V. Volavka), škole i narodno vaspitanje (J. Horžejši), higijena (R. Bebr), čehoslovačke banje (M. Čermak) i telesno vaspitanje (M. Vejhojda). Knjizi je napisao predgovor o vezama čehoslovačko jugoslavenskim predsjednik E. Beneš. Preveo iz rukopisa Dr. Branko Miletić. U ovoj će knjizi naš čovjek naći što ga zanima o povijesti, sadanjem stanju i kulturi češkoslovenskoga naroda. F. M. Č.

•

Gavela Đuro, Antologija srpskohrvatske posleratne lirike. Savremenik S. k. z., br. 25, kolo 7., Beograd 1937, str. 195.

U novije vrijeme dobili smo nekoliko antologija hrvatske i srpske lirike, ali se čini, da antologije uređuju ljudi, koji nemaju dovoljno književne spreme ni pjesničkog osjećaja, pa zato mnoge antologije nepravo nose to ime. I ova Gavelina antologija ima mnogo negativnih strana. Dodao joj je dosta opširan predgovor (31 str.), u kojem najprije iznosi svoje mišljenje o pjesništvu, a zatim pruža mjerila, koja su ga vodila pri izabiranju pjesama i pri uređivanju antologije. Opravdava naziv riječi »antologija« i »posleratno«, ali bi se moglo primjetiti, da ovo nije ni antologija (ono što je najbolje) ni poslijeratna, barem se to ne može zaključiti iz ovih pjesama. Kad se pročita Gavelin predgovor i mnoge pjesme u knjizi, vidi se velika nedosljednost između jednog i drugog. U Predgovoru brani tezu o razumljivosti i jasnosti pjesama, a u knjizi je velik broj nejasnih pjesama (neke Ujevićeve, Šopove, Cesarićeve i drugih). Sam priznaje da je izabirao pjesme bez specijalnih principa i gotovih obrazaca, već samo ono što mu se svidjelo; samo je čudan taj njegov ukus. Ipak je postavio jedno stalno mjerilo za poredaj pjesama: svaku pjesmu treba staviti među takove dvije, koje će njenu ljepotu dovoljno istaći, ili je bar neće zakloniti. To se mjerilo ne može razumjeti. — Koliko je ispravan naziv »posleratna srpskohrvatska antologija«, nek se sudi iz ovoga: u knjizi su zastupljena 33 pjesnika (86 pjesama), 21 Srb, 12 Hrvata; a po broju pjesama: Živojinović(!) 16, Dučić 1, Ujević 10, Nazor 1, Maksimović 9, Krleža 2 itd.— Bit će da su Gaveli drage one pjesme, koje sadržavaju psovke na Boga i na svetinje, pa zato takovih ima dosta (str. 35, 65, 117, 149—50, 151). Bolje bi bilo da se nikada nije prihvaćao posla da izdaje antologiju, kad mu je taki ukus! F. M. Č.

•

1. Lauck W., Das Evangelium des hl. Matthäus und des hl. Markus. Freiburg i. Br. 1937. 2. Aufl. Herders Bibelkommentar. Die hl. Schrift

für das Leben erklärt. Bd. XI. 1. H. und 2 H. XXII+317; xII+331. Cij. broš. svaki svezak 4.80 M.; u platnu 6.50 M., u pola koži 8 M.

2. Soubigou Louis, Moïse et nous. Paris 1937. P. Lethielleux, éditeur. Format 12×19; VIII+234 str. Cijena 18 fr.

3. Kadić Antonius, De sensu Messianico S. Matthaei. Romae 1937. VIII+ 35 str.

4. Opuscula et textus historiam ecclesiae eiusque vitam atque doctrinam illustrantia. Series scholastica edita curantibus M. Grabmann et Fr. Pelster. Fasc. XVIII. Quaestiones de universalibus Magistrorum Crathorn O. P., Anonymi O. F. M., Joannis Canonici O. F. M. Ad fidem manuscriptorum edidit Johannes Kraus. Aschendorff Monasterii 1937. 63 str. — 83 MK.

5. S. Thomae de Aquino, De generatione Verbi et Processione Spiritus Sancti ex libro IV. Summae contra Gentiles. Edidit Johannes Rabeneck. Aschendorff Monasterii 1937. 71 str. 0.90 MK.

1. Ovo praktično izdanje i tumačenje Matejeva i Markova evanđelja preporučio je prethodnim preporučnim pismom Kard. Innitzer. W. Lauck iza kratkog uvoda (str. XV—XXIII) izradio je dugi tumač Matejeva evanđelja (Sv. I. 317 str.; sv. II. 238 str.), i Markova ukratko (II. 239—329). Prema praktičnom cilju izbjegavao je sva nepraktična pitanja. Uči da Matejeva i Lukina genealogija govori o Isusovom djevičanskom rođenju i lozi Josipovoj (I. str. 1). O istočnim mudracima tvrdi da su iz Persije i da su bila trojica (I. 10). Ivan Krstitelj hranio se je medom divljih pčela (I. 20). Hrist je zato zabranio onom učeniku da pokopa svoje mrtve, jer njegova rodbina nije vjerovala u Njega, te je duševno bila mrtva (I. 120). Niječe, da je Bethsaida postojala na zapadnoj strani Genesaretskog jezera (I. 165. II. 283), ali to nije opravdano, iako nema danas njenih ruševina. Poslanica Jakovljeva nije napisana 50 g. (I. 235), nego 64 ili 65 poslije Hrista. Ne može se izvoditi, da Hrist 19, dozvoljava rastavu bračne veze u slučaju preljuba, jer tim riješenjem Hrist bi se postavio na stanovište Šamajista. Njegova nauka ne bi bila nova, niti bi se bunili njegovi učenici. (I. 278). Neozbiljno je auktorovo mišljenje, da Matej nije pazio »na historijsku tačnost u nebitnim pojedinostima« (I. 316). Da li su bile tri žene grešnice u evanđeljima ili samo Marija Magdalena za g. Lauck-a nije samo pitanje čisto eksegetsko, nego i pitanja tradicije, koja na Istoku priznaje tri lica, na Zapadu jedno počam od Grgura Velikoga (II. 99). U ovoj raspravi Lauck ipak tvrdi da su bile tri žene grešnice (II. 101). U pitanju, kada je Hrist držao »zadnju večeru«, on pomiruje sinoptike sa Ivanom na osnovi nove Lichtenstein-ove teorije (1913 g.) (II. 106—108). O Hristovom noćnom procesu s pravom zapaža, da je bio »prava karikatura procesa« (II. 131). O Hristovom križnom putu tvrdi, da je bio dug 600—700 m. zračne linije (II.168). On je mnijenja, da je Hrist bio razapet na uzdignut križ. (II. 172). Za vrijeme Hristove smrti pomrčalo je sunce nad židovskom zemljom ili okolinom Jerusalema« (II. 180). »Posca« je napravljeno piće od vode, octa i razbijenog jaja (II. 182). Hrist je bio pokopan 50 koračaja daleko od Golgote. (II. 94). Ubikaciju Emausa treba tražiti gdje je sada Amwas« koji je udaljen 160 stadija (30 km.) od Jerusalema (II. 222).

W. Lauck stavio se je da što praktičnije protumači Matejevo evanđelje. Istu pažnju nije posvetio obradbi evanđelja sv. Marka. Markovo evanđelje obradio je na laku ruku.

Uostalom Lauckov komentar ima znanstvenu podlogu. Dobro će doći laicima i propovjednicima.

2. Soubigou proputovao je iz Egipta kroz arapski pouotok, moapsku i amonsku do »Obećane zemlje«. Plod ovoga naučnoga putovanja jest ova knjiga »Moše i mi«. Iza kratkog uvoda (str. 1—2) raspravlja o Hebrejcima u Egiptu (str. 3—24), o životu i radu Moševom (25—219). Govori o njegovu rođenju i oslobođenju Hebrejaca iz egipatskog ropstva, o njihovu putu kroz sinajski poluotok. Svaki znamenitiji događaj rasvjetljuje ilustracijama, kojih je 32 na broju i sa 3 geografske karte. Piše vrlo elegantnim stilom na znanstvenoj podlozi. Donosi sve znanstvene rezultate, koje su otkrile i objavile historija, arheologija, etnologija, geografija i topografija u ovom pitanju. Na kraju (str. 220—229) prilaže bibliografijsko kazalo. Knjiga je zanimiva, lijepo napisana i poučna. Svakome će dobro doći, osobito katehetama. U pentateučnom pitanju auktor sudi zdravo i pozitivno.

3. G. Ante Kadić objelodanio je izvadak doktoralne rasprave na gregorijanskom universitetu u Rimu »O mesijanskom smislu sv. Mateja«. Iza kazala, bibliografije i uvoda biblist proučava mesijanske ideje za vrijeme Hristovo u prvom dijelu (str. 7—21), u drugom (str. 22—35) istražuje mesijanska proroštva u Mateju. Rasprava je logično izvedena. Očekivalo se je kratak zaključak, koji je bez dvojbe u integralnoj raspravi napisan. G. pisac raspolaže sa bogatom, modernom bibliografijom. Latinski lijepo piše. Rasprava je uspjela.

4. Dr. I. Kraus štampao je »Pitanja o universalima« magistra Crathorn-a dominikanca, koji je zastupao nominalistično stanovište, Anonimna franjevca (Jakova iz Askula?), koji je izložio Duns-Skotovu nauku i Ivana Canonicus-a Engleza franjevca, koji je protumačio Duns-Skot-a u autrarealističnom smilu. Ovaj kratki prilog pruža nove tekstualne i arhivne skolastične izvore za filozofiju XIV stoljeća. Kraus je dugo radio o ovom predmetu na arhivalnim prvim izvorima. Tekst je izd n po kritičnim pravilima.

5. Drugi tekst sv. Tome Akvinskoga »O porođenju Riječi i proizlazenju Duha Svetoga« obradio je isusovac o. Ivan Rabeneck iz IV knjige »Summa contra Gentiles« na osnovi izdanja Lava XIII. Uvod je napisao prema rezultatima, koje je donio T. de Régnon. Sa stanovišta tekstualne kritike ništa nije nova doprinio. Prethodni skolastični prilog mnogo je jače obrađen i mnogo je izvorniji od ovoga. Ipak dobro će doći oba priloga učenicima skolastične filozofije i teologije u seminarima.

Dr. fr. Juraj Božitković

•

1. Toth Dr. Tihamer, Ich glaube. Predigten ins Deutsche übertragen von P. Bruno Mauer O. S. B. 3. Aufl. (XII—210). Freiburg in Br. Herder. RM. 3; Geb. 4.30.—

2. Toth Dr. Tihamer, Der Grosse Gott. Predigten. 3. Aufl. (XII—276) Freiburg in Br. Herder RM. 3.60; in Lein. 4.80.—

1. Prvi svezak bavi se prvim i temeljnim člankom naše sv. vjere: zašto čovjek mora vjerovati, zašto je religija nerazdruživo vezana sa čovječanstvom kao takvim, te koji su razlozi da se ponekada javlja bezvjerje. Zatim raspravlja o Božjoj opstojnosti i Njegovim svojstvima, dovodeći ih u vezu sa našim životom. — U prvom dijelu, o vjeri, u sedam propovijedi, velikom filozofskom, psihološkom i teološkom spremom i govorničkom okretnošću govori o vjeri naših pradjedova, o sreći onih koji vjeruju, o uzrocima koji vode k bezvjerju, te o sredstvima koja jačaju našu vjeru; a u drugomu dijelu, o Bogu, u osam propovijedi razvija teme što nam kaže svijet o Bogu, što etnologija, nevjernici, moja duša i društvo, te zaključuje sintetizirajući sve donešene dokaze: sve nam kaže da moramo vjerovati u Boga.

2. Dok je u prvom svesku obrađen prvi članak vjerovanja, u drugom pod naslovom: »Veliki Bog«, 20 je propovijedi o Bogu stvoritelju, dakle o drugomu članku. On je duh, moj otac, jedan u Trojstvu, stvoritelj, svet, dobar, istinit, posvuda, sveznajući, mudar, pravedan, milosrdan, ustrpljiv, nepromjenljiv, vječan, dostojan da Ga hvalimo. — Sve je protkano mnogim primjerima iz sv. Pisma i dnevnog života, anegdotama iz života pisca i drugih, što sve zajedno čini da se propovijedi neobično dobro primaju.

Toth Dr. Tihamer, Die Leiden Christi Predigten. (XVI—368). Freiburg in Br. Herder 1937. RM. 4.20; in Lein. 5.40.— Propovijedi u ovomu ciklusu držao je Toth u sveučilišnoj crkvi u Budimpešti i na radiju 1933 god., a predmet im je djelo Otkupljenja Kristova kao i nauka kršćanstva o trpljenju i o načinu kako kršćanstvo dočekuje i podnosi patnje. 27 je propovijedi o ovom predmetu. U odgovoru na pitanje: zašto je Krist trpio? pruža pisac najbolji lijek i pojedincima i društvu koje je baš danas toliko bolesno, i kaže nam gdje je pravi izvor milosti i snage da podnesemo patnje života junački i na spasenje. U ovim je propovijedima srce piščevo osobito bilo obuzeto vatrom ljubavi, kao što je Spasiteljevo gorilo iz ljubavi k nama kada je za nas muku podnosio. Zato one i idu duboko k srcu.

Toth Dr Tihamer, Die Kirche Christi. Predigten über den 8. bis 10. Glaubensartikel. (XVI—334) Freiburg in Br. Herder 1937. RM. 3.60; Geb. 4.80.— Svezak pod naslovom »Crkva Kristova« u 28 propovijedi tumači 8, 9 i 10 članak vjerovanja: vjerujem u Duha Svetoga, sv. Crkvu katoličku, zajednicu svetih i otpuštenje grijeha. 3 su propovijedi o Duhu Svetomu, 20 ih je o Crkvi, papinstvu i svećenstvu, 1 o zajednici svetih, a 4 o sakramentu sv. ispovijedi. Najveća pažnja posvećena je Crkvi katoličkoj, koja je vođena Duhom Svetim, u ova osobito teška vremena bila najveća i jedina učiteljica čovječanstva. Pisac pod mnogostrukim radom jasno prikazuje lice Crkve, tako da je odmah razlikujemo od svih nekatoličkih konfesija. Usto otvoreno iznosi i slabe pojave, koje su nastale u Crkvi kroz vjekove. Otvoreno iznosi i sve napadaje i prigovore proti Crkvi, papinstvu i sv. ispovijedi koje protivnici iznose, a koji panju, kao što je to ovdje.

Ove propovijedi osobito su važne danas i biti će ozbiljan pomagač u obrani Crkve, kada je napadaju sa svih strana. **B. V.**

*

Kösters Ludwig, Unser Christus Glaube. Das Heilandsbild der katholischen Theologie. (XIV—340) Freiburg in Br. Herder 1937. 5 M; in Lein. 6.50.— Aktuelno Köstersovo djelo snažni je prilog za znanstveno proučavanje Kristove osobe i otvara nam svu snagu kršćanstva. Polazi sa najsigurnijih povjesnih činjenica i na taj način prkosi svakoj sitničavoj kritici.

U prvom od tri dijela pisac razvija što mi vjerujemo o Kristu i kako je ova vjera kroz vjekove došla do nas. Vjera u Krista sačinjava ništa manje nego naš duhovni život, zajamčen neprevarljivim naučiteljstvom. Primili smo je od najstarije kršćanske starine, zasvjedočili su je mučenici, zadržale su je sve kršćanske crkve, uzalud su je napadali svi kritici zadnjih vjekova zajedno sa Rosenbergom i Bergmannom. Kristov lik i danas sjaje kao nikada, a kritici su pokopali jedan drugoga.

A zašto je vjera u Krista nepokolebiva pećina? Zato jer ju je objavio sam On, Bog-Čovjek. Objava o Kristu i objava Kristova najpovjesnija je činjenica, zajamčena svim mogućim dokazima. Vjera najprvih kršćana u Božanstvo Kristovo potpuno je određena i snažna, a to zato jer ju je zajamčio Krist svojim životom i čudesima i proročanstvima i konačno svojim slavnim uskrsnućem, činjenicom o koju su polomili zube svi nadrikritici.

Dva zadnja odlomka posvećena su otajstvu Utjelovljenja: dvije naravi u jednoj osobi, i drugim otajstvima koja su u vezi sa Otkupljenjem i Križem, te Kristu kao najjačem faktoru našega sveukupnoga religioznoga i društvenoga života.

Pisac je u posebnomu odlomku nadodao svu stručnu literaturu o Kristu, a to će pripomoći da i dalje proučaje onaj komu bi trebalo. Ova obilata stara i nova literatura ujedno je znak kako je ozbiljno i solidno djelo obrađeno. Tim je zbilja Kösters utvrdio najsolidnijim povjesnim dokazima ono što je na početku najavio i što je sve kršćanstvo nepokolebivo vjerovalo od prvih dana do danas: Krist je pravi Bog-Čovjek, stoga smo mu dužni vjerovati. Sve druge vjere, kao i smiješna Rosembergova »vjera« koju hoće da naturi njemačkom narodu, bile su efemerna maštanja bolesnih, silovitih tipova. Sve su se razmrskale o nesavladivu pećinu, o Isusa Krista Boga čovjeka. — Djelo spada među najbolja savremena izdanja, jednako savremena za nas kao i za Nijemce, te ga preporučujemo svakome intelektualcu kao veoma uspjelu savremenu sliku božansko-čovječanskoga lika Isusa Krista. **B. V.**

*

Mensch, Welt, Gott. Ein Aufbau der Philosophie in Einzeldarstellungen. Herausgegeben von Berchmans-Kolleg in Pullach. — II. Band: Josepf de Vries, **Denken und Sein.** Ein Aufbau der Erkenntnistheorie (X—304). Freiburg in Br. Herder 1937. RM. 4,40; in Lein. 5,60.— Pogubni utjecaj racionalističkoga pozitivizma osjetio se je i u savremenoj filozofiji. A kod onih filozofa koji ne poznaju skolastičnu filozofiju pozitivistički moderni relativizam, kao plod pozitivističkog racionalizma, nastoji potkopati

sveukupno filozofsko i svako saznanje. Ispitati i utvrditi mogućnost objektivne i prave spoznaje uopće zato je od najvećega značenja za filozofiju kao znanost, a tim za sveukupno ljudstvo spoznanje. Za tim je išao De Vries kada je u prvom dijelu dokazao ovu mogućnost. O njoj mogu sumnjati samo oni koji sumnjaju i u svoju opstojnost. No njih ne liječi filozofija nego klinika za umobolne. Proti skepticizmu i racionalističkom idealizmu, koji su samo jedan dio realnosti samovoljno dosudili našemu umu, pisac neoborivim dokazima otvara put k svoj realnosti, pa makar ona i prelazila preko osjetnoga našega svijeta.

Iza ovako utvrđenoga prvoga dijela De Vries je veoma lako objasnio na kako labavim nogama stoji Kantova sumnja u metafiziku kao znanost. Tim je Kant potkopao temelj svemu svome radu. Transcendentni realizam u koga Kant, iz subjektivističkih predrasuda ne vjeruje, obistinjuje se u svim našim sudovima i umnom radu. On je zakon svega našeg umovanja. — Tim je dat odgovor i onima koji ne vjeruju u mogućnost ostalih znanosti na pr. prirodnih i povjesnih. Sve su ove znanosti moguće jer na njih primjenjujemo metafizičke principe i zakone našega umovanja u koje mogu sumnjati samo, na jedan ili drugi način, umobolni ljudi.

De Vriesovo djelo o teoriji spoznaje prvi je od sedam svezaka koji će zaokružiti svu filozofiju. Ova će zbirka, sudeći po ovome prvomu dijelu, biti siguran putokaz u kaosu novijih »filozofija«. — Da bude se pisac malo više obazirao na Duns Skota, jednoga od najjačih skolastika, bio bi učinio djelo još potpunijim, svakako svestranijim. — Svaki prijatelj filozofije njim će se uvelike okoristiti. **B. V.**

•

Tarouca Dr Silva, Totale Philosophie und Wirklichkeit. (X—208) Freiburg in Br. Herder 1937 RM. 3.80; in Lein. 4.80.— Moderna idealistička i pozitivistička filozofija, da o materijalističkoj i ne govorimo, koje imaju pred očima samo jedan dio čovjeka, izazvale su sasvim opravdanu reakciju s druge strane. Filozofija nije samo neka razbibriga i nije samo za to da se umuje o jednom dijelu stvarnosti. Ona je za to da kaže put kako se ima dovesti u sklad i stvarni odnošaj sva realnost. — Za tim je išao i pisac ovoga djela. Sva je realnost kada imamo pred očima Boga, svijet i čovjeka. Staviti među njih pravi odnošaj znači zahvatiti filozofiju u svoj svojoj širini, znači obrađivati totalnu filozofiju. Ovu nijesu znali naći ni Kant, ni Hegel ni Hartmann sa svojim nastranim dijalektikama, spajanjem dijeljenjem relativnoga i apsolutnoga. Ona se ostvaruje jedino u velebnom kršćanskom nazoru.

U inače lijepo obrađenom djelu ima ipak nešto što nije ispravno kod auktora: nastrano shvaćanje ili, bolje, neshavaćanje Duns Skota. Nikako nije dokazano, te mi ne shvaćamo kako se danas Duns Skota može i smije dovoditi u neku vezu sa Hegelom, Kantom, Leibnizom, Descartesom, Nikolom Kuzanskim. (132) Niti je Duns Skot dao ikakva poticaja koji bi imao veze sa modernom filozofijom doživljanja. (141—143) Ako je on naglasivao Božju volju, ova je uvijek u skladu sa Božjim umom, koji sadržaje sva svoja prava. — I kod ovih manjkavosti djelo ima svu svoju važnost kao znažan filozofski nazor na cjelokupno bivovanje i odnošaj svega prema Bogu. **B. V.**

Grossens Bruno O. M. C., Unter dem Banner des hl. Franziskus. Ein Terziarenbüchlein. S. 328. Ferd. Schöningh — Paderborn 1937. RM. 2.20, geb. 3.60.— (za inostranstvo 25% popust). — Sv. Frano spasio je zavađeni svijet u svoje dane pomoću Trećega Reda, jer je ovomu dao pravila i duh koji su u svemu bili proti uzrocima razdora i neprijateljstva. A duh Božji, duh ljubavi i snošljivosti nije bio samo za onda nego je on jednako aktuelan i danas. I danas on može činiti velike socijalne preokrete samo kad bi ljudi poslušali malo ovaj glas Božji. Gossens govori kako je Treći Red počeo, širio se i živio kroz vjekove i kako je danas raširen po svijetu te odatle njegova snaga. — Upravitelji Trećega Reda naći će mnogo lijepoga materijala za propovijedi, osobito u gradovima.

VJESNIK

BELGIJA

— Dominikanski časopis »Kultuurleven« posvetio je vas travanjski broj pitanjima o komunizmu: izvori historijski i filozofski, odnošaj prema vjeri i politici, ekonomiji, obitelji, pedagogiji, literaturi, te njegovim sredstvima propagande.

— Prigodom prve 100-godišnjice belgijanskoga prvoga zakona za više škole sveučilište u Liegeu izdalo je spomenicu **Liber Memorialis** u kom su 353 bibliografske bilješke o bivšim profesorima ovoga sveučilišta.

— Sveučilište u Louvainu podijelilo je naslov doktora **honoris causa** kardinalu Eugenu Tisserantu radi njegovih velikih zasluga za orientalne znanosti.

BRAZILIJA

— Vlada je pripravila novi zakonik za nastavu. Vjerska obuka je obligatna u svim školama. Država će uzdržavati privatne škole.

ENGLESKA

— U rujnu jedna grupa anglikanaca slavila je 100-godišnjicu mjesta Littlemore, s kojim su usko vezane uspomene na John Henri Newmanna i na pokret za religioznu obnovu engleske Crkve, koga je on pokrenuo.

— U zadnjem prosincu umro je Dr. John Knight Fotheringham. 1928 izdao je **Venus Tablets of Ammizaduga**, a 1923 potpuni tekst Euzebijeve kronike: **Eusebii Pamphili Chronici Canones, Latine vertit S. Hieronymus.** Bio je profesor astronomije i stare kronologije na sveučilištu u Oksfordu.

— 13 siječnja umro je egzeget W. H. Isaakcs, pisac komentara druge poslanice Korinćanima (1921) i Hebrejima (1933), a 5 veljače umro je Dr A. C. Clark, oksfordski profesor, pisac dvaju djela: **The Primitive Tekst of the Gospels and Acts** (1914) i **The Acts of the Apostles** (1933).

— U Albert Hall-u u Londonu engleski katolici držali su veliki zbor na komu su naglašena katolička socijalna i vjerska načela. Tu je pao interesantan i važan predlog da poslodavci svake godine imaju pročitati dva puta dvije papinske socijalne enciklike.

FRANCUSKA

— Dominikanci su prenijeli svoje sjedište za proučavanje ruskih prilika iz Lille u Paris (rue François Gérard, 39, XVI). Tu izdavaju časopis »Rusija i kršćanstov«. Tako će Paris imati još jedno središte za proučavanje slavenstva jer već izlazi časopis »Slavenska Biblioteka« (rue de Sevres) koju izdaje Rouet de Journel, S. J.

— Georges Ripert, profesor na pravnom fakultetu u Parizu, koji je napisao: »La regle morale dans les obligations civiles«, i druga važna pravna djela, izabran je za člana Akademije moralnih i političkih znanosti.

— Kako javlja časopis »Oecumenica« (1936, 367—369) u Parizu postoji interkonfesionalno udruženje »L' amité« u koje mogu stupiti i profesori i učenici. Godišnje drži jedan sastanak. Prošlogodišnji je bio u Normandiji u dvorcu Argeronne.

— U Strasbourgu je umro profesor E. Champeaux, do 1919 prof. u Dijonu, zatim u Strasbourgu, gdje je i na katoličkom teološkom fakultetu predavao kanonsko pravo.

— 13 siječnja umro je u Lille E. Pannier, profesor na kotoličkomu sveučilištu i pisac djela: **Les Psaumes d' aprés l' Hebreu.** Spremao je prerađeno izdanje ovoga djela za sv. Pismo što ga izdaje Letouzey u Parizu.

— Dosadašnji lourdeski biskup Mgr. Gerlier imenovan je lionskim nadbiskupom. Dosadašnju svoju biskupiju napustio je dne 7 listopada 1937.

— 25—27 listopada zasjedao je u Parizu 54 kongres katoličkih pravnika. Raspravljali su o pravnom stanju obitelji i o kršćanskom socijalnom redu.

ITALIJA

— P. Garrigou-Lagrange, profesor na Angelicumu, navršava 60 godišnjicu. Za ovu prigodu drugovi, prijatelji i učenici izdali su »Strena Garrigou-Lagrange«, a zaprema 1—2 broj časopisa »Angelicum« (Roma, Angelicum, Salita del Grillo 1). Tu je popis 280 raznih svečarevih publikacija iz svih teoloških grana.

— Časopis »Ephemerides Liturgicae« počinje izlaziti u dva dijela: jedan znanstveni (Analecta historico-ascetica, tromjesečnik), a drugi praktični (Dokumenta et praxis liturgica, mjesečnik).

— U Rimu je umro P. Vilim Arendt, S. J. Isprva svjetovni svećenik, zatim isusovac, bio je konsultor kongregacije sv. Oficija i sarađivao je na znanstvenim časopisima: »Nouvelle Revue theologique, Ephemerides Theologicae Lovanienses i Jus Pontificium).

— 24 ožujka umro je u Rimu P. Jakov Heerinckx, franjevac rodom Belgijanac. Od 1933 bio je profesor na franjevačkom sveučilištu u Rimu.

— Od 4—9 listopada u Firenci je bio »Tjedan za crkvenu umjetnost«. Predavali su prvi stručnjaci, a učestvovanje je bilo veliko.

— P. A. Gemelli, franjevac, rektor katoličkoga sveučilišta u Milanu, izdao je psihološko i pedagoško djelo, koje je pobudilo veliko zanimanje među stručnjacima u svijetu. Djelu je naslov: **Metodi e limiti della psicologia nello studio e nella prevenzione della delinquenza.** (Dobije se kod »Vita e Pensiero«, Mialno).

KANADA

— 13—14 listopada u Quebecu je Akademija sv. Tome držala svoje godišnje sjednice pod predsjedanjem kardinala Villeneuve, a predavali

su P. Paquet, Forest, Ferlaud, Phelan, kasacioni sudija Thilaudeau-Rinfret.

— U Kanadi je živ pokret za proučavanje socijalnih znanosti po direktivama papinskih enciklika. Već dosada je bilo veoma lijepih i korisnih rezultata.

KUBA

— Od 18—21 prosinca u Avani drži se katehetski kongres na kome će učestvovati svi nadbiskupi i biskupi Kube, predsjednik republike Laredu Bru, ministar javne nastave i načelnik glavnoga grada.

NIZOZEMSKA

— Profesor J. H. P. Bellefroid sa sveučilišta u Nimegue izdao je djelo: Inleiding tot de rechtswetenschap in Nederland (Nimegue, Dekker et van de Vegt, 1937), gdje obrađuje dodirne tačke u kanonskom i civilnom pravu. Važno za profesore i jednoga i drugoga prava.

— J. Simons izdao je djelo Handbook for the Study of Egyptian Topographical Lists relating to Western Asia. Radi o topografskim opisima staroga Egipta i staroga Istoka. Veoma je važno jer je do ovih opisa, koji su razbacani po raznim djelima, teško doći.

— Joh. De Groodt, dasadanji profesor u Groningue, imenoavn je profesorom u Utrechtu i tu naslijedio prof. Noordtzija. — U Groningue je umro prof. A. Van Veldhuizen, direktor časopisa »Nieuwe Theologische Studien« i jedan od glavnih saradnika protestantskog holandeskog komentara. Tekst en Uitleg.

POLJSKA

— Prigodom »Karitativnoga Tjedna« (od 10—17 listopada) varšavski kardinal nadbiskup Kakovski i krakovski nadbiskup Sapieha razložili su kršćanska socijalna načela pravde i ljubavi i upozorili su vjernike da ih živo sprovode u praksu, jer jedino po ovim načelima će se riješiti soicjalno pitanje.

PORTUGAL

— I u Portugalu, u Gvardia, bio je kongres Katoličke akcije u mjesecu listopadu. I tu su posebno naglašena kršćanska socijalna načela i pretreseno je pitanje kako ih što bolje staviti u praksu. O njima izvješćuje veliki lisabonski dnevnik »Novidades« (-6. X.).

SIRIJA

— U siječnju je umro u Beyrothu P. Sebastijan Ronzevalle, profesor na katoličkom sveučilištu. Bavio se je semitskom epigrafijom.

CHRONIQUE RELIGIEUSE EN YOUGOSLAVIE

M. le ministre président au sujet du Concordat entre le St. Siège et le royaume de Yougoslavie. — Le 9 juillet M. le ministre président, devant le comité parlementaire, a donné l' exposé au sujet du Concordat. Il a dit entre autre: »Le Concordat proposé a été présenté par ses critiques comme un grave malheur qui devrait tomber sur notre tête. Cependant ces critiques ne voulaient pas dire à notre brave peuple serbe orthodoxe, que nous en Serbie et Monte Negro avons les Concordats depuis longtemps! En Serbie de 1914 et en Monte Negro de 1887, et malgré cela aucune disgrâce n' est pas arrivée ni à l' Eglise ortodoxe ni à l' Etat, et puisque nous avions besoin des Concordats lorsqu' il n' y avait qu' un petit nombre d' adhérents à la foi catholique, comment ne pas estimer le Concordat nécessaire aujourd' hui quand dans notre Etat il y a plusieurs millions de catholiques...

En 1929 nous avons crée la loi pour l' Eglise orthodoxe, et en 1936 pour l' Union Religieuse Musulmane, et jusqu' aujord' hui les catholiques sont resté sans leur loi. Demandez vous vous mêmes si cela est juste? Il y a des catholiques dans le monde entier, il y a des Etats totalement catholiques et qu' est ce qu' on dira de nous chez eux si nous n' aurons pas réglé la loi catholique dans notre Etat?...

Les Croates d' Amerique chez Mgr. l' archevêque de Zagreb. — Les Croates d' Amerique, lors de leur visite à la mère patrie, le 9 juillet ont visité Mgr. l' archevêque de Zagreb, Dr. Stepinec. Tout d' abord ils ont assisté à la bénédiction dans la cathédrale, ensuite M. Butković, président de l' »Union Fraternelle Croate« a salué Mgr. M. Butković, qui a répondu en les exhortant de rester fidèles à la foi et à la patrie dans l' avenir comme ils l' étaient dans le passé.

Le pèlerinage croate en Terre Sainte. — Le 9 juillet Mgr. l' archevêque de Zagreb, Dr A. Stepinec ést parti en Terre Sainte avec une 50 de pèlerins. Le 25 juillet il a consacré l' autel du bienheureux Nicolas Tavelić, martyr franciscain de Jérusalem.

La cathédrale de Đakovo restaurée. — La célèbre cathédrale de Đakovo, gravement endommagée par l' incendie en 1933, est complétement restaurée.

La mort du patriarche serbe Varnava. — Le 23 juillet est mort Varnava, archevêque de Peć et métrolopite de Beograd—Karlovci. C' etait le jour quand le Concordat a été voté par le parlement de Beograde.

L' Eglise serbe orthodoxe et le Concordat. — Les évêques serbes orthodoxes ont adressé au ministre président le mémorandum où rappelant les mérites de l' Eglise orthodoxe, ils disent qu' il n' était pas nécessaire de remplacer le principe de religion d' etat avec le principe d' égalité. (Cf. Glasnik Srpske pravoslavne patrijaršije 19. VII. 1937).

Le comité permanent des congrès eucharistiques à sa séance de 17 juillet a crée quatre résolutions et exhorté les fidéles à s' en tenir strictement: la propagation du culte eucharistique toujours et partout, surtout pendant les réunions catholiques; l' observation des jours de fête et la méfience à l' égard de tous ceux qui pendant les fonctions religieuses, préparent des réunions profanes; l' action contre la mode indécente surtout dans les bains; l' élimination de l' école de tous les manuels qui, d' une manière ou d' une autre, sont dirigés contre la religion catholique. Et ces manuels sont nombreux.

Les fêtes solennelles du bienheureux Nicolas Tavelić, franciscain. — Avec la permission du St. Siège et par l' ordre des évêques tous les catholiques en Yougoslavie cette année célébreront solennellement le 14 novembre la fête du bienheureux Nicolas Tavelić, martyr franciscain, né a Šibenik en Dalmatie et martirisé à Jérusalem.

La mort du Dr. Marius Matulić. — Le 17 septembre est mort à Zagreb Dr. Marius Matulić, rédacteur en schef de **Hrvatska Straža,** journal quotidien catholique. Dr. Matulić, né 1. III. 1896 à Bol (l' île de Brač) en Dalmatie, a étudié au gymnase de Split et à l' université de Zagreb et les sciences politiques à Paris pendant deux ans. Il était un des plus forts écrivains catholiques chez nous, ce que reconnaissent même ses adversaires.

La Semaine Sociale de Zagreb. — En 1932 a eu lieu la première Semaine Sociale à Zagreb. Cette année l' épiscopat yougoslave a décidé d' en tenir une autre à Zagreb de 25—31 octobre. Le thème des travaux sera la signification morale et surnarturelle de la famille ainsi que son rôle social, économique, culturelle et pédagogique, les dangers auxquels est exposée la famille, la manière comment préserver nos familles dans l' avenir.

Le 20 anniversaire de la mort du Dr. Jean Krek. — Le 7 octobre revient le 20 anniversaire de la mort de Jean Krek. Professeur de théologie, s' inspirant des encycliques de Leon XIII, il a élaboré un vaste programme pour l' éducation sociale, économique, culturelle et politique du peuple slovène. Une bonne partie de ce programme il a traduit en pratique et par cela il a régénéré les Slovènes et a rendu de grands services aux Croates, où il a eu de nombreux amis et élèves.

Les Actes du premier congrès des professeurs franciscains de Yougoslavie sont réunis en un volume et imprimés dans l' imprimerie franciscaine de Šibenik en Dalmatie. Les éditeurs de ces Actes sont les professeurs Balić, Harapin et Jeličić.

P. Christophe Belamarić, ancien professeur de théologie pastorale et de droit canon à Makarska, directeur du collège séraphique de Sinj, consulteur de l' archidiocèse de Beograde est mort à Zagreb le 20 octobre dernier.

Knjižnica „Nove Revije"

Knj. 1. Crnica Dr. O. A., Kulturno značenje 1000-godišnjice hrvatskoga kraljevstva. Cijena Din. 3.—

Knj. 2. Eterović Dr. O. K., Slavni borac za hrvatsku misao Fra Filip Grobovac. Njegov život, rad i stradanje. Cijena Din. 20.—

Knj. 3. Petrov Dr. O. S., Moderni konvertiti. Cijena Din. 6,50

Knj. 4. Rogošić Dr. O. R., Sadanje stanje Srpske Crkve. Cijena Din. 10.—

Knj. 5. Guberina Dr. O. A., Katolicizam u kršćanskoj starini. Cijena Din. 4.—

Knj. 6. Orelovsky M., Zadaća hrv. Orlovstva. Cijena Din. 4.—

Knj. 7. Jelenić, Dr. O. J., Problem dolaska Franjevaca u Bosnu i osnutka bosanske vikarije. Cijena Din 6.—

Knj. 8. Brkaš Dr., Svećenik i žena. Cijena Din. 4.—

Knj. 9. Stipančić J., Dalmacija i Herceg-Bosna. — Dobiva se kod pisca: Sarajevo, Terezija ul. 62. I.

Knj. 10. Kržanić Dr. O. K., Učitelj kat. socijalne politike. Cijena Din. 4.—

Knj. 11. Butmi-Tomić, Krvave osnove ili Protokoli Sionskih Mudraca. Cijena Din. 10.—

Knj. 12. Šimrak Dr. J. Crkvena Unija. Dobiva se kod pisca: Zagreb Kaptol 27. Cijena Din 10.—

Knj. 13. Eterović Dr. O. K., Franjevačka Provincija Presv. Otkupitelja. Cijena Din. 10.—

Jubilej sv. Franje — Jubilarni Br. 1926. Din. 30.—

Pijo XI. i papinstvo — Jubilarni Br. N. R. 1929. Din. 60.—

Godišnjaci Nove Revije I—XI (1922—1932) svaki po Din. 60.— Svi skupa Din 500.—

Dobivaju se kod UPRAVE »NOVE REVIJE«, MAKARSKA.

Kod uprave »Nove Revije« može se dobiti: Bog, čovjek, religija od Dra Bože Vuco. Str. 227, Din. 20.—

Odgovorni urednik i predstavnik izdavača: O. *Špiro Živković* — Šibenik ul. Fra Andrije Kačića 97 — Izdaje: Konsorcij „Nove Revije", Makarska (O. A. Cikojević), Tiskara „Kačić" — Šibenik (O. B. Buljević)